

פסיכואקטואליה

רבעון הסתדרות הפסיכולוגים בישראל

תא"י
2014

11

זוגיות והורות לילדים צעירים:
התמודדויות והשפעות הדדיות איריס ברנט

22

זיוף בשאלוני אישיות במיון והערכה:
מה שידוע לנו כיום סול פיין

30

111 מומחים בינלאומיים מארצות שונות מסכימים כי:
תינוקות ופעוטות זקוקים לטיפול לילי של שני ההורים
אחרי פרידה או גירושין אבי שגיא-שורץ

44

אבחון בין-תרבותי: טעויות שעלולים לעשות
פסיכולוגים באבחון ילדים אתיופים עדנה כצנלסון

ביה"ס לעבודה סוציאלית ע"ש לואיס וגבי וייספלד היחידה ללימודי המשך

הרשמה לשנת הלימודים תשע"ה (2014-2015)

תכניות להתמחות

- תכנית לפסיכותרפיה ממוקדת קצרת מועד
- תכנית לפסיכותרפיה בגישה האנליטית של יונג
- תכנית לפסיכותרפיה בגישה פסיכואנליטית
- תכנית הכשרה לטיפול מיני
- תכנית הכשרה לטיפול מיני באנשים עם נכויות, לקויות וחולי כרוני
- תכנית להכשרת מטפלים בעברייני מין
- תכנית להכשרת מטפלים ומטפלות בנפגעות ובנפגעי תקיפה מינית
- תכנית להכשרת מטפלים זוגיים ומשפחתיים
- תכנית תרפיה מבוססת מינדפולנס
- תכנית למטפלים בילדים ובנוער בגישה פסיכודינמית
- תכנית הכשרה לטיפול במשחק
- תכנית להכשרת מטפלים בגישת "מפנה", טיפול מערכתי ייחודי בתינוקות המאובחנים בספקטרום האוטיזם ובמשפחותיהם
- תכנית הכשרה לטיפול בהפרעות אכילה - תיאוריה, אבחון וטיפול
- המשחק - כלי להתמודדות רגשית ולהתפתחות הילד
- הנחיית קבוצות - תכנית הכשרה למנחי קבוצות
- תכנית להכשרת מתורגמנים משפת סימנים ישראלית לעברית ומעברית לשפת סימנים ישראלית

תכניות העמקה והתפתחות מקצועית

- "הורות כמרחב מיטיב" - גישה אינטגרטיבית בהדרכת הורים
- מ. קליין וד.ו. וויניקוט - "פעמיים כי טוב"
- החלום בראי המעשה הטיפולי
- טקסטים לנפש
- התבוננות פסיכודינמית בראייה קוהוטיאנית - הבנה וכלים בעשייה הטיפולית

תכניות ניהול ופיתוח

- תכנית למנהלים ולבעלי תפקידים בכירים במסגרות טיפול בקשישים

קורסי הדרכה

- הדרכה לעובדים סוציאליים
- הדרכה
- סדנת הדרכה על הדרכה

במרכז לטיפול במשפחה ע"ש קיוקין של היחידה ללימודי המשך פועלות הקליניקות האלה:

הקליניקה לטיפול זוגי ומשפחתי

הקליניקה לטיפול במשחק לילדים עם קשיים רגשיים

הקליניקה לטיפול מיני

הטיפולים ניתנים באווירה חמה, אמפתית ורגישת תרבות.

הקליניקות פתוחות לקהל הרחב והשירות בהן ניתן ע"י המתמחים בתכניות הלימוד השונות, בתשלום סמלי.

אנו מזמינים אותך לבקר באתר היחידה ולקרוא חומרים נוספים על תכניות הלימוד

www.biu.ac.il/soc/sw/hemshech/programs.html

טל': 03-5317265, 03-5318211

חברות המערכת

יוכי בן-נון

טלפון: 054-4807441

דוא"ל: jnennun@netvision.net.il

צילה טנא

טלפון: 054-7933195, טלפקס: 09-9566711

דוא"ל: tene_a@macam.ac.il

נחמה רפאלי

טלפון: 054-3976394

דוא"ל: nechamaraph@gmail.com

איריס ברנט

טלפון: 054-6876801

דוא"ל: berenti@012.net.il

שרית ארנון-לרנר

טלפון: 050-7446484

דוא"ל: sarit.arnon@gmail.com

יו"ר הפ"י - ד"ר מאיר נעמן

מנכ"ל הפ"י - מר דני כפרי

טל' 03-5239393 פקס: 03-5230763

ת.ד. 3361 רמת גן, מיקוד 5213601

דוא"ל: psycho@zahav.net.il

עריכה לשונית: יעל שלמון ברנע

עיצוב ועריכה גרפית: 'עלצ'יק', לינו יורק, ניו יורק

פרסום והפקה: ניו יורק ניו יורק (ישראל) בע"מ

רחוב יהודה לוי 92, תל-אביב 6527510

www.newyork-newyork.co.il newyork@bezeqint.net

דבר המערכת

שלום חברים,

החברת שלפניכם מגיעה זמן קצר לאחר הבחירות בהפ"י, כאשר אנו

מתחדשים בוועד מרכזי רענן ובויו"ר מנוסה ונמרץ. נאחל לד"ר מאיר

נעמן ולהנהלה החדשה הצלחה בתפקידיה ובהובלת הפ"י להישגים,

ולהמשך קידום ענף הפסיכולוגיה והפסיכיאטריה בישראל.

בצד הדפים המוקדשים לבחירות שהתקיימו, חוברת זו מכילה מגוון

מאמרים המייצגים כמה תחומים מרכזיים לעשייתנו המקצועית, למשל:

משפחה, הורות ורב-תרבותיות בעמנו, עם זרקור ממוקד על העדה

האתיופית. וכמובן - הפינות הרגילות על פסיכולוגיה ומשפט, ייעוץ מס,

ספרים חדשים על המדף. פינת הפרופיל המורחבת בחרנו להציג

את פרופסור אלחנן מאיר ז"ל, מאבות הפסיכולוגיה התעסוקתית

בארץ וחוקר מוערך בעולם כולו, שרבים מתלמידיו ומהאנשים שעבדו

עמו שכם אל שכם ביקשו לשאת דברים לזכרו.

אנו מאחלים לכם קריאה מהנה ומעשירה, וכדרכנו, פונים אליכם

בקריאה ובבקשה למשלוח משובים ומאמרים מפרי עבודתכם.

בברכה,

המערכת

תוכן עניינים

דבר המערכת

יוכי בן-נון, צילה טנא, נחמה רפאלי, איריס ברנט,

שרית ארנון-לרנר **3**

דבר היו"ר היוצאת

דברי התנצלות **4**

ברכות ליוכי בן-נון **5**

דבר היו"ר הנכנס **6**

חדשות החטיבות **7**

משולחנה של הפסיכולוגיה הראשית במשרד החינוך
חוה פרידמן **10**

פינת ההורות: זוגיות והורות לילדים צעירים -
התמודדויות והשפעות הדדיות איריס ברנט **11**

למרות (ה)שכול
אריק בלום **18**

זיוף בשאלוני אישיות במיון והערכה:
מה שידוע לנו כיום סול פיי **22**

111 מומחים בינלאומיים מארצות שונות מסכימים כי
תינוקות ופעוטות זקוקים לטיפול לילי של שני ההורים
אחרי פרידה או גירושין אבי שגיא-שורץ **30**

שירה של רינה
חיים רייז **41**

אבחון בין-תרבותי: טעויות שעלולים לעשות
פסיכולוגים באבחון ילדים אתיופים עדנה כצנלסון **44**

ייעוץ מס: עדכוני חקיקה והדגשים לשנת המס 2014
אריה דן **52**

ייעוץ משפטי: חשיפת חומר מטיפול ושיקום פסיכולוגי של
מתלונן בעבירות מין בחקירת מטטרה ובבית משפט
ברוך אברהמי **53**

ספרים רבותיי, ספרים
יוכי בן-נון **56**

פנאטיות בפסיכואנליזה
על ספרה של מנואלה אוטרילה רובלס הדסה לכמן **58**

פרופיל אישי: פרופסור אלחנן מאיר ז"ל
שרית ארנון-לרנר **59**

המודעות המתפרסמות בעיתון 'פסיכואקטואליה' הן באחריות המפרסמים בלבד. מערכת העיתון אינה אחראית בכל צורה שהיא לתכנים המפורסמים. קוראינו המעוניינים להגיש מאמר, להגיב או לספר על חוויותיהם המקצועיות, מוזמנים לפנות למערכת או לעורכות.

דבר היו"ר היוצאת

סיום, סיכום ופרידה - ד"ר יוכי בן-נון, היו"ר היוצאת

היו גם רגעי עצב. נפרדנו מכמה אבות מייסדים: פרופ' רון שובל, פרופ' אלחנן מאיר ופרופ' לוי רחמני. יהי זכרם ברוך. ברצוני להודות לכל חברי למסע: חברי הוועד המרכזי, ראשי החטיבות, חברי ועדת האתיקה ובראשה ד"ר רבקה רייכר-עתי, דני כפרי, עו"ד ברוך אברהמי, רו"ח אריק דן, וכל מזכירות המשרד: הילה, נחמה, סיון ושר, על עזרתם תמיד וברצון. למדתי רבות בתפקיד, ובגרותי, ואף שערות שיבה הוספתי, ואני מעבירה בשמחה את הדגל ליורשי הנבחר, ד"ר מאיר נעמן. אני מאחלת לו מקרב ליבי המשך מוצלח והתקדמות בהשלמת עוד ועוד משימות לטובת הפסיכולוגיה וקהילת הפסיכולוגים. אני קוראת לכם, כל חברי בארגון ומחוצה לו, להתגייס לפעילות תורמת. אתם מקור הכוח. אני נפרדת מכם באופטימיות, בציפייה לעתיד טוב יותר, בברכות לבריאות טובה, המשך עבודה פורייה והתנדבות מהנה לטובת הפ"י.

יוכי בן-נון

תחומים בעלי חשיבות: ייצוג הפ"י במנהלת הרפורמה, ומאבק לשם הרחבת השירותים הפסיכולוגיים בכל מערכת הבריאות הציבורית, כולל פסיכולוגיה רפואית, שיקומית והתפתחותית. קידום מעמד הפסיכולוגים בקופות החולים, ולחץ לשם גיוון השירותים הניתנים לציבור על ידי כל המומחיות הפסיכולוגיות. שמירה על מעמדו המקצועי, ועל ייחודו, מול מקצועות אחרים, בתחומי פעילות שונים, ובמיוחד בתחום אבחון לקויות למידה וטיפול בהן. שמירה על מעמדו הנשחק במסגרת המח"ר, במיוחד לקראת מאבקי השכר העומדים להיפתח בסוף 2014. מאבקים אלה לא הגיעו לסיימם, ויהיה צורך להמשיך בהם ללא לאות. בנוסף, עסקנו בפעילות שוטפת למען חיזוק קולו של הפ"י בציבור, חיזוק הקשר עם משרד הבריאות וכן עם ועדות הכנסת ועם ארגונים משיקים כגון ארגוני חולים וכדומה. נפח הפעילות של המשרד של הפ"י גדל מאוד עקב מספר הפניות הגדל, וגם זו הצלחה פורטא.

שלום חברים,
ארבע שנים חלפו, והגיע תום הקדנציה לשירותי כיו"ר הפ"י. קשה לסכם תקופה זו במילה או במשפט, אך אנסה לציין כמה אבני דרך משמעותיות. מבחינה ארגונית: לפני כשנתיים וחצי החלטנו לצרף מנכ"ל בתשלום להפ"י. דני כפרי, הנבחר, מוסיף מאז סדר ותוכן לפעולת הארגון, ומהווה דמות מסייעת מאוד לצד הוועד המרכזי, הפועל בהתנדבות. מאז הצטרפותו גדל מספר החברים, נוספו כלי עזר לרווחת החברים כגון ביטוח מקצועי מוזל ועוד. שינוי פורץ דרך נוסף הוא תוספת חטיבת המתמחים, שמטרתה לטפל בצעירינו בדרך מיטבית, ולעזור להם להשמיע את קולם בקרבנו, כפולח חשוב מאוד בקיומנו. יחד עם עו"ד אברהמי עמלתי על ניסוח תקנון חדש להפ"י, אשר יגדיר בלשון עדכנית את תכני התפקידים השונים, את הזיקה בין הזרועות השונות בארגון ואת דרכי ההתנהלות. מבחינה תכנית, פעלתי עם הוועד בכמה

דברי התנצלות

מערכת פסיכואקטואליה מבקשת להתנצל על כמה טעויות שנפלו בחוברת הקודמת. אנו מבקשים את סליחתם של הנפגעים, וסמוכים ובטוחים שהפקנו את הלקחים הדרושים. אנו מקווים כי ייסלחו לנו, ומבטיחים לעשות כמיטב יכולתנו למניעת הישנותן של טעויות כאלה ואחרות.

חל שיבוש בהגדרת תפקידה של הגב' ימימה גולדברג, **פסיכולוגית ארצות של משרד הבריאות.**

בשער החוברת ובתוכן העניינים הושמט שמו של **פרופ' אהרן צינר, דיקן בית הספר למדעי ההתנהגות במכללת נתניה**, כמחבר שני במאמר "מיון עובדים בעלי לקות".

פסיכואקטואליה רואה אור זה כ-12 שנה, בזכות כתיבתכם ובעזרת עבודת המערכת, הנעשית בהתנדבות. אנו מעריכים ומכבדים מאוד כל אחד מחברינו התורמים לחוברת ומעשירים את כולנו במידע חשוב. נשמח להמשיך ולפעול בשיתוף פעולה למען המשך הפקת החוברת.

בברכה,
המערכת

ברכות ליוכי בן-נין

שלום לחברי הפ"י,

ברצוני בשם איט"ה ובשמי להודות לד"ר יוכי בן-נין שנשא בתפקיד יו"ר הפ"י בשנים האחרונות.

יוכי בדרכה הצנועה חפה מכל מניע שאינו מקצועי, פעלה רבות, בתעוזה ובנחישות, לקדם את הפסיכולוגיה בארץ, לפשר בין הפלגים הרעיוניים, להשמיע את קול הפסיכולוגיה הפלורליסטי ולקדמו. היא פעלה בנושא זה מול גופים רבים, באומץ ובתבונה ועם השקעת עבודה אינסופית במשימות שלעתים נראו לא אפשריות.

יוכי עם ערכי אהבת אדם ויושר עילאי, שהיוו נר לרגליה ולפועלה, מעולם לא הייתה חלק מקליקה כלשהי. תמיד מטרתיה היו והנן ממלכתיות, מייטבות עם הפסיכולוגיה ויישומה בארץ ולשם קידומה לטובת שיפור השפעת הפסיכולוגיה בארצנו.

בתחום זה, שלצערנו רבות בו הפלוגות שאינן מקצועיות דווקא, בלטה יוכי כאי של אמינות, דבקות במטרה ורצון כן להציע את הפסיכולוגיה למקומה הראוי והמכובד.

על כך ועוד הרבה, שלוחה ליוכי הערכה ענקית ותודה מקרב לב. אני בטוחה שיוכי בצנעה כתמיד תמשיך לתרום לכולנו ברעיונותיה ולקדם הבנה וצעידה ביחד למרות הקושי והפערים.

מאחלת ליוכי שנים ארוכות של עשייה ותרומה וכן... גם מעט התמקדות והנאה עצמית.

איחולים שלוחים לד"ר מאיר נעמן. בהצלחה בתפקיד החדש כיו"ר הפ"י, והמשך וקידום הדרך שנסללה לטובת המקצוע ודורשיו. עזרתנו מובטחת לך.

ד"ר צופי מרום, יו"ר איט"ה

ליוכי,

מצטרף לברכות מכל הלב. תרמת רבות לענף הפסיכולוגיה בפעילות מתמשכת לאורך שנים, ברוח התנדבותית בלי לעשות חשבון של זמן, בהתמדה, בעמידה בלחצים, בעשייה נחושה לקידום מגוון רחב של נושאים שדרשו שיתוף פעולה עם משרד הבריאות, הכנסת, ציבור הפסיכולוגים ועוד גופים.

הייתה לי הזכות לעבוד לצדך במשך הקדנציה שלי כיו"ר מועצת הפסיכולוגים והתקיים בינינו שיתוף פעולה חברי ופורה. אני מעריך את פועלך יוכי ויודע שרבים מתוכנו ואני ביניהם מכירים רק חלק קטן ממנו.

בברכה חמה להמשך דרךך,

רופ' יואל אליצור

יו"ר מועצת הפסיכולוגים (היוצא)

ליוכי שלום,

עם סיום תפקידך אני מרשה לעצמי לברך אותך ולחודות לך על פועלך הרב במהלך הקדנציה שלך כיו"ר הפ"י. אין ספק שתרומתך לקידום התחום הייתה רבה. נהייתי משיתוף הפעולה שהיה בינינו ובטוחני שתמשיכי עוד תקופה רבה וארוכה להטות שכם ולקדם את ענייני הפסיכולוגיה בארץ. בברכת דרך צלחה,

ימימה גולדברג

פסיכולוגית ארצית וממונה על רישוי פסיכולוגים

יוכי,

עם סיום הקדנציה כיו"ר הסתדרות הפסיכולוגים בישראל, וכמי שעבד איתך באופן צמוד ואינטנסיבי במשך השנתיים וחצי האחרונות, אני מבקש להעיד ממקור ראשון על ההשקעה העצומה שלך בשמירה על האינטרסים של הפ"י ושל מקצוע הפסיכולוגיה בכלל, על הידע וההתמצאות הרבה בכל החוקים והנהגים בפסיכולוגיה בכל תחום ותחום, על השקעת הזמן הרבה בפגישות, על ייצוג הפ"י בישיבות הכנסת או בפורומים מקצועיים אחרים, בארגון והכנה של ימי עיון ועוד ועוד.

הפגנת דבקות ונחישות במטרה, השקעת הרבה מאוד מזמנך הפנוי בתפקיד, הרבה מעבר למקובל, ועל השקעה זו ותוצאותיה אנו הפסיכולוגים חייבים לך הרבה.

אני מאחל לך המשך של חיים בריאים ומלאי עניין, עשייה וסיפוק בכל תחום, והמשך עשייה משותפת.

בהערכה ובידידות רבה,

דני כפרי

מנכ"ל הפ"י

בהצלחה!

דבר היו"ר הנכנס

נעים להכיר

חברים יקרים,

ב"מידעון" האחרון של הפ"י פירטתי חלק מתפקידיי הפורמליים בעבר וכן ובעיקר מטרת ויעדים אופרטיביים ליישום ולמימוש תחת הכותרת "הגיגים..."

באכסניה הנוכחית והאקדמית יותר של פסיכואקטואליה, אנסה לשרטט, בקווים ראשוניים וגסים, מאפיינים בולטים בתפיסתי המקצועית, תוך אזכור מקורותיהם האפשריים, בתפקידיי והכשרתי המקצועיים, אותם מקורות שהביאו, להערכתי, לגיבושו של ה"אני מאמין" המקצועי שלי. הוא עשוי ללוות אותי גם כיו"ר הפ"י ולכן מצאתי לנכון להציגו. למותר לציין שהוא עומד ויועמד לבחינה והתדיינות מקצועיים וענייניים מתמידים.

דרכי המקצועית החלה כעתודאי נלהב ועול ימים וכ"פסיכולוג שדה" בחיל השריון. המשכתי והייתי ראש מדור מבדקי קצונה, הפסיכולוג של בית הספר לקצינים וראש ענף אבחנה פסיכולוגית. המשכתי עוד בלימודים ובהדרכה בחוג לפסיכותרפיה של אוניברסיטת תל אביב והתמחות קלינית במרכז לבריאות הנפש שלווה. משם הרחיקה דרכי ולקחה אותי לארצות הברית, להשלמת לימודי הדוקטורט. חזרתי ארצה להקמתו ולניהולו של המכון לטיפול באנשי קבע ומשפחות, והתעלתי דרכי, בעיני לפחות, בתפקידיי כפסיכולוג הקליני הראשי של צה"ל, כפסיכולוג הראשי של בית החולים תל השומר וכן בהוראה במשך למעלה מ-20 שנים בחוג לרפואת המשפחה בבית הספר לרפואה של אוניברסיטת תל אביב. אף כאן יקצר המצע מלפרט, או לשער, מה

בדיוק הוביל למה. אסתפק, כאמור, בציון ולו חלק מהמאפיינים הבולטים בתפיסתי המקצועית. חלקם, אני מאמין, נחלת רובנו ובוודאי שאינם רשומים לפי סדר חשיבותם: **הגישה האינטגרטיבית:** נראה לי שגישה זו היא נר לרגלי במישורים רבים. הן במישור המערכתי וההכרתי, לעתים, לשלב ולהשביח הקשר בין גופי סיוע ועזרה שונים, הן בשילוב האפשרי שבין אופנויות טיפוליות: פרטני, משפחתי, תרופתי ואף מערכתי, והן בשילוב המתבקש, לדעתי, של תפיסה וגישה דינאמית לבין זו ה"דירקטיבית" יותר, הכוללת כלים מתחומים שונים, כמו: CBT, היפנוזה, ביו-פידבק ועוד.

Giving Psychology Away (& A Way): מעין פרשנות ותוספת שלי למאמרו המפורסם והמצוטט של נשיא ה-APA לשעבר, George Miller: השכיחות העצומה של מצוקות נפשיות באוכלוסייה, אל מול רתיעה ומיעוט יחסי של פניות הנזקקים מחד גיסא ודלילות מקורות העזרה מאידך גיסא, מחייבים הירתמות לאתגר המתמשך של הפיכת השירותים הפסיכולוגיים למגוונים, שכיחים, זמינים ונגישים לכול. זה כולל, כמובן, גם האפשרות וההכרח להסתייע בכלים שהקדמה הטכנולוגית מאפשרת, כמו: טלפון, אינטרנט ועוד.

פסיכולוגיה בכול ו"מקצוענות" מעל לכול: עלינו לשאוף לטיפול רמתנו המקצועית והייחודית כפסיכולוגים, יחד עם חתירה אסרטיבית ונחרצת להגנה ולשדרוג מרביים, מהירים והכרחיים, של מעמדנו וייחודנו המקצועיים. הן אל מול "מתחרים" מקצועיים

ולא מקצועיים, הן אל מול תמורות והחלטות, קיימות ועתידיות, של רשויות, רגולטורים ומקבלי החלטות, והן בסוגיות אנושיות בעלות עניין ציבורי, שבהן קולנו יכול וצריך להישמע.

פסיכולוגיה תלויה ביסוס Evidence Based Psychology): בצד מרכזיותה של הפסיכולוגיה כמהות וכמדע, יישומה כמקצוע מחייב יותר התבססות על ידע מדעי ומחקרי ולא רק על תיאוריות, חשבות, מאלפות ומרתקות ככל שתהיינה. במציאות העכשווית אנו מחויבים ליותר ויותר "אחריותיות" (Accountability). הציבור מצפה זאת מאיתנו ואף אנו חייבים לשאוף לכך.

ברוח הנאמר ובהמשך לו, אף אשאף להעלות לדיון, כבר בתקופה הקרובה, מודל אינטגרטיבי אפשרי, להפעלת שירותים פסיכולוגיים.

לסיום, ברצוני להביע תנחומים על פטירתו בטרם עת של יו"ר הפ"י לשעבר, פרופ' אלחנן מאיר ז"ל. היה הוא איש רוח, בעל ידע ענק והתנהלות צנועה ועניינית. בתקופת כהונתו ותחת הנחייתו, התאפשר לי להקים בזמנו את "צוות התגובות" הראשון של הפ"י.

ולהבדיל, לחיים ארוכים ומאושרים, ברצוני לשוב ולהביע הערכתי והוקרתי לד"ר יוכי בן-נון, היו"ר היוצאת, על פועלה ותרומתה להפ"י. מן הראוי לשוב ולהזכיר זאת ולו בחזקת "והיה זה שכרנו בעמלנו".

שלכם,

בתודה ובברכה נאמנה,

ד"ר מאיר נעמן

יו"ר הסתדרות הפסיכולוגים בישראל

דבר החטיבה השיקומית

לחברי החטיבה השיקומית שלומות,

מאז הפעם האחרונה שבה דיווחנו על הנעשה בחטיבה עברו כמה חודשים, וכעת יש לנו כמה וכמה דברים לספר...

נתחיל ממפגש הבכירים שנערך ביוזמת ועד החטיבה השיקומית בשיתוף הוועדה המקצועית לפסיכולוגיה שיקומית במשרד הבריאות. המפגש עסק בחיבור של אנשי האקדמיה ואנשי השטח בשדה השיקומי במטרה לדון בנושאים החשובים שנוגעים לכולנו; בין אלו, תהליך ההכשרה השיקומית והרלוונטיות שלו לצרכי השטח, ההכרה בפסיכולוגיה השיקומית לאור תיקון סעיף 9ב' בקרב מוסדות שונים, הכנס השנתי שלנו ועוד.

במפגש נכחו שישים פסיכולוגים שיקומיים, החל ממתמחים צעירים הפעילים בוועד המתמחים ועד פסיכולוגים שיקומיים בכירים ופרופסורים באוניברסיטאות. נכחו אנשי מקצוע מכל רחבי הארץ, מהדרום הרחוק ועד לצפון, מכל מוסדות הלימוד המוכרים להוראת הפסיכולוגיה השיקומית ומרוב המרכזים המוכרים להתמחות שיקומית. במפגש כיבדו אותנו בנוכחותם דני כפרי ויוכי בן-נון בחסותה המלאה של הפ"י, וחברת מדנס נתנה חסות לאירוח והרצאה על ניהול סיכונים.

את המפגש בחרנו לעשות בשיתוף עם ארגון נפגעי תאונות עבודה בישראל, ארגון חשוב ביותר אשר יש לחבריו קשר הדוק לעבודתנו. אחוז ניכר מנפגעי תאונות העבודה זקוקים לטיפול ולאבחון פסיכולוגי שיקומי, וכפי שמורה חוק נפגעי תאונות עבודה, הטיפול הפסיכולוגי והאבחון השיקומי הנם חלק מסל השירותים שמגיע לכל נפגע תאונות עבודה והם זכאים למימון (חלק מ) הטיפול הנפשי על ידי הקופות. רבים ממשותפי הכנס לא ידעו שכל נפגע תאונות עבודה המגיע אליהם לטיפול זכאי להחזר המימון על הטיפול הנפשי שהוא מקבל על ידי מי שאחראי על סל השירותים בקופה שלו. הארגון תומך בנפגעי עבודה שהנם מוכרים כבר על ידי ביטוח לאומי (לאחר 3 חודשים מפציעתם) וכן מלווה את הנפגעים בתהליך ההכרה שלהם בנכותם על ידי הביטוח הלאומי. יש לארגון נציגויות בחיפה, ירושלים, תל אביב ובאר שבע.

במהלך המפגש הזה זכינו לחיזוק משמעותי של חברי הוועד השיקומי, כאשר צוות נוסף הצטרף

על מנת לתמוך בנושא ההכרה הציבורית בנו על ידי מוסדות שונים כגון קופות חולים ובתי ספר לפסיכותרפיה, וכן על מנת לסייע בתהליך בניית הכנס השיקומי השנתי.

לצוות שלנו הצטרפו: אורלי ניאגו, עינת יהנה, מורן אלדד, קובי טיבורג, קרן סרברו שורק ועירא ענר.

מבין הפסיכולוגים הבכירים, תומכים ומלווים במאבקנו גם פסיכולוגים ותיקים נוספים וחשובים.

בהזדמנות זו נברך את עידו מי רז, על בחירתו כנציגנו בוועד המרכזי - יישר כוח!!!

בחזית הדרומית אפשר לדווח גם על מספר חדשות. לאחרונה גבר שוב השיח על העדר שירותי שיקום בדרום, ובתוכו גם עלה נושא חוסר הכשרות מספקות של כוח אדם. עומר פורת ייצג את הוועד השיקומי בדיון מיוחד שנערך בכנסת בסוף חודש פברואר בוועדת הכלכלה, הרווחה והבריאות. בדיון סיפר עומר על היעדר בתי ספר המכשירים פסיכולוגים שיקומיים בדרום, וכן על צורך חשוב להכשרת פסיכולוגים מהפזורה הבדווית בתחומים רלוונטיים לשיקום. בדיון הבטיח מנהל המרכז הרפואי סורוקה שעד סוף השנה תקום מחלקה שיקומית בסורוקה, ויש לשער כי לשם כך יידרשו גם פסיכולוגים שיקומיים. בחודש האחרון נוספו למערך הפסיכולוגיה השיקומית בסורוקה חמישה (!) תקנים חדשים להתמחות בנוירופסיכיאטריה וילדים ונוער - טראומה.

בעניין בתי הספר לפסיכותרפיה נערך דיון ער עם הנהלת מכון מגיד מהאוניברסיטה העברית, שכעת בוחן ומעדכן שוב את הקריטריונים לקבלה, לכיוון המכיר יותר ויותר בהכשרה שלנו כמספקת על מנת להתקבל כתלמידים מן המניין לתוכנית.

גם האיגוד הישראלי לפסיכותרפיה מנסה לעדכן את הקריטריונים שלו להכרה בפסיכולוגים שיקומיים כחברים בארגון, אך עד כה הוא עדיין מערים קשיים ואנו מנסים להבהיר ולגשר על הפערים בדרכים שונות.

נציין שבאוניברסיטת בן גוריון אין בעיה להתקבל כפסיכולוג שיקומי וכן בחלק מהתוכניות בתל אביב. בבר אילן כבר סידרנו את הנושא וכעת לא קיים מכשול בפנינו מלהתקבל לתוכנית לטיפול פסיכואנליטי. באוניברסיטת חיפה טרם התחלנו את הטיפול בתנאי הקבלה. אנו מאמינים שאף שעברו שלוש שנים מאז תיקון סעיף 9ב', עדיין לוקח

זמן לאנשים ולמקומות להפנים את השינוי בחוק, ובשילוב של עבודה ציבורית, לצד הכרה בזכויותינו המשפטיות, יתרו בהדרגה עוד ועוד מכשולים.

אנו מקווים כי תוכניות קיימות וחדשות ייתנו מענה לצרכים הייחודיים שלנו בהבנה רחבה הן של התיאוריה והפרקטיקה השיקומית והן בחיבורן לחשיבה ולטיפול בגישות פסיכותרפוטיות שונות.

אנו באמת מקווים שמנהלי התוכניות הללו ישכילו להבין שפסיכולוגים שיקומיים, שהנם בעלי הכשרה מעמיקה יותר בפסיכותרפיה, משרתים את ציבור המטופלים השיקומי בישראל לא פחות מאשר משרתים אותו תלמידים מהתמחויות או ממקצועות אחרים. באתר האינטרנט שלנו (עמוד החטיבה באתר הפ"י) נוספו עדכונים רבים, וכעת אפשר לקרוא על מקומות התמחות ושירות פסיכולוגי שיקומי. אנא היכנסו, התרשמו, ושלחו לנו מידע נוסף על מקומות ההכשרה שלכם בשביל הציבור הכללי וכן לציבור המתמחים בעתיד.

בקרב אנו מקווים למסור פרטים על כנס החטיבה השנתי ועל אירועים נוספים.

לא נסיים לפני שנודה מקרב לב, לד"ר יוכי בן-נון, יו"ר הפ"י היוצאת, על תרומתה הכה משמעותית לפעילות ועד החטיבה שלנו. מעבר לזמינותה המלאה להשתתף בכל מפגש שיזם הוועד עם גורמי חוץ, להשתתף במפגשים של הפסיכולוגים השיקומיים באופן פעיל וכן לבוא ולברך בכנסים, יוכי נתנה מזמנה ומרצה אין קץ לייצג, לחשוב, לנסח, ולעזור לנו לבטא את האינטרסים של החטיבה בצורה הטובה, המחושבת והנכונה ביותר תוך כיבוד הסובב והעוסקים בשטח. ברוחה החיובית, האוהדת, הפלורליסטית אך הלוחמת יוכי מהווה לנו מודל לחיקוי. נאחל לך יוכי שנים רבות וטובות של בריאות, עשייה ונחת. ונשמח כמובן להמשיך ליהנות מחברתך ותרומתך במעגלי העשייה שלנו.

בנוסף, ועד החטיבה השיקומית מברך את ד"ר מאיר נעמן היו"ר הנכנס. שמענו על פועלך רבות, ואנו יודעים כי לאורך הדרך הכשרת פסיכולוגים שיקומיים בצמתים שונים בחייך. אנו מצפים לשיתוף פעולה פורה ומהנה.

ברכה,

מועד החטיבה והמתנדבים

דבר החטיבה התעסוקתית

כך שיש לדבר היבט תעסוקתי חשוב. עוד נדווח כי בבחירות נבחר עמיר סנדר כנציג החטיבה לוועד המרכזי של הפ"י. אתם מוזמנים לפנות גם אליו וגם לוועד בשאלות, הצעות ובקשות. לסיכום אנו מבקשים להודות לד"ר יוכי בן-נון יו"ר הפי היוצאת על מאמציה ותרומתה הרבה, נכונתה לסייע בנושאי החטיבה בכל עת שפנינו אליה ועל השקעתה הרבה בקידום מקצוע הפסיכולוגיה בישראל. בברכה,

ועד החטיבה וגב' אורית בן-שאל,

יו"ר החטיבה התעסוקתית-חברתית-ארגונית

בנוסף למפגשים החטיבתיים המתגבשים אנו מתארגנים לפתיחתן של כמה קבוצות למידה: קבוצת כתיבה בהנחיית שבתאי מגר, חבר החטיבה, ותהליכים קבוצתיים בשימוש במוזיקה בהנחיית עודד הנדל. נשמח לקבל בקשות נוספות. הישג חשוב נרשם לזכות חברי החטיבה במרכז למתן אבחון פסיכולוגי של מבקשי רישיון לכלי ירייה. בהצעת החוק הראשונית נפקד מקומם של חברי החטיבה כזכאים למתן שירותי האבחון. לאחר פנייה והתערבות של מנכ"ל הפ"י דני כפרי בוועדת הכנסת ובמשרד הבריאות הוכנסו גם חברי החטיבה כעומדים בקריטריונים לביצוע המרכז. מדובר בהערכה של עשרות אלפי אבחונים לשנה,

צמיתים יקרים,

בזמן כתיבת שורות אלה אנו עסוקים בסיכום כנס מוצלח ומרגש שערכנו כמדי שנה במלון ניר עציון. בכנס שבו השתתפו שבעים וחמישה פסיכולוגים ויועצים ניסינו להתמודד עם שאלות של זהות מקצועית בעידן של טשטוש מושגים וקטגוריות. כחלק מההתמודדות הארגונית שלנו, הוספנו בכנס גם קבוצה גדולה לצורך הסתכלות משותפת בנושאים אלה המעסיקים את כולנו. בכנס התקיימו שבע סדנאות שזכו להערכה רבה. נראה כי גם הנושא וגם הפורמט המחודש עוררו הדים משמעותיים ובעקבותיהם אנו נערכים למפגש חטיבתי נוסף שייערך במהלך חודש יוני כדי לדון בנושאים שהועלו.

דבר החטיבה הקלינית

בהכשרה ומתנגד להפניית המשאבים ורוב תשומת הלב לטיפולים "מבוססי ראיות". יחד עם זאת, בהתנהלותו האישית בוועד, צבי הוא הראשון (ולעתים היחיד) שחוקר את הנושא המדובר באופן מעמיק, עושה שיעורי בית, ומביא עדויות מחקריות לטענותיו. תודה צבי ובהצלחה בפעילותך במועצת הפסיכולוגים. כנס החטיבה בנושא מגמות חדשניות בפסיכותרפיה נדחה לסוף השנה. רבים הבינו עניין בכנס, אך טענו שהתזמון שלו בצמוד לחג הפסח אינו מאפשר להם להיעדר מהעבודה ברצף שהכנס יצר עם החג. החלטנו הן לדחות את הכנס והן להעביר אותו למרכז. כמו כן נאפשר לנרשמים לבחור אם להגיע ליום או ליומיים.

עמוס ספיבק,

יו"ר החטיבה הקלינית

מאוד. פרופסור משה אלמגור מבקש לציין בשמנו עוד כי יוכי עמדה ושמרה על מקומו של הארגון בכל צומת קבלת החלטות וקולו של הארגון נשמע בזכותה צלול וברור. אנו תקווה שמאיר ימשיך בדרכה ויוסיף לקדם את הארגון.

אני רוצה להודות לצבי גיל על שירותו כנציג החטיבה הקלינית בוועד המרכזי ב-4 שנים האחרונות. צבי הוא מהפעילים בוועד אשר התייחס לנושאים רבים שעלו במהלך הקדנציה. דיבורו וכתבתו תמיד ברורים וכנים. צבי הקפיד לשמור על עמדה מכבדת כלפי חברי ועד אחרים גם בשעת מחלוקת. בתוך המחלוקת על עתיד ההכשרה בפסיכולוגיה קלינית, צבי תומך בשמירה על מקומה המרכזי של התיאוריה הדינמית

שלום לפסיכולוגים הקליניים,

החטיבה הקלינית מאחלת לוועד המרכזי הנבחר, ליו"ר הפ"י הנכנס, ד"ר מאיר נעמן, ולכל בעלי התפקידים, קדנציה פורייה ומעניינת. אנו מקווים שאחת המטרות המרכזיות שוועד זה ישים לעצמו היא לקדם את הדיאלוג בין החטיבות. המקצוע המיוחד והעדין שלנו ניצב בפני אתגרים, איומים, ותחרות במציאות החיצונית. יש הרבה עבודה משותפת הנדרשת מאיתנו על מנת להתמודד עם אתגרים אלו. אולם ניסיוני בקדנציה הזו ולפניה לימד אותי שללא דיאלוג בין החטיבות, וללא הבנה מהם גבולות הגזרה הכלליים של כל חטיבה, היכולת שלנו להתלכד ולפעול במלוא הכוח המשותף שלנו מול המציאות החיצונית, נחלשת

דבר חטיבת המתמחים

היא רבה ומורכבת ואנו תמיד זקוקים לכוח אדם איכותי שיעזור ויצטרף אלינו במטלות החשובות המונחות אל פתחנו. אני רוצה להודות לוועד היוצא, לדני כפרי ולד"ר יוכי בן-נון על העבודה שעשו ועל כך שפתחו את הדלת בפנינו. ולוועד החדש אחל שתהיה קדנציה פורייה, שבה תגיעו להישגים משמעותיים, תייצגו את הפסיכולוגיה בכבוד, תציגו אחדות ותעמדו על אינטרסים משותפים לפסיכולוגיה הציבורית בארץ. תודה לכולם ובהצלחה,

עידן וייסמן

נציג המתמחים בוועד המרכזי (לשעבר)

אלו האחראים והמנהלים אותה. כיום, כל העוסקים במלאכה, מכירים בכך שהמתמחים מרכיבים את כוח העבודה המרכזי בשירות הציבורי ולכן יש להם זכות וחובה להשמיע את קולם ואת דעתם בנוגע לעתיד המקצוע וכיוונו.

במקביל להשתלבות בהפ"י, ועד המתמחים המשיך את עבודתו הבלתי פוסקת במטרה לייצג ולקדם את המתמחים בכל התחומים. החל משילוב נציג מתמחים במועצת הפסיכולוגים ועד ישיבות ודיונים מול מנכ"ל משרד הבריאות והפסיכולוגיה הארצית. אנו נמשיך לעסוק במלאכה ונדאג כי מעכשיו ידברו עם המתמחים ולא עליהם. העבודה

לציבור המתמחים שלום רב,

אנו נמצאים היום בפני עידן חדש ותקדימי בהסתדרות הפסיכולוגים. בפעם הראשונה נערכו בחירות לנציג מתמחים בוועד המרכזי של הפ"י. לי אישית היה את הכבוד והעונג להיות הנציג הראשון של המתמחים בוועד של הפ"י ואני שמח ונרגש על כך שרות ברנשטיין-פרץ נבחרה להחליף אותי בתפקידי.

להקמת חטיבת מתמחים בהפ"י יש ערך והוא מעבר לעניין הסמלי. עצם ההקמה של חטיבת מתמחים והנוכחות של מתמחה בוועד המרכזי, מסמן שינוי תפיסה ושינוי כיוון בפסיכולוגיה הציבורית, בעיקר אצל

דבר החטיבה הרפואית

וכולל גם אפיונים קוגניטיביים-לימודיים, שכן תופעות לוואי של טיפול במחלה עשויות להיות בעלות השפעה על קואורדינציה, ריכוז, יכולות לימודיות ועוד, ואפיונים חברתיים-רגשיים, שכן ההיבט החברתי עשוי להיות מורכב בתקופה זו וההתמודדות הרגשית עם מחלה שעשויה להיות מאיימת חיים דורשים התייחסות.

במסגרת הפרויקט ייערכו מפגשים משותפים בין הגורמים הטיפולים והחינוכיים לצורך זיהוי צורכי הילד ומשפחתו ומתן סיוע מותאם תוך ייעוץ למסגרת החינוכית בשילוב מחדש של הילד. הפרויקט ממומן על ידי תורמים חיצוניים.

אלו הקריטריונים לקבלת הזכאות להשתתפות בפרויקט:

1. ילד הולמד במסגרת חינוכית בתל אביב יפו.
  2. ילד הנעדר לתקופה של חודשיים לפחות מבית הספר בגין מצבו הרפואי (עקב מחלה, ניתוח, תאונת דרכים וכדומה).
- בכדי להפנות ילדים העונים לקריטריונים אלו יש לפנות אל הגב' כנרת שלומוב, פסיכולוגית חינוכית ורפואית, רכזת תחום ילדים המתמודדים עם מחלה או מצבים רפואיים בשפ"ח ת"א יפו.

ליצירת קשר:

טל: 03-7248508 פקס: 03-7240089

kallai_s@mail.tel-aviv.gov.il

כן ירבו פרויקטים דומים!

בברכה,

חברי הוועד לפסיכולוגיה רפואית

ברק סלוצקר (יו"ר), רותי יבור,

נטלי מלמד-שמעון, פטריסיה מן-בוטבול

- והפעם זרקור על פרויקט "גשרים", פרי שיתוף פעולה בין הפסיכולוגיה החינוכית לבין הפסיכולוגיה הרפואית, ובהובלת השירות הפסיכולוגי החינוכי של עיריית תל אביב יפו.

גשרים - פרויקט לשילובם מחדש של ילדים הנעדרים, מהמסגרת החינוכית עקב אשפוז ממושך

למידה בבית ספר היא אחת מהפעילויות היומיומיות השגרתיות ההכרחיות בחיי ילד. חזרה לשגרה לאחר היעדרות ממושכת ממערכת החינוך, בייחוד עקב מחלה או בעיה רפואית, היא תהליך מורכב עבור הילד ומשפחתו, תהליך המערב היבטים רגשיים, משפחתיים, חברתיים ורפואיים. השירות הפסיכולוגי חינוכי תל אביב יפו ובו המרכז למען ילדים המתמודדים עם מחלות כרוניות פתח ביוזמה המתמקדת בשילוב מחדש של הילד במסגרת החינוכית, וזאת לאחר היעדרות ממושכת ממערכת החינוך. הפרויקט מכוון לשיתוף פעולה טיפולי וליצירת גשר המאגד את משפחת הילד, צוות החינוך בבית הספר וצוות בית החולים בהליך משותף של תכנון, יישום ושינוי תוכניות הלימודים על מנת לאפשר לילדים חולים כרונית כניסה חלקה לבתי הספר או ללימודיהם הביתיים.

הפרויקט הוא רחב ומקיף וכולל שיתוף פעולה רב מקצועי מהתחום הרפואי, הפרא רפואי והאקדמי, והוא נבנה על בסיס המודל האקו-טריאדי (echo-triadic model) של פרופסור ארנסט כץ מאוניברסיטת דרום קרולינה בארצות הברית. המודל דוגל בראייה אינטגרטיבית, שבה הטיפול בילד עם מחלה הוא מעבר לאפיונים פיזיים ספציפיים למחלה (ניהול כאב, מראה חיצוני, תופעות לוואי ועוד)

שלום חברים,

ראשית, ברצוננו לברך על כניסתו לתפקיד של יו"ר הפ"י החדש ד"ר מאיר נעמן וכניסת חברי ועדת האתיקה והוועד המרכזי החדשים, ובעיקר על כניסתה של נציגתנו בו, דנה רביי. כמו כן, אנו מודים ליו"ר היוצאת ד"ר יוכי בן נון ולכל נושאי התפקידים היוצאים אשר נשאו את הלפיד ודאגו לאינטרסים של כלל הפסיכולוגים במהלך שנות כהונתם. ברכות גם לחברי הוועדה המקצועית החדשה לפסיכולוגיה רפואית במועצת הפסיכולוגים: יורם בן יהודה (יו"ר), שאול נבון, אלכסנדרו מרק, חנה יוסמן ושרלי אלון. אנו תקווה כי ברוח ההתחדשות של בעלי התפקידים השונים ולקראת הרפורמה המתקרבת בבריאות הנפש, נוכל ליצור שיתוף פעולה פורה ועשייה למען קידום תחום הפסיכולוגיה הרפואית בארץ.

בימים אלו אנו מתחילים לרכז חשיבה ומאמץ משותף עם חברי הוועדה המקצועית החדשה במשרד הבריאות על קיומו של יום עיון עבור העוסקים בפסיכולוגיה רפואית. לשם כך נשמח לשמוע מן השטח - מה מעניין אתכם, באיזו מסגרת ומהו המבנה והתכנים אשר יוציאו אתכם ממקום עבודתכם לכדי מפגש מקצועי משותף ומפורה. נשמח לפניות מן המעוניינים להציג או להציע תכנים או רעיונות.

בהמשך לרוח ההתחדשות החלטנו להתחבר גם להתחדשות הטכנולוגית וליצור קהילה ברשת החברתית של פייסבוק בנושא פסיכולוגיה רפואית. חפשו בפייסבוק את "קהילת הפסיכולוגים הרפואיים" ובקשו להצטרף. הקבוצה היא קבוצה סגורה ומיועדת לפסיכולוגים רפואיים מומחים, מתמחים וסטודנטים לפסיכולוגיה רפואית, ובה אתם מוזמנים להתעדכן או לעדכן במידע על מחקרים, מאמרים, משרות, פרויקטים בתחום, תחומי עניין משותפים וכל נושא אחר אשר רלוונטי עבור כולנו. מרביעתם ייתכן שקיבלתם בדוא"ל הזמנה להשתתפות בקהילה ואנו נשמח אם תיקחו חלק בפעילותה.

ישנם בשנים האחרונות פרויקטים מתמשכים וגם חדשים בתחום הפסיכולוגיה הרפואית, חשוב שכולנו נכירם ונפרסמם בקרב הקהילות אשר יכולות להיתרם מהם. אנו נשמח לשמוע מכם על הפרויקטים שבהם אתם מעורבים

מכון EMDR ישראל טיפול, הדרכה וסדנאות EMDR

09-7454291

ההורות הרי שאלה שנים קריטיות במיוחד להתפתחות הילד, ההורה והמשפחה. האם שדיברה מנימי נפשה תיארה את החשיבות של יצירת כתובות נורמטיביות להיווצרות במגוון של סוגיות התפתחותיות בשלבים אלה במיוחד בהקשר של התפתחות הקשר הורה-ילד, ההתפתחות הקוגניטיבית וההתפתחות הרגשית. היא ציינה את החסר בגורמים מקצועיים מנחים בקהילה, לבד מאחיות טיפת חלב המהוות גורם חשוב מאין כמוהו, והצורך לתת כיסוי למכלול תחומי ההתפתחות. האם דיברה בכאב ומתוך תקווה לשינוי ההשקעה הנורמטיבית בהורות בגיל הרך מאוד.

כפי שציינתי קודם לכן, מדובר בשלושה חלונות, או אולי חריצי הצצה, לנושא רב ממדים וחשוב ביותר. שלושת החלונות שבחרתי מייצגים את התפיסה הגלויה או הסמויה כלפי הורים, מדיניות של משרד החינוך וקול הורי באשר להשקעה בגיל הרך מאוד ובהורות לילדים בגילים אלה. גיבוש מדיניות והמעבר ממדיניות לפרקטיקה מפגישים את שלושת הממדים הללו. מדובר בכיווני דרך עתידיים, רלוונטיים ביותר לעבודתם של פסיכולוגים מענפים שונים ושל השירותים הפסיכולוגיים החינוכיים. אנו ממשיכים לקחת חלק במשרד החינוך בגיבוש המדיניות ובפיתוח המודלים ליישום. בברכה,

חוה פרידמן

במה, תמיכה ועוד. בצד תפיסה זו נשמעה בדיון בכנסת תפיסה אחרת שיש להערכתה להישמר מפניה. תפיסה זו מייחסת את היבטי הסיכון השונים של ילדים ובני נוער לגידול ההורי בעת הזו, או במילים אחרות, משמיעה נימה של האשמה כלפי ההורים. יש לשים לב לקול הסמוי הזה שיש מי שבחרים בו דווקא כאמצעי להציג את ההורים כמי שחייבים ללמוד את מלאכת ההורות אחרת נתייצב כולנו בפני בעיה חברתית. אחד הביטויים של עמדה זו הוא שהורים חייבים (לשון ציווי) ללמוד הורות. אני מבקשת להדגיש את חשיבותה של תפיסה ברורה בהקשר זה והשאפה להימנע מבלבל ושטש טש תפיסות.

לעניין השני, משרד החינוך מגבש תוכנית של העשרה להורים לילדים בגני הילדים בידע הקשור בצרכים ההתפתחותיים של ילדים בגיל הרך בתחומים שונים, מהם רגשיים, מהם התפתחותיים, ובעוד תחומים כגון בנושא תזונה. כוונת המשרד לאפשר להורים לילדים בגיל הרך חמישה מפגשים שיתקיימו במהלך שנת לימודים במסגרת הגן. תוכנית זו עוברת בימים אלה את השלב הניסיוני שלה בכמה יישובים. ביחס לתפיסת ההורים שעליה דובר בפסקה הקודמת, הגישה שאותה אימץ משרד החינוך היא גישה סלוטוגנית, מקדמת בריאות, נורמטיבית ומעצימה בתפיסתה את ההורים. המשרד החליט באופן מושכל להדגיש ולהשקיע בהורות בגיל הרך בשלב משמעותי לעיצובה. כן מקדם משרד החינוך בשיתוף עם משרדי ממשלה אחרים פתיחתם של מרכזי גיל רך ברשויות על מנת להביא לזמינות של שירותים רלוונטיים בשלב התפתחותי זה.

לבסוף, אבקש להדהד קול של אם ששמעתי בדיון שהעלה את השאלה: מהי ההשקעה הפורמלית של המדינה בהורות בילדים בני 3-0 שנים? אם מדברים על עיצוב

סוגיית הקשרים בין ילד, הורים והמסגרת החינוכית (גן או בית 90 פ"ר) היא סוגיה שרבות נכתב ונאמר עליה לאורך השנים במיקודים שונים: בהקשר של רכימת היחסים הללו בגיל הרך, בהקשר הייחודי לבית הספר המאופיין יותר מהגן בהערכת התלמיד, למשל על ידי ציונים ועוד. כוחן של מילים לתאר תפיסות עולם נתונות לתמורות חברתיות על ציר הזמן. מילים שכולנו משתמשים בהן המתארות תפיסות הן, למשל, התערבות, מעורבות, שותפות, ונראה שמינוח רווח בעת הזו בשיח הוא: "קשרי משפחה - מסגרת חינוך", כפי שהציגו זאת גרינבאום ופריד. מינוח זה מדגיש את האקטיביות הפוטנציאלית של כל אחד מהנוגעים בדבר ופותח מרחב למגוון וריאנטים של קשר.

לפני כמה ימים התקיימה בכנסת ישיבה שבה הוצעה באופן רשמי על הקמת שדולת הורים. נכחתי בדיון כנציגה של השירות הפסיכולוגי ייעוצי של משרד החינוך (שפ"י). אבקש לפתוח באופן ראשוני מאוד שלושה חלונות ביחס לדיון מורכב זה בהקשר של מערכת החינוך:

- התפיסות המשתמעות של הורים.
- כיווני עתיד במדיניות משרד החינוך.
- קול הורי אותנטי בדיון.

הניסיון לייצג עמדת הורים בכלל ועמדה כלפי הקשר של ההורים עם מערכת החינוך בפרט הוא אתגר עצום. כידוע, הורים בישראל אינם מהווים ישות מאוחדת אחת בעלת זהות מגובשת, וכוונתי איננה להיבטים הפורמליים או הפוליטיים הקשורים בהתאגדויות הרשמיות של הורים, כי אם לישות האקסיסטנציאלית של הורות מעצם הגדרתה. נראה כי הקמתה של שדולת הורים שמה לעצמה למטרה לקדם סוגיות שונות הקשורות בהורות על רקע של ידיעה זו. בתהליך זה ישנן תפיסות גלויות וסמויות. התפיסה הגלויה והמוצהרת היא שהמטרה היא להעצים את ההורים, לתת להם כתובת,

זוגיות והורות לילדים צעירים - התמודדויות והשפעות הדדיות

איריס ברנט*

פינת
ההורות

פצעים מן הילדות, עמדות מופנמות מהמשפחה, מהתרבות - כל אלו הם שונים בין בני הזוג, ומלבדם יש צורך למזג אותם עם צרכי התינוק. יש צורך גם לאזן בין שני העולמות הללו של שני ההורים. נשאלת השאלה איפה כל החוויות הללו פוגשות את הזוג המסוים? זוג שבא ממודל שבו ראה עבודת צוות בין ההורים יהיה לו מודל לשחזור, אבל כאשר המודל המופנם הוא של כוחנות, כאשר אחד מבני הזוג הוא בעל כוח והשני חלש, איך הוא יוכל לסמוך על עבודת צוות בזוגיות שהוא בונה?

כל אלו גורמים לכך שהסיכון להגיע למבוי סתום, לקונפליקטים שוחקים ולאפיסת כוחות רגשית, אישית וזוגית, הוא גבוה. השחיקה בתקופה זו גבוהה במיוחד, ולכן, לדעתנו, גם אחוזי הגירושין בתקופה זו הם גבוהים ביותר.

אצל כל זוג נטוה סיפור דומיננטי על יחסיהם כזוג, וסיפור זה ממשיך איתם לתוך ההורות. במידה שהסיפור הזה מצומצם ורווי בעיות הוא לא מאפשר לזוג לראות בעין רחבה, והמערכת הזוגית והמשפחתית מאבדת את גמישותה. כתוצאה מכך הפתרונות הננקטים הופכים לפחות ופחות יעילים עד לפירוק הזוגיות. הסיפור הזוגי עלול להצטמצם לסיפור של אכזבה, כישלון, חוסר שביעות רצון, חוסר התאמה, חוסר אמון, ריקנות. אישה יכולה להגיד "אין

על נושא הקשר בין זוגיות והורות לילדים צעירים התבקשתי לדבר בסדנא שהעברתי: איך הזוגיות מושפעת מהמשימות הייחודיות של ההורות לילדים צעירים, באיזה אופן גידול הילדים מושפע מהזוגיות וכיצד אפשר לעזור להורים להתמודד טוב יותר בתקופה ייחודית זו. אני מקדישה כתבה זו למוזכרותי, על שנת הדרכה מרתקת שהייתה לנו.

האתגר

גידול ילדים זו הזדמנות לגדילה ולצמיחה ולחיוזוק המערכת המשפחתית. ילדים מכניסים שמחה, עונג, רווחה נפשית, אך גם לחץ, אחריות, דאגות וחרדה. כאשר הם מגיעים לעולם הם מרחיבים מערכת קיימת של זוגיות. בדרך כלל הורות לילדים צעירים מלווה בנסיבות מאתגרות כגון דרישות כלכליות גדולות, שינויים בסדרי עדיפויות, צורך בפיתוח קריירה במקביל להורות, קשרים עם המשפחה הרחבה, צרכים רגשיים, צרכים חינוכיים, בריאותם של הילדים, מחסור בשינה אצל ההורים, מחסור בזמן וצורך בלוגיסטיקה מורכבת.

בנוסף, ההורות מעלה אצל כל אחד מבני הזוג תכנים פסיכולוגיים שלא עלו עד כה בשלב הזוגיות. התכנים הללו - זכרונות מן הילדות,

* איריס ברנט, פסיכולוגית התפתחותית ומטפלת משפחתית-זוגית. מנהלת שותפה של המרכז להורות במכון שינוי.

עם מי לדבר", גבר יכול לומר "היא לא מאוזנת, צריך לעזור לה להיפרד מהילדה".

חשוב שכאנשי מקצוע נזכור שכאשר מסתיימת תקופת הילדות, הגורמים האלה משתנים, הלחצים מצטמצמים ואתגרים שונים עולים אל פני השטח. בשלבים אלו הילדים בדרך כלל השיגו אוטונומיה מסוימת, התלות הפיזית מורגשת פחות, והזוג יכול להתפנות להשקיע בעצמו. אני סבורה שבלי להתכוון לכך, המסרים המועברים להורים דרך תוכניות טלוויזיה על הורות וספרי הדרכה למיניהם המציבים אתגרים להורות הנכונה, מוסיפים מתח ורגשות אשם להורים ומבלבלים אותם אף יותר. כאנשי מקצוע ביכולתנו לסייע להורים, להעצים ולהדגיש את יכולותיהם, חזקותיהם ומיומנותיהם, ולסייע להם לצמוח ולהצמיח את זהותם כהורים כזוג ובכך לחזק את התא המשפחתי.

תהליכי ההפנמה וההזדהות [אצל האב ואצל האם] הם זהים, אך אצל האב התנאי הוא שהוא יטפל בתינוק.

על מנת לעזור לילד בתליך הסוציאליזציה (חברות), בלי לאבד את התמיכה התוך זוגית שצריכה לאפיין את תת מערכת ההורים, יש למתוח גבול שיאפשר לילד גישה לשני ההורים, אך יותיר אותו מחוץ למערכת הזוגית. אנשי טיפול וגורמים חיצוניים למשפחה, כמו מערכת החינוך ומערכת הבריאות, יכולים לסייע בתהליך או להתנגש בו. הסיוע יכול לבוא מכך שמצד אנשי הטיפול תהיה התייחסות לבעיות אצל ילדים מתוך הבנה ותמיכה בכל המשפחה. הדבר מורכב משום שלהורים קשה להגן ולהדריך בלי לפקח ולהגביל. בד בבד, ילדים אינם יכולים לגדול ולממש את צביונם האישי בלי לדחוף ולהתקיף. הורים צריכים להשתמש בסמכותם והם צריכים לפעמים תמיכה שתיתן להם את הכוח לשם כך. בתקופות שונות אנשי הטיפול היו מתערבים לכאן או לכאן. בעבר הלא רחוק תרפיסטים חשבו שהמודל הדמוקרטי הוא הנכון, שהורים צריכים בעיקר לאפשר לילדיהם לממש את עצמם, שלא חייבים מנהיג ושאפשר להסביר הכול. כיום, עם שיקום הסמכות ההורית, יש נטייה לשכוח שהילדים חייבים לבדוק גבולות, לדחות סמכות על מנת לגדול. כך מעורבותו של איש הטיפול יכולה להתנגש במטרה הטיפולית של תמיכה באוטונומיה של הילד. אחריותו של המטפל היא להחזיק מורכבות זאת ולעזור לתת המערכות לשאת ולתת ולהסתגל זו לזו.

התהוות זוג-הורה

את המושג זוג-הורה הכנסתי כדי לבטא את המרחב שנוצר בין הזוג לילדים. הרי יש יחיד שהוא הורה ואדם, ויש זוג שהוא זוג וגם הורים. זוג, לפני שהפך לזוג-הורה, היה רק זוג. בני הזוג ביססו בהדרגתיות הסתגלות הדדית ופיתחו מערכת של עסקאות בעלות תבנית, דפוסים המכוונים את התנהגותם זה כלפי זה כמו גם הרבה מאוד החלטות בקשר לחיי היומיום (מינושין, 1974). לעתים זוג יכול לתפקד מצוין כזוג, אך יתקשה לתפקד כזוג-הורה. כל זוג מגיע לאיזון מסוים שמתאים לו. אולי היה להם חשוב להיות טוטליים אחד עבור השני, אולי הם דווקא בנו מערכת מרוחקת עם הרבה מרחב אחד לשני. אולי הייתה ביניהם חלוקת כוח ברורה של שולט ונשלט, ואולי הייתה ביניהם שוויוניות והדדיות. כאשר מולד

הילד הראשון, ועם כל ילד חדש שנולד, מתרחש שינוי בלתי נמנע בדפוסי הפעולה של בני הזוג.

6 משימות עומדות בפני הזוג ליצירת הזוג-הורה:

- מעבר מצרכים אישיים ומטרות אישיות לעבודת צוות.
- לשקול מהי החלוקה של משימות הבית וגידול הילדים באופן שמקובל הדדית.
- לחלוק מתח כך שאף אחד לא מגיע למצב של עומס יתר רגשי.
- לפתור קונפליקטים באופן פתוח וקונסטרוקטיבי.
- להכיר בשינוי הקבוע בזוגיות כתוצאה מההורות.
- להחזיק קומוניקציה זוגית שתומכת ביחסים.

יצירת הבסיס לזוג-הורה

בשלב הינקות הקשר הזוגי שהיה מבוסס על איזון שהתאים לאותו זוג עובר תהליך של שינוי. בדרך כלל נוצרת הייררכיה בשלב זה, והאישה משקיעה הרבה מאוד בתינוק והגבר משקיע באישה (גלבוע, 2009). הייררכיה זו מזמינה חוסר איזון במצב הזוג-הורה. כמו כן, כעת נדרשת רמה גבוהה יותר של מחויבות לזוגיות. הרבה פעמים האישה מתחילה תהליך זה עוד בהיריון והאב, שעדיין לא מרגיש מחויב, מתחיל תהליך זה מאוחר יותר. זה יכול ליצור חוסר איזון וחוסר שיוויון. במקרים כאלה אפשר לשמוע ויכוח שבו האישה מתלוננת בפני בעלה על שאינו עוזר מספיק, כשהבעל בעצם לא מוכן לכך עדיין כי הוא עדיין לא לקח על עצמו את התפקיד והמחויבות ההורית, האבהית או הזוגית-הורית. הוא עדיין רוק בתפישתו.

קיימים הבדלי מגדר בתהליכים שמתרחשים אצל כל אחד מהורים, שיכולים להשפיע על התהוות הזוג-הורה. אצל האמא, דרך ההפנמה של החוויה של הענקה מוצלחת לתינוקה היא בונה ביטחון עצמי בהורותה. הביטחון האמתי שהיא בונה אינו רק "השתקפות" של הילד המרוצה, דרך ההפנמה של תינוק מתפתח יפה שקולה לדימוי אמתי חיובי, האמא משיגה אינטגרציה חדשה באישיותה. דבר זה מאפשר כך לאמא לעשות תיקון לחוויות עבר שלה, של עצמה כילדה לאמה. כמובן שייתכן גם שתבנה סיפור חיובי פחות על עצמה, ואף מנוגד.

הסיפור אצל האבא הוא קצת שונה משום שהתהליכים הפיזיולוגיים אצלו שונים מאלו הקיימים אצל האם. האבא משיג את אבהותו דרך תהליכים של הזדהות עם חוויית ההיריון של אשתו. עם הפיכתו לאב, הוא חוזר לתהליכי ההזדהות שעבר עם אמו ואביו. לאחר הלידה, מן השלב הראשוני, מתחילים להתפתח יחסי אובייקט עם התינוק, ואלו דומים לתהליכי התפתחות האגו ההורי של האם. תהליכי ההפנמה וההזדהות הם זהים, אך אצל האב התנאי הוא שהוא יטפל בתינוק. כמו כן, מכיוון שהוא כתינוק הפנים את דמותה של אמו אך עבר תהליך של הזדהות עם אביו, השלב ההורי הזה כרוך בתיקונים שנשארו לו דרך ההתמודדויות האלה בקשר עם אמו ואביו. לכן אצל האב מעורבות תקוות ששונות מהחוויה ההורית של האם (Benedek, 1959).

הולדת הילד או הילדים יוצרת תת קבוצה חדשה כאשר להורים ולילדים תפקידים שונים. זה דורש גם משא ומתן חדש על קביעת גבולות עם המשפחה המורחבת. משפחות המוצא יכולות לנסות לחדור, להתערב, להדריך או לעזור למשפחה החדשה. נדרש שינוי בוויסות המפגשים החוץ-משפחתיים כמו עם עבודה וחברים, כלומר יש ליצור סימון מחדש של גבולות התא הזוגי משאר העולם. כאשר נולד התינוק, כל אחד מבני הזוג מצפה שדפוסי הפעולה

לשמירה על ההרמוניה בבית ומוכנות גם להכיל ויתורים אישיים. הסגנון הזוגי הוא של שיתוף ברגשות ובמידע אישי. יש יכולת לקבל אחריות ואשמה, ובני הזוג משדרים דאגה ושיתוף פעולה. בני הזוג מעניקים אחד לשני חירות אישית גבוהה ואת התקווה ליצירת אווירה של אמון ותמיכה בתוך המשפחה. הזוג השואף להתמודדות ייטה לפרש קונפליקטים במסגרת נרטיב זה ולכן יחפש דרכים להתגבר עליהם ולקבל אחריות הן הדדית והן אישית. אין פירוש הדבר שחלוקת המשימות תהיה שווה, אלא שהיא תהיה מוצהרת ומקובלת על שניהם.

נרטיב של הטחת האשמות

זוג שבונה נרטיב של הטחת אשמה נמנע מלקבל אחריות אישית. בני הזוג גם לא יראו את התרומה של הנסיבות השונות כתורמות לבעיה אלא יפנו אצבע מאשימה אחד כלפי השני וידרשו מהאחר לתקן את פגמיו. נרטיב זה מלווה הרבה פעמים בצעקות, בעצות ובהערות עוקצניות, ויכול להגיע עד להתפרצויות והכפשות. לעתים זה יוביל לפירוק המשפחה. אם אחד מבני הזוג מתרגז ומאשים, הנטייה להשיב בהאשמה או בעלבון גדולה יותר בקרב זוגות שאינם שבעי רצון מהנישואין (ברג-קרוס, 2000).

האווירה הגרועה בין ההורים והאקלים החברתי המאופיין ביריבות משפיעים על מצבם הרגשי של הילדים ותורמים להתפתחותן של בעיות התנהגות ובעיות רגשיות אצל הילדים. אמנם אין הוכחה של השפעה בלעדית מוחלטת, אך כן ברורה ההשפעה. ראטר (Rutter, 1994) תיאר שלושה מנגנונים שאחראים על כך. עצם היותם של הילדים עדים להתנהגות של יוכחים, רשעות או אלימות, גורמת לילדים טראומה. "הילדים הופכים לקורבנותיה של הנשורת הרגשית, כאילו שהו תחת ענן גרעיני, החולף מעל ראשם" (ברג-קרוס, 2000 חלק ב, עמ' 376). בנוסף, לעתים הילדים מעורבים באופן פעיל בכך שהם משמשים שעירים לעזאזל ומנוצלים לתיעול האנרגיה השלילית. לעתים הם מוכנסים לבריתות הרסניות עם ההורים, אשר גורמות להם להתנכר לאחד ההורים כדי להדק את קשריהם עם השני. ובנוסף, עצם האומללות של ההורים פוגעת ביכולתם למלא את התפקיד ההורי באופן מתאים, מנחם, מאושר ומאוזן עם הילד. הנרטיב ההורי הוא אם כן אחד מהמנגנונים החשובים ביותר על מנת שמשפחה תצלח במשימה החשובה של ניהול קונפליקטים. קושי בפתרון בעיות במשפחה הוא אחד הגורמים המרכזיים לבעיות משמעותיות אצל ילדים (Kline בתוך ברג-קרוס, 2000).

כאשר קיים נרטיב של האשמות, יש לבני הזוג נטייה לעשות ייחוסים פנימיים שליליים על ההתנהגויות של בן הזוג. אם האישה חוזרת הביתה והבית מבולגן היא תחשוב: "הוא אדם לא מתחשב ביסודי", או "הוא מנסה להרגיז אותי". כאשר בני זוג עושים ייחוסים שליליים ללא הרף, זה מביא לסופם של היחסים או לאווירה עיונת מאוד (Kanouse and Hanson בתוך ברג-קרוס, 2000). זה יכול להתבטא במניעת יחסי מין או בשתיקות רועמות. כדי שזוגיות תחזיק מעמד עליה לכל הפחות להיות מוטה באופן מספיק על מנת לראות את הטוב שבבן הזוג.

נרטיב של "אנחנו מתנה משמים אחד לשני"

כל זוג בונה נרטיב משלו. אין נרטיב אחד דומה במדויק לאחר. זוג שזהו נישואיו השניים של הבעל, למשל, כאשר הסיפור הדומיננטי בנישואיו הראשונים היה "צעקות, מריבות, קללות וחוסר כבוד", ואילו אצלה אלה נישואין ראשונים כאשר המודל שספגה בבית הוריה היה צעקות אך לא חוסר כבוד. הם נישאו כאשר כבר

של יחידת הזוג ילבשו את הצורות שלהן הוא מורגל או לפי קווים מועדפים, ותדיר שאחד מהם לפחות ילחץ על האחר להתאים עצמו לכך. אפשריים כמה סידורים, או שלכל אחד מבני הזוג יהיו אזורים שבהם אינו יכול להתיר גמישות. באזורים אחרים ייתכן שתתאפשר גמישות בהתאם להעדפותיו של אחד מבני הזוג. כשבני זוג מסתגלים זה להעדפותיו של זה ומטמיעים אותן, זה מקדם את תחושת הלכידות של המשפחה. כאשר מאבקים של בני זוג גולשים לזירה ההורית, הסמכות ההורית מתפצלת וכל הורה מתקף את בן הזוג האחר דרך הילד. יכולים להיווצר מקרים, למשל, שבהם האם מעודדת את הילדה לא לציית לאביה, או שהאב מתקף את הילדה כאשר הוא כועס על אשתו.

כשבני זוג מסתגלים זה להעדפותיו של זה ומטמיעים אותן, זה מקדם את תחושת הלכידות של המשפחה

התהוות מעגלים של דפוסית התמודדות הזוג-הורה

האישה והגבר מביאים לזוגיות דפוסית התקשרות מהעבר, ממשפחתם הגרעינית, מדפוסים בין-דוריים (Bowen, 1992). אבל הם גם יוצרים ומבססים מעגל של דפוסית התקשרות בהווה. אלה אף יותר מכתבים את התנהלותם בהווה מאשר מודלים פנימיים מהעבר (דאלוס ודרייפר, 2004). אלו מעגלים שמחזקים את עצמם, מעגלים של דפוסית התמודדות כאשר בבסיסם דפוסית התקשרות שמאשרים ומשמרים ומחזקים את הנרטיב הזוגי, ומסיתים את התפיסות העכשוויות כלומר תחושות, התנהגויות ואמונות מתקיימות בעזרת דפוסים נוכחיים, ואלה מעצבים ייצוגי התקשרות. למשל, מעגל אפשרי אחד הוא כאשר בן הזוג ייטה לפרש אמירות של האישה כביקורתיות. לכן הוא מסתגר ומרחיק את עצמו. בתגובה היא עושה נסיונות ליצור קשר והוא נמנע, והיא אומרת אמירות שמתפרשות כביקורתיות, וכן הלאה נוצר מחזור של רדיפה. באותו אופן נוצר מעגל של התקשרות בטוחה בתוך הזוגיות שבה אחד מבני הזוג מתנהג באופן עקבי, יציב, תומך ומאזן והשני מגיב לכך ברצון טוב ובהשתדלות משלו, וכך נוצר מעגל של יציבות, אמון וביטחון.

בניית נרטיבים של זוג-הורה

נרטיבים הם המילים שבהן אנו נוטים לתאר ולהסביר את המציאות הרגשית שבתוכה אנו פועלים. האופן שבו אנו מסבירים את המציאות, המשמעות שניתן לאירועים, אלו יכתיבו את התנהלותנו ואת תגובותינו וישפיעו על היחסים שנבנה עם בן הזוג ועם הילד. אצל הזוג-הורה, הנרטיב שדרכו הם מדברים את יחסיהם ישפיע על התנהלותם כהורים. הקושי הוא למקד מהו הנרטיב המוליך ומגשר בין הזוגיות להורות. רק בתוך תהליך טיפולי של שאילת שאלות המאפשרות התמקדות בנרטיב אפשר להבינו, לשיימו, ואז לבדוק את הדיאלוג שלנו עם נרטיב זה. אז אפשר לבסס עמדה והצדקה כלפי נרטיב זה. הדוגמאות שבחרתי להביא נראות לי אופייניות יחסית.

נרטיב של התמודדות

כאשר הנרטיב הוא של התמודדות והעצמה, בדרך כלל הכוונה לשאיפה לאפשר לכל אחד מבני הזוג לבטא את עצמו, לבטא את רגשותיו ולספק נימוקים להתנהגותו. יש לבני הזוג שאיפה

תכנית הכשרה בפסיכותרפיה
קוגניטיבית-התנהגותית

מטרת התכנית היא להכשיר מטפלים מוסמכים אשר עוסקים בפסיכותרפיה לעבוד עם המורכבות והעושר הקיים בתוך השדה הקוגניטיבי-התנהגותי ולאפשרויות העבודה בגישה זו עם קהל מטופלים רב-גוני.

התכנית תתמקד בלימוד מעמיק ומעשי של עקרונות הגישה, בשיטות התערבות מעודכנות ורלוונטיות וביישומן בתרגול בכיתה ועם מטופלים.

ייחודה של התכנית הינו בהיותה תכנית חד-שנתית עם אפשרות למסלול דו-שנתי, במתכונת של לימודי בוקר. הלימוד נערך בקבוצה קטנה של אנשי מקצוע המאפשרת עבודה אינטימית, ממוקדת חוויה ומתן דגש על תרגול מעשי בין החברים בקבוצה. מסמסטר ב' משולבת גם הדרכה לימודית במתכונת קבוצתית.

*לבוגרי התכנית תינתן תעודת סיום מטעם אוניברסיטת חיפה, איט"ה וביה"ס CBT אינטגרטיבי.

החלה ההרשמה למחזור הלימודים הבא
שייחל באוקטובר 2014.

הלימודים ייערכו בימי חמישי בבוקר, בין השעות 8:30-13:30, בבית הכס, מרכז הכרמל, חיפה.

ההרשמה לתוכנית כרוכה בראיון מקדים. מספר המקומות מוגבל.

ליצירת קשר ופרטים נוספים:

ד"ר איתי אדרס - מרכז התוכנית
נייד: 052-2817057
מייל: iadres@netvision.net.il
אתר: www.cbtadres.co.il

התכנית בחסות ובאישור איט"ה (האגודה הישראלית לטיפול התנהגותי-קוגניטיבי).

התבסס דפוס של צעקות ועלבונות מסוג "אפס" וכן הלאה. עם זאת, הנרטיב שהם בנו כזוג הוא של "אנחנו מתנה משמים אחד לשני". לזוג כזה אין כלים יעילים לפתור קונפליקטים, ולתוך מצב זה נולד הילד הראשון. הם ממשיכים לריב כבעבר, אך נראה שההורות הביאה תקווה ודפוסים של התמודדות מצד האישה. מרבית הוויכוחים בין ההורים קשורים לזוגיות שלהם, לענייני הבית, ופחות לילדים עצמם. המצב הזה משפיע על הילד. הוא נכנס לחרדות ולמצוקה רגשית, ובעצמו מאמץ את הדפוס של האלימות. זה פוגע בתפקודו בבית הספר וכאן ההורים מתחילים לבדוק מה הבעיה של הילד. בטיפול במהרה מתברר שקיים משוב בין מאפיינים של הילד לתקשורת של האשמות שבו בני הזוג. ה"מוזרות ועולם הדמיון" הפורה מדי של הילד הוא רק חלק מהתמונה. אם היינו נשארים בזה לא היינו מבינים כיצד במערכת הזאת הזוגיות משפיעה על ההורות ועל הילד. זוג שתופס את עצמו כמתנה ונוקט בדפוס של האשמה מתקשה לרוב להסתכל מנקודת מבט רחבה ולקחת אחריות על עצמו. ככל שהם דרשו מהילד "לתקן" את עצמו, כך הוא נהיה יותר "בעייתי". זהו מצב מבלבל מאוד משום שהסביבה ששמה את הילד כ"מקור הבעיה" מעודדת בבלי דעת את המעגליות של "חוסר כבוד". הילד מפגין מצוקה רגשית, ההורים נלחצים יותר ומאשימים זה את זה אך נמנעים מלקחת אחריות אישית, הילד מתווג כבעייתי וכן הלאה. רק ראייה מערכתית שמביאה בחשבון גם את תת המערכת של הזוגיות יכולה להסביר את מלוא המנגנון ולהקטין את הבעיה של "חוסר כבוד".

אינטימיות דורשת אווירה של ביטחון. בני הזוג צריכים להרגיש שכל אחד מהם מכבד את הדברים שחשובים לאחר, שגבולותיהם יכובדו, שקיימת תחושה חברית.

נרטיב של חוסר שיתוף

הרבה פעמים שומעים מהורים משפטים כגון "באורח מוזר הרבה יותר קל לי כשהוא (או היא) לא נמצאים. אז אני משתלטת) על העניינים ביעילות". חוסר שיתוף פעולה יכול להיות קשור לדפוס בין דורי. בנוסף, זה יכול להיות קשור לחוסר שביעות רצון מהנישואין. כך בן או בת הזוג משדרים "איני מרוצה מנישואינו".

נרטיב של עצמאות והפרדה

יש זוג שהנרטיב שלו הוא עצמאות, הפרדה. הם יקבלו במשותף החלטות כלליות לגבי השאלות הגדולות כמו מגורים, מסגרות חינוכיות, הקצאת שעות עבודה מחוץ לבית וכן הלאה, אבל בנושאים הקטנים של היומיום, כמו איך להרדים, מה לתת לאכול, את מי להזמין, האישה תהיה המחליטה. הרבה פעמים החלוקה גם תהיה בתחום הכלכלי, הם יפרידו חשבונות, כל אחד יהיה בעל קריירה אישית, כל אחד ישמור על האגו שלו וייתכן שה"עצמאות" תמשיך לשלב ההורות. הם יגיעו למישורת של החיבור בין הורות לזוגיות. איך הם יקבלו החלטות יומיומיות לגבי הילדים? מה על האינטימיות כאשר מכניסים את ההורות לתוך המרחב הזה? איך לומדים להישען אחד על השני? איך לומדים לשים בצד פחדים, כדי לפעול כיחידה אחת למען התא המשפחתי?

בני זוג הרבה פעמים אינם מעבירים את המסרים שלהם כראוי, מסיבות כאלה או אחרות. הם מתקשים למצוא את הפנאי ואת הכוח לנהל שיחות אינטימיות. הרבה פעמים התקשורת הולכת ומצטמצמת ובני הזוג כבר לא קולטים נכון את המסרים הרגשיים שמועברים בתוך המילים.

- אינטימיות דורשת אווירה של ביטחון. בני הזוג צריכים להרגיש שכל אחד מהם מכבד את הדברים שחשובים לאחר, שגבולותיהם יכובדו, שקיימת תחושה חברית.

הכלת המתח שבין הזוג-הורה לבין הילד

המרחב שבין הילד הצעיר לזוג נע בין רגעי חסד של התאמה, שלווה, מאוחדות ודומות, להרבה מאוד רגעים של צורך בשימת גבולות וקונפליקטים. פעוטות מתנסים בממוצע כל 9 דקות באמירת "לא" ממבוגר אחד (Power & Chapieski, 1986). רגעי החסד הרבה פעמים מופיעים כשלהורה יש תחושה טובה של שליטה על ההתנהלות. אסתר כהן ונטע צופר-זיו (2007) כינו זאת "הכלת המתח הדיאלקטי" כאשר הורים נמצאים בין המשימה של הזנה-הענקה הכוללת טיפול רגיש, טיפוח, הגנה וביסוס אהבה ואמון, לעומת המשימה של חינוך וסוציאליזציה, הכוללת דרישות ואימון להישגים ולעמידה בתקנים התנהגותיים, חברתיים ותרבותיים.

אם בשלב הראשון החזקת המתח הדיאלקטי מונחת בעיקר בידיהם של ההורים, בהדרגה גם הילד לומד לתרום את חלקו לוויסות הרגשי וההתנהגותי שלו. בין היתר הילד לומד לשאת את התסכול של הגבול בינו לבין הוריו. קבלת הגבול שבין שתי המערכות, קבלת התסכול הכרוך בגבול זה, זהו מתח שבהדרגה שני הצדדים צריכים לשאת, להכיל, להכיר ולעבד. אחריות זו עוברת באופן הדרגתי אל הילד. זוהי משימה התפתחותית מורכבת שיש בה תהליכי ויסות, תהליכים נפשיים של התמודדות עם קונפליקטים פנימיים, ויכולת הכלת תסכול. ההתפתחויות הקוגניטיביות שמתרחשות בגיל הצעיר גם הן תומכות בתהליכים רגשיים אלו המאפשרים לילד הבנה של המפה המשפחתית, והבנת היחסיות והיחסים שבין חברי המשפחה. הילד לומד לקבל את מקומו היחסי בתוך המשפחה, לומד את גבולות יכולותיו, ומקבל על עצמו את התפקידים השונים הכרוכים מתוקף מקומו במשפחה: להיות בן לאביו, בן לאמו, אח בכור וכן הלאה.

זוג-הורה: הזדמנות לצמיחה אישית ומשפחתית

כאשר זוג פונה בבקשת עזרה בהתמודדות עם ילדו, חשוב שנדע לזהות היכן הילד נמצא במרחב הזוג-הורה, מה קודקודי התקשורת המאפיינים משולש זה, מה הנרטיב הזוגי-הורי, ואילו ערכים, חלומות ושייכות הוא מבטא.

הילד לומד לקבל את מקומו היחסי בתוך המשפחה, לומד את גבולות יכולותיו, ומקבל על עצמו את התפקידים השונים הכרוכים מתוקף מקומו במשפחה: להיות בן לאביו, בן לאמו, אח בכור וכן הלאה.

תקשורת בין בני זוג:

אף שזוגות יודעים שתקשורת ושיחה אינטימית חיונית לתפקודם ולרווחתם ההדדית, הרבה מדי זוגות מדווחים שהם מתקשרים תקשורת הכוללת הבעת רגשות והקשבה הדדית לעתים רחוקות מדי (ברג-קרוס, 2000). מילר (Miller, 1975) תיאר שבעה היבטים של תקשורת אינטימית מיומנת:

- הענקת תוקף, היכולת של האחד לתת לאחר להרגיש ששומעים אותו.
- לקחת אחריות על רגשותינו ולהעביר מסר ברור של העניין לאחר.
- אינטימיות דורשת דיבור מדויק ולא כללי ומעורפל. דיבור ענייני ונקודתי כך שהמילים יהיו מובנות לבן הזוג.
- אינטימיות דורשת שקיפות, בהירות, והנמקה של המסרים או הבקשות שלנו.
- אינטימיות דורשת חוש הומור.
- אינטימיות דורשת אווירה של שיתוף פעולה תוך כדי שאילת שאלות, וקבלת מידע רלוונטי.

מקורות

1. ברג-קרוס, ל' (2000). מושגי יסוד בטיפול משפחתי. ספר מבוא. חלק א וחלק ב. הוצאת "אח".
2. גלבוע, א' (2009). זוגיות והורות - עקרון הדומיננטיות המתחלפת. הוצאת ידיעות אחרונות, ספרי חמד.
3. דאלוס, ר' ודרייפר, ר' (2004). מבוא לטיפול משפחתי. תיאוריה ושיטות עבודה מערכתיות. הוצאת "אח".
4. כהן א' וצופר-זיו נ' (2007). יחסי הורים-ילדים כהזדמנות הדדית למפגש התפתחותי משמעותי עם ה'אחר' אצל אסתר כהן (עורכת): חוויית ההורות - יחסים, התמודדויות והתפתחות. הוצאת אח.
5. מינושיין, ס' (1997). משפחות ותרופיה משפחתית. הוצאת רשפים.
6. Benedek, T. (1959). Parenthood as a Developmental Phase- A Contribution to the libido Theory. Journal of the American Psychoanalytic Association, 7, 389-417. doi:10.1177/000306515900700301
7. Bowen, M. (1992), Family Therapy in Clinical Practice, Jason Aronson.
8. Miller, S. (1975). Marriages and families: Enrichment through communication. Beverly Hills, CA:Sage.
9. Power, T. & Chapieski, M. (1986) . Childrearing and impulse control in toddlers: A naturalistic investigation. Developmental Psychology, 22, 271-275.
10. Rutter, M. (1994). Family discord and conduct disorder: Cause, consequences, or correlate? Journal of Family Psychology, 8(2). 170-186.

בית הספר לפסיכותרפיה של מכון מגיד מבית האוניברסיטה העברית

התכנית התלת שנתית לפסיכותרפיה בגישה דינאמית

הלימודים בירושלים מתקיימים בימי ראשון בבוקר | הלימודים בתל אביב מתקיימים בימי שישי בבוקר

ההרשמה בעיצומה

ללימודים המתחילים באוקטובר 2014

קהל היעד וקריטריונים לקבלה

רקע מקצועי

פסיכיאטרים (מומחים ומתמחים), פסיכולוגים קליניים (מומחים ומתמחים), עובדים סוציאליים קליניים בעלי תואר שני ומטפלים בהבעה ויצירה בעלי תואר שני.

במקרים מיוחדים תתאפשר קבלה של פסיכולוגים מתחומים אחרים ועובדים סוציאליים שאינם קליניים.

התנסות כמטפלים

ניסיון בעבודה טיפולית בתחום בריאות הנפש.

התנסות בטיפול אישי

טיפול נפשי אישי בן שנה לפחות בגישה דינאמית.

סמינרים בהנחיית מר נוויל סימינגטון

מאי - יוני 2014 / קמפוס מגיד, נאות אפקה תל אביב

מהי מחלת נפש והאם ניתן להחלים ממנה?

ימי שלישי בין 16:00-20:30

במסגרת הסמינר הנוכחי נעשה ניסיון להבחין ולבדל בין הטירוף או מחלת הנפש משפיות ואז נבחן בזהירות רבה כיצד יש לוודא שהתהליך הטיפולי מעודד את השפיות ולא את טירוף הדעת. המשתתפים בסמינר יתבקשו להביא דוגמאות קליניות ונבחן יחדיו האם יש הכוונה ועידוד לכיוון הבריאות הנפשית. בחלק מהמפגשים בסמינר זה תצטרף להנחיה הפסיכואנליטיקאית מיכל זלינגר.

על התהוות הפסיכותרפיסט

ימי רביעי בין 16:00-20:30

בסמינר זה נפתח בהתייחסות לסיבות בגללן אנשים פונים לטיפול נפשי. מה הבעיה הבסיסית שמעיקה על האדם (מטופל או לקוח)? אני מתייחס בכוונה למילה 'בסיס' כי לעיתים נדירות אנשים מצגיגים/מתייחסים לבעיה זו כשהם פונים לטיפול. לכן, אנחנו צריכים לאתר תפקודי בסיס שהם פחות מפותחים ואז להעריך מה צריך לעשות הפסיכותרפיסט, מה הוא או היא צריכים להפוך להיות או למלא על מנת לעמוד בציפיות המטופלים.

* כל הסמינרים בהנחייתו של מר סימינגטון יתקיימו בשפה האנגלית

למרות ה(ש)כול

שיר כאב מאת אריק בלום*

הסרטן. זו הייתה הפעם השלישית שהסרטן הופיע בפתח דלתי. נותחתי ועברתי טיפולים קשים, אך הפעם הייתה חוויה מתקנת ונרפאתי."

איך מתמודדים עם תחושת האסון, עם היותך "איוב המודרני", כפי שכינו אותך מקורבייך?

"בעלי המנוח אמר לי בהיותו חולה מאוד: 'שמרי על הכוחות, מכיוון שהכוח שלך הוא הכוח של שנינו'. מילותיו של בעלי הן צוואתו להמשך חיי. כוח דבריו והחשיבה החיובית שלמדתי מבתי המנוחה גלית תרמו לשמחת החיים, והודות להם אני עוזרת גם לשכולים אחרים בהתמודדותם עם השכול, תמיד בראייה אופטימית של החיים. אני משקמת את הריסות חיי בזכות ילדי הנותרים, אביב וים, ונכדי היקרים, שעליהם גאוותי. מהם אני שואבת את כוחותיי, ובהשראתם, בין השאר, כתבתי את הספרים."

חיה גליק שכלה בעל ובת שנפטרו ממחלת הסרטן, ואף חלתה במחלה בעצמה ונרפאה. היא מספרת על נקודות המשען בחייה להתמודדות עם השכול ועם הכאב ועל כתיבת ספריה ככלי לריפוי עצמי ולעזרה לאחרים המתמודדים עם טראומות קשות בחיים.

באמצעות הכתיבה גיליתי את תעצמות הנפש הקיימות בי. הכתיבה הזרימה בי כוח להתבטא - פריצה הכרחית מתוך האסון. אין הכנה מוקדמת לשכול. יש הכנה לחיים, לא למוות

התמודדות עם שכול

מוות של אדם אהוב מעורר כאב עצום. הפסיכיאטרית אליזבת קובלר-רוס הגתה את תיאוריית האבל, המתארת שלבים בהתמודדות עם מוות ועם אובדן. משך כל שלב משתנה מאדם לאדם, וגם הסדר יכול להשתנות. הדבר החשוב הוא שיתרחש עיבוד של האובדן במשך הזמן. אם אין התקדמות ויש תקיעות בשלב מסוים, מומלץ לפנות לעזרה מקצועית.

שלב ראשון - הכחשה: בשלב זה האדם מתקשה להאמין שהאהוב אכן איננו ומתכחש למציאות. ייתכנו אמירות כגון: "לא ייתכן, זו בוודאי טעות".

שלב שני - כעס: בשלב זה מתעורר כעס כלפי גורמים הנתפסים כאחראים למוות, כולל הנפטר עצמו, או כלפי כל העולם. הכעס למעשה מכסה על תסכול ועל כאב אדירים שמתעוררים עקב האובדן. זכירת עובדה זו תקל על הסביבה להכיל את כעסו של האבל.

שלב שלישי - מיקוח: האדם שחווה אובדן מנסה להתמקח עם גורם מופשט כלשהו, כגון אלוהים, כדי שיחזיר לו את אהובו.

שלב זה אופייני יותר לחולים סופניים ולבני משפחותיהם.

שלב רביעי - דיכאון: רגשות של חוסר טעם וחרטה, לעתים עד כדי אובדן משמעות החיים. בשלב זה מומלץ להכיל את הכאב ואת הקושי בלי לנסות לעודד.

שלב חמישי - השלמה: עדיין יש תחושות של צער, אך בשלב זה מתאפשרים פרידה מהאהוב, קבלת המצב והמשך החיים.

איריס אבידור, פסיכולוגית שיקומית. www.irisaco.il

חיה גליק לבית שניידר, ילידת 1950 ותושבת ראשון לציון, יכולה לשמש דוגמה ומופת לכל מי שחווה טראומות קשות בחייו, או כדבריה: "לחיות בעננים למרות הכל, אבל לשמור היטב על השורשים". חיה עברה מהפך בחייה וגם בקריירה המקצועית שלה - היא הייתה מורה ומחנכת עם התמחות אקדמית בחינוך ובספרות, עשתה הסבת מקצוע להדרכת מחשבים ומזה כמה שנים היא מקדישה את זמנה לכתיבת ספרים. ספרה הראשון, "מתחת לגל", מציג את הדרכים שיישמה בחייה להתמודדות עם השכול, ובעקבותיו הגיחו לעולם ספרי הילדים "ממלכת הלילה של לירי" ו"סודות הכיתה הרומנטית". שלושת הספרים האלה משקפים את הנפש הרגישה, את ההומור ובעיקר את דרכה המיוחדת של חיה בהתמודדות הקשה עם השכול. המפגש עם חיה היה מרגש ושופע הומור וחיוכים, הבסיס לריפוי מכל טראומה בחיים.

איוב מודרני

"באמצע החיים, בגיל 45, נפטר בעלי דב ז"ל ממחלת הסרטן", מספרת חיה. "נותרתי אלמנה, אם לשלושה ילדים. הוא נפטר כשבועיים לאחר חתונת בתנו גלית. כל האורחים שהיו בחתונה הגיעו המומים לאחר כשבועיים להלווייתו של דב, אבי הכלה. עברנו משמחה לאבל. כשש שנים לאחר מותו של בעלי, שכלתי את בתי הבכורה, גלית ז"ל, שחלתה בלוקמיה בגיל 28 בהיותה אם לפעוטה בת שנתיים וחצי, היום בת 16. חוויה זו הובילה אותי להפוך בן יום מסבתא לאמא-סבתא. בהמשך חליתי בעצמי במחלת

*אריק בלום, פסיכולוג ומנהל סדנאות בנושא פסיכולוגיה והומור. פורסם לראשונה בגיליון אוקטובר 2013 של הירחון "חיים אחרים". המערכת מודה לימימה גולדברג, פסיכולוגית ארצית של משרד הבריאות, על הבאת המאמר לידיעתנו ועל המלצתה עליו.

עושה אותו אפשרי להתמודדות. מהרגע הראשון חשוב היה לי לשדר להם את רצון החיים, את שמחת החיים, לצד כבוד לזיכרונות. לא למחוק; לשוחח, ואם יש צורך גם שיחות מקצועיות. חשוב לזכור ולהזכיר להם את הדברים היפים; אף אחד לא רוצה שיזכרו אותו רק בהקשר למחלה. לנכדתי שהתייתמה מבתי יש קשר מיוחד עמי. אני חלק מזהותה, בהיותי סבתה, אם אמה שנפטרה. הנוכחות שלי מעניקה לה אחיזה בתהום שנפטרה כשאיבדה את אמה. גם אני, כשאני נוגעת בנכדתי, אני מרגישה דרכה את הנגיעה של בתי המנוחה. נכדתי ואני אוהבות מאוד זו את זו, וגם ילדיי רואים בה אחות קטנה וקשורים אליה מאוד."

סדנת למידה מהחיים

"הספר 'מתחת לגל' מומלץ לכל מי שמתקשה להתמודד עם השכול", מוסיפה חיה. "אני משתפת בספר עצות שהיטיבו עמי ומסבירה כיצד ליישמן - חשיבה חיובית, אופטימיות, ניקוי רעלים, התמקדות בחשוב ולא בטפל, הומור, שמחת חיים והגשמה עצמית. איני מתיימרת להיות פסיכולוגית. אני מייצעת לשכולים ממקום של החוויה האישית של השכול. אין מתכון, הספר הוא סדנת למידה מהחיים על מלחמת ההישרדות של שכולים.

"את שם הספר שאבתי מזיכרון ילדות שלי עם אבי, שלימד אותי לשחות ולהתמודד עם גל גבוה ומאיים. לצלול תחתיו עד יעבור הזעם. אני מודה לאבי מכיוון שמיומנות זו עמדה לצדי מול נחשול השכול. מות בעלי היה הנחשול הראשון בחיי, שאיים להטביע אותי. ביקשתי מפלט

בין לבין חיה מתנדבת למען הציבור, וההתנדבות תורמת גם להתמודדות האישית שלה. "ידוע שנתינה לאחר מחזקת מאוד את נפשו של התורם, הנותן מעצמו ללא תנאי", היא מספרת. "התנדבתי בפרויקט של סיוע למשפחות נפגעות שכול מתאונות דרכים בראשון לציון. במסגרת הפרויקט עברתי קורס מיוחד לתמיכה מקצועית. נוסף על כך, התנדבתי בהדרכת מחשבים לגיל השלישי בפרויקט לצמצום הפער הדיגיטלי בגיל השלישי."

חיה ממשיכה גם ליהנות מתחביבים ומעיסוקים שמעניקים לה שמחה, כגון ריקודי עם וערבי שירה, ועוזרת בטיפול בששת נכדיה ובאמה הקשישה. "אין כמו אהבת ילדים יקרים וחיוך נכדים מתוקים להפיח בנו שמחת חיים", היא אומרת. "תנו לי נקודת משען ואזיז את העולם ממקומו", אמר ארכימדס. נקודות המשען שלי, המקומות שמהם אני שואבת אושר והשראה, הן אהבת הילדים, המשפחה והחברים, עשייה ברוכה וחשיבה חיובית."

אני משתפת בספר עצות שהיטיבו עמי ומסבירה כיצד ליישמן - חשיבה חיובית, אופטימיות, ניקוי רעלים, התמקדות בחשוב ולא בטפל, הומור, שמחת חיים והגשמה עצמית. איני מתיימרת להיות פסיכולוגית. אני מייצעת לשכולים ממקום של החוויה האישית של השכול. אין מתכון, הספר הוא סדנת למידה מהחיים על מלחמת ההישרדות של שכולים

כוח האהבה

חיה מספרת כי הצליחה להתמודד עם שכול כפול של בעל ובת ועם מחלתה שלה בעזרת כוח האהבה. "משפחתי, ילדיי, נכדיי, ילדתי של בתי שנפטרה. אמי, אחיי, משפחת בעלי וגיסתי, תמיכת החברים והכתיבה. באמצעות הכתיבה גיליתי את תעצמות הנפש הקיימות בי! הכתיבה הזרימה בי כוח להתבטא - פריצה הכרחית מתוך האסון. אין הכנה מוקדמת לשכול. יש הכנה לחיים, לא למות. אי אפשר לומר 'הבה נתכונן לשכול'. אין ניחומים. השכול הוא בלתי הפיך, ואין תקווה לקבל חזרה את היקר מכל. נוסף על כך, מתעוררות התמודדויות מסוג אחר ברצון לחזור לחיים, למשל, זוגיות חדשה. כשהייתי בזוגיות חדשה הילדים היו עדיין צעירים ולא היו בשלים לקבל זוגיות אחרת, ובד בבד היו גם ביקורת מצד החברה והדילמה שלי עם עצמי. בהתחלה הגוף והנפש לא רוצים גבר אחר. החברה הביקורתית פוגעת לעתים, לא במתכוון, מתוך בורות בנושא חוויית השכול, קהות חושים או חוסר טקט. קיימת גם רגישות יתר של השכולים."

איך את נוהגת עם ילדייך היתומים מאב ועם הנכדה היתומה מאם?

"אני מכבדת את מצוקותיהם. הם יתומים ואחים שכולים, לא רק אני שכולה. אנחנו יחד ב'מסע' הזה, בתהליך של חזרה לחיים. ה'יחד'

ההשפעה המרפאת של כתיבה

ד"ר ג'יימס פנבייקר, פרופסור לפסיכולוגיה באוניברסיטת טקסס, הוא חלוץ המחקר של השפעת הכתיבה על הבריאות, מסבירה איריס אבידור, פסיכולוגית שיקומית. במחקרו הוא מצא כי כתיבה ממוקדת לטווח קצר בעלת השפעה מיטיבה על הבריאות הגופנית והרגשית של מגוון אוכלוסיות. לדבריו, כשניתנת לאנשים הזדמנות לכתוב על תהפוכות רגשיות, הם חווים שיפור בבריאותם.

"מוחנו מתוכנן להבין דברים שקורים לנו", אומר פנבייקר. "בעקבות אירוע טראומטי או שינוי משמעותי בחיים, מוחנו 'עובד' שעות נוספות' כדי לעבד את החוויה. מחשבות על האירוע עלולות להדיר שינה מעינינו, לפגוע בריכוז בעבודה ולהרחיק אותנו מאנשים. אבל, כשאנחנו מתרגמים את החוויה למילים, היא הופכת ל'ניתנת לעיכול'. הכתיבה ממקדת ומארגנת את החוויה באופן ההופך אותה למובנת יותר ולבעלת משמעות."

אנשים שמסוגלים לבנות סיפור, ליצור סוג של עלילה או של נרטיב בכתיבה, הם שיפיקו את המרב מהכתיבה. נוסף על כך, נמצא כי היכולת למצוא סיבה או היגיון ולשנות נקודת מבט במהלך הכתיבה מנבאת את מידת התועלת שיפיק הכותב מהתהליך.

טיפים לכתיבה מרפאת:

- מצאו זמן ומקום שבו לא יפריעו לכם.
- כתבו ללא הפסקה במשך 20 דקות לפחות.
- אל תדאגו לגבי איות או דקדוק, כתבו בחופשיות.
- כתבו למען עצמכם בלבד.
- כתבו על משהו אישי וחשוב לכם ביותר.
- התמודדו רק עם אירועים או עם מצבים שאתם מסוגלים להתמודד עמם כעת.

אליהם בהומור; בעלי ובתי היו בעלי חוש הומור. כשמזכירים אותם לבני משפחה ולקרובים זה מעלה חיוך ומעיר את שמחת החיים. בתי, למשל, המציאה מטבעות לשון כגון 'מחר כך' או את המשקפיים היא כינתה בשם 'משכחיים' מכיוון שתמיד הייתה שוכחת אותם. כשנזכרים בקוריוזים האלה זה כמו דרישת שלום חמה מילדתי."

אני נפרד מחיה בהרגשה שחלק מתעצמות הנפש שלה עברו אליי וחלחלו בתוכי פנימה. חיה בוחרת להקריא לי שיר שכתבה על החיוך:

"החיוך הוא החבר האופטימי הנצחי,
החיוך הוא הקשר הבלתי מילולי,
החיוך הוא השתקפות היופי הפנימי,
החיוך משדר פתיחות ומפיג עוינות,
החיוך הוא שירת התקווה
החיוך הוא מעון האהבה."

מזעמו וצללתי עמוק, מתחת למעמקי הצער והיגון, וכמו שהגוף מאבד ממשקלו כך הרפתה ממני תעוקת החיים. מיד לאחר מכן הגיע עוד נחשול שהחליש אותי, מות בתי, ושמעתי את קול אבי: 'קחי אוויר, תנשמי מחדש'. היום אני כבר נושמת בראש זקוף. מטפורה זו נתנה לי רציון לשם הספר, ובו אני מושיטה יד לקוראים כדי לשאת אותם מעל הגל."

מה הביא אותך לכתיבת ספר על הכאב ועל ההתמודדות שלך?
"ביבליותרפיה, הצורך לעזור לאחרים והניסיון האישי שלי בהתמודדות. יכולתי להבין ולהכיל אחרים. אני רוצה להקל עליהם ב'מסע', בתהליך ההשתקמות והחזרה לחיים. אמנם כל אחד צריך לעשות את התהליך עם עצמו ולעבור את הדרך, אין קיצורי דרך להשתקמות, אבל השכולים יכולים להשתמש בניסיון של אחרים בדרכי ההתמודדות ולחסוך ייסורים חדשים.

"הכתיבה היא אחת הדרכים שלי להתמודדות, דרך לבטא את היכולות שלי. אני זוכה להזדמנות להגשמה עצמית. הכתיבה היא כלי שדרכו אני יכולה להעביר מסר אופטימי, עידוד ותמיכה לעצמי, לשכולים אחרים ולקרוביהם. בספר 'מתחת לגל' אני מציעה דרכי התמודדות לא כמי שמתיימרת להיות מטפלת מקצועית, אלא ממקום של נפגעי שכול, ממקום של נפגעת שהצליחה לשקם את עצמה. הספר 'ממלכת הלילה של לירי' מעביר מסר ערכי, שבכל ילד קיים הכוכב שבו, ולמעשה בכל אדם, ואם נפיק מעצמנו את המיטב, נגלה אותו ונעזור לאחרים. ספרי השלישי, 'סודות הכיתה סיפור מרתק, מסרים חשובים של בניית מערכת יחסים הוגנת ושל פתרון בעיות של גיל ההתבגרות בכבוד ובאהבה. אני ממשיכה לעסוק בכתיבה וכותבת היום 90 חדש על אהבות."

הכתיבה היא אחת הדרכים שלי להתמודדות, דרך לבטא את היכולות שלי. אני זוכה להזדמנות להגשמה עצמית. הכתיבה היא כלי שדרכו אני יכולה להעביר מסר אופטימי, עידוד ותמיכה לעצמי, לשכולים אחרים ולקרוביהם. בספר 'מתחת לגל' אני מציעה דרכי התמודדות לא כמי שמתיימרת להיות מטפלת מקצועית, אלא ממקום של נפגעי שכול, ממקום של נפגעת שהצליחה לשקם את עצמה.

הומור ושכול יחד, הייתכן?

"ההומור מחזק ומלטף את פצעי השכול. השכול אינו נושא משעשע ואין נוהגים בו בקלות דעת. להפך, אנחנו מכבדים אותו. ההומור נותן את הכוח לעבור את החוויות הקשות, לעמוד בחיים שהתנפצו ולאסוף את השברים. אני מכבדת את הנפטרים באמצעות סיפורים הקשורים

הטיפים של חיה

חיה מעניקה טיפים להתמודדות עם השכול:

- אופטימיות, חדוות חיים, תחומי עניין, לשאוף להפיק את המיטב אך לא באובססיביות, פרופורציה נכונה בחיים, איזון נכון בכל תחום, נתינה לאחר.
- ללכת עם הלב ולא עם העצות הטובות מסביב, כולל פרק הזמן שצריך להיות באבל וגם ביקורים בבית הקברות.
- הגשמה עצמית חשובה מאוד: לא לוותר על שאיפות שהיו קיימות עוד לפני השכול או על שאיפות חדשות.

השכול אינו אמור לחסום אותנו, אלא להפך, עלינו לפרוץ מתוכו.

אין הגדרה חד-משמעית לדרכי התמודדות, ולא כל דרך מתאימה לכל אחד. לכל אחד יש קצב משלו לחזור אל מעגל החיים מתוך הכאב שחוה.

הנידונים לחיים, תחזקנה ידיכם!

אי אפשר לעצור את הנחשול, אבל אני נושמת בראש מורם.

לשכול יש קצב משלו, אל נא תאיצו. לשכולים מנגנון טבעי של החלמה.

אם שכולה זקוקה למרווח התאוששות הוגן כדי למצוא את הכוח לחזור לתפקוד.

לעצור את המרוץ! זהו יום ה"לאט" שלי!

בממלכת כוח הרצון אני מלכה לתמיד.

טיפ לעיבוד האבל: אני מזמינה את ההרהורים להתארח בלבי, אבל יש כללים. "האורחים" באים והולכים, ואינם נשארים לצמיתות.

פסק זמן מאבל.

קבלת החלטות היא משא מכביד, בייחוד למי שהתאלמן ואין לו עם מי לחלוק. קח את הזמן, תן שהות לעצמך. עשה כמיטב יכולתך אך אל תחמיר עם עצמך.

נציגי מחלקת המוסר, אפסו שעונים. הסטופר שלכם אינו מכונן לפי לוח לבי.

אם נפגעת מאדם קרוב, יש ליישר את ההדורים.

אם נפגעת מזר, לא אראה אותו מחר.

לכל אחד יש זכות לבחור בדרך המיטיבה עמו, ולאף אחד אין זכות לבקר את זולתו.

ילדינו שואבים מאיתנו ביטחון ובריאות נפשית, הם זקוקים לקבל מאיתנו את "ברכת הדרך".

אהבת המשפחה מגבשת ומאחה את כל הסדקים.

אין זה הוגן לזכור את יקירינו רק בתקופת מחלתם.

מגיעה להם הזכות לזכור אותם במיטבם.

עלינו לטפח את כבוד יקירינו בזיכרונות היפים ביותר שזכינו להם.

שינוי בחיים מעניק הזדמנות לבדוק מחדש את יכולותינו ומזמן לנו הנאות חדשות.

התמודדות באמצעות חיוך: ההומור שייך לכולם, גם לאבלים ולשכולים. כדאי להכיר את סגולותיו ולהיעזר בו במצבים קשים כבימים טובים. שימוש בהומור מקל בתקופה הקשה ומאפשר לחיות.

לרכישת ספריה של חיה glikh@netvision.net.il

זיוף בשאלוני אישיות במיין והערכה: מה שידוע לנו כיום

סול פיין*

הממצאים המובהקים ביותר במחקרים עדכניים הוא שסולמות של רצייה חברתית אינם מהווים מדדים תקפים לזיוף (Griffith & Peterson, 2008). נמצא, בין היתר, כי סולמות של רצייה חברתית קשורים לתכונות אישיות כגון יציבות רגשית, מצפוניות, נועם הליכות ויושרה, דבר המצביע על קיומו של מבנה פנימי שאינו ייחודי להתנהגות כגון זיוף (Ones et al., 1996). בפועל, נמצא כי הזיוף מסביר רק כ-10% מהשונות בסולמות של רצייה חברתית (Tett & Christiansen, 2007).

אחד הממצאים המובהקים ביותר במחקרים עדכניים הוא שסולמות של רצייה חברתית אינם מהווים מדדים תקפים לזיוף

אין זה מפתיע אפוא כי תיקונים סטטיסטיים של ציונים, על ידי נטרול השונות הנובעת מרצייה חברתית, נתגלו כבלתי יעילים (Schmitt & Oswald, 2006). אף על פי כן, העובדה שרוב שאלוני האישיות ממשיכים לכלול סולמות של רצייה חברתית, וכן שרוב החוקרים בתחום האישיות עדיין תומכים בשימוש בסולמות אלה, מהווה מקור לבלבול (Goffin & Christiansen, 2003). יתר על כן, נראה כי חלק מהמחקר המוקדם בנושא הזיוף, שהסתמך על השימוש בסולמות של רצייה חברתית, הגיע בשל כך לעתים למסקנות שגויות, ולפיכך ההתייחסות לממצאיו חייבת להיות זהירה (Griffith & Robie, 2013). עתה, משהונחו היסודות להגדרת הזיוף כהתנהגות, אפשר לחזור

שאלוני אישיות מהווים אחד הכלים הרווחים ביותר במיין עובדים ברחבי העולם (Ryan et al., 1999), וקיים מערך רחב ומבוסס של מחקרי תוקף מטה-אנליטיים התומך בכלים אלה ובפופולריות הרבה שלהם (Barrick & Mount, 2005). אף על פי כן, הפוטנציאל לזיוף בשאלוני אישיות נותר בעינו והוא מהווה בעיה מרכזית עבור חוקרים ויועצים בתחום.

בשאלוני אישיות מתבקשים הנבדקים לתאר את עצמם באופן סובייקטיבי, מה שמזמין באופן טבעי במבחנים עתירי סיכון תגובות מעוותות ומוטות שקשה לגלותן

שלא כמו במבחני יכולת קוגניטיביים שהם במהותם אובייקטיביים ומבוססים על תשובות נכונות ולא נכונות, בשאלוני אישיות מתבקשים הנבדקים לתאר את עצמם באופן סובייקטיבי, מה שמזמין באופן טבעי במבחנים עתירי סיכון תגובות מעוותות ומוטות שקשה לגלותן. ואכן, בסקרים שנערכו בקרב מומחים בתחום משאבי האנוש מוערך שבין רבע לחצי מן המועמדים לעבודה מזייפים בשאלוני אישיות שהם מתבקשים למלא בתהליך המיון, ושהזיוף מאיים על תקפותן של התוצאות (Rees & Metcalfe, 2003; Robie et al., 2006).

חשש זה מזיוף הוביל לביצוע מחקרים רבים שהתמקדו בארבע שאלות מרכזיות: (1) האם מועמדים לעבודה יכולים לזייף? (2) האם מועמדים לעבודה מזייפים בפועל? (3) האם לזיוף יש השפעה כלשהי? (4) מה אפשר לעשות בקשר לזיוף? בעוד שהתשובות לשאלות הללו נידונו בספרות המקצועית כמעט מהרגע שבו החל השימוש בשאלוני אישיות בתהליכי מיין והערכה בארגונים (Zickar & Gibby, 2006), המחקרים שפורסמו בנושא ב-15 השנים האחרונות הצליחו להבהיר רבות מן הסוגיות שהועלו, כשבאחדות מהן הושג קונצנזוס. מטרת מאמר זה היא להציג במבט מעודכן ומתומצת את הידוע לנו כיום על אודות הזיוף.

זיוף ורצייה חברתית

בראשיתם של הדברים, יש צורך חיוני להבהיר את הגדרת הזיוף, נושא המהווה מקור לבלבול בלתי מבוטל. כיום נהוג להתייחס לתופעת הזיוף כניסיון מכוון לשפר ציון בהערכת אישיות, במטרה להשיג תוצאה רצויה (McFarland & Ryan, 2000). הגדרה זו מבחינה בין מושג הזיוף לבין המושג הרחב יותר של רצייה חברתית על שלל סולמותיו ומדדיו, שכולל מניעים לא מודעים להטיה עצמית חיובית שאנשים נוטים להאמין באמיתותה (Paulhus, 1986). למעשה, אחד

*ד"ר סול פיין, פסיכולוג תעסוקתי-ארגוני, סמנכ"ל מחקר ופיתוח בחברת מידות.

ולהתייחס בפרוט לשאלות המרכזיות שהוצגו בתחילת המאמר בנוגע לתופעה זו.

האם מועמדים לעבודה יכולים לזייף?

קיימת הסכמה כללית שהודגמה במחקרים מטה-אנליטיים כי במצבים שבהם נבדקים מקבלים הנחיה לזייף בשאלוני אישיות, הובם מצליחים להעלות את ציוניהם ביותר מחצי סטיית תקן בממוצע (Viswesvaran & Ones, 1999). אלא שהערכה זו לגבי מידת יכולתם של נבדקים לזייף תלויה בחלקה באופן שבו הזיוף עצמו נמדד. כלומר, האם הציונים בשאלון משווים במערך ניסוי בין-נבדקי (כשנבדקים מחולקים לאחד מתוך שני תנאי מבחן - כנות או זיוף) או במערך תוך-נבדקי (כשאותם נבדקים משיבים על השאלון פעמיים, גם בתנאי זיוף וגם בתנאי כנות). הממצאים מצביעים על כך שהאפשרות השנייה עדיפה משום שהיא רגישה יותר להבדלים אינדיבידואליים (Viswesvaran & Ones, 1999). קיימת גם שונות לא מעטה ביחס למידה שבה סוגים שונים של שאלונים מאפשרים זיוף. לדוגמה, שאלונים בעלי פריטים מעודנים ועמומים נחשבים לקשים יותר לזיוף מאשר שאלונים בעלי פריטים גלויים ושקופים (Alliger & Dwight, 2000). כמו כן, פריטים בפורמט "הבחירה הכפויה" (forced-choice) וכן פריטים בעלי ניקוד לא-ליניארי גם הם קשים יותר לזיוף בהשוואה לפריטי ליקרט מסורתיים (Kanning & Kuhne, 2006).

ברמת הפרט, ההחלטה האם לזייף מיוחסת לגורמים אישיותיים (למשל יושרה), לגורמים מוטיבציוניים (למשל עמדות ביחס לזיוף), להזדמנות לזייף (למשל אמצעי פיקוח ובקרה) ועוד...

מעבר לכך, הנבדקים עצמם נבדלים זה מזה בכל הקשור ליכולתם האינדיבידואלית לזייף במבחנים (McFarland & Ryan, 2000). לדוגמה, נמצא שקיים קשר בין יכולת זיוף לבין מאפייני אישיות (למשל, בין פסיכופתיות לבין יכולת זיוף; Book et al., 2006), וכי גם יכולת קוגניטיבית (למשל, אנשים אינטליגנטים מצליחים יותר בזיוף; Levashina et al., 2009) וידיעה מוקדמת על מאפייני התפקיד שעליו מתמודדים המועמדים משפיעים, שכן הבנה טובה יותר של התפקיד מקלה על הזיוף (Konig et al., 2006). דוגמה אנקדוטית מאלפת להבדלים אינדיבידואליים ביכולת לזייף היא העובדה כי חוקרים מצאו שכ-20% מהנבדקים שקיבלו הנחיה לזייף לחיוב עשו זאת בכלל בכיוון הלא נכון (Griffith & McDaniel, 2006). למרות האמור לעיל, חשוב לציין שגם אם מועמדים לעבודה יכולים לזייף, אין להסיק מכך שהם יזייפו בפועל. לדוגמה (Levashina et al., 2009) מצאו שאנשים בעלי יכולת שכלית גבוהה מגלים נטייה פחותה לזיוף, ככל הנראה בשל מודעות טובה יותר לסכנת הענישה על זיוף במבחנים. לפיכך השאלה האם מועמדים לעבודה מזייפים בפועל במבחנים נותרה בהחלט רלוונטית.

האם מועמדים לעבודה מזייפים?

לאור העובדה הידועה כי ישנם מועמדים שמציינים פריטים אישיים מזויפים וכוזבים על עצמם בקורות החיים שהם מגישים

או בראיונות שנערכים להם (Bonanni et al., 2006; Levashina & Campion, 2007), יש לצפות לכך כי לפחות חלק מהמועמדים לעבודה יזייפו גם בשאלוני אישיות. בעוד שמידת הזיוף תלויה בעיקר באופן שבו הוא נמדד, (Griffith and Converse, 2012) בחנו תוצאות שנתקבלו מכמה מחקרים שנערכו על מועמדים לעבודה ומצאו שבממוצע 30% מן המועמדים היו מעורבים בזיוף (עם רווח בר-סמך של $\pm 10\%$). למען הסר ספק, אף שתופעת הזיוף במערכי מיון המתבצעים בפועל ככל הנראה שכיחה פחות מזו המתועדת במחקרי מעבדה שבהם מקבלים הנבדקים הנחיה ישירה לזייף, גודל האפקט של הזיוף עדיין משמעותי ושיעורו מתקרב לחצי סטיית תקן (Birkeland et al., 2006).

בנוסף לשכיחות הכללית המוערכת ביחס לתופעת הזיוף, קיימים גם כמה גורמים מצביים מתווכים שיכולים להשפיע על היקף התופעה. לדוגמה, נמצאו הבדלים המיוחסים לרמתם המקצועית של המועמדים (למשל, יותר זיוף בקרב תפקידים זוטרים; Ellingson, 2012) ולרקעם התרבותי (למשל, פחות זיוף במדינות אירופיות; Konig et al., 2011). יתר על כן, ברמת הפרט, ההחלטה האם לזייף מיוחסת לגורמים אישיותיים (למשל יושרה), לגורמים מוטיבציוניים (למשל עמדות ביחס לזיוף), להזדמנות לזייף (למשל אמצעי פיקוח ובקרה) ועוד (McFarland & Ryan, 2000; Snell et al., 1999). ולבסוף, גם בקרב מועמדים שבחרו לזייף, קיימים הבדלים אינדיבידואליים באשר לשיעור הזיוף הננקט בפועל. מעטים בוחרים לזייף באופן קיצוני ובדירוגים העצמיים המקסימליים, בעוד שרובם מתונים יותר בשיעור הזיוף שנקט על ידם, ונוטים לבחור בדירוגים עצמיים אמיתיים או ממוצעים בפריטים שאינם בהכרח רלוונטיים לתפקיד המוצע ובדירוגים קרובים למקסימום בפריטים בעלי רלוונטיות גבוהה לדרישות התפקיד (Ziegler, 2011). ובכן עתה, כשהוכח הלכה למעשה שחלק מהמועמדים לעבודה אכן מזייפים בשאלוני אישיות, נשאלת השאלה: מה הן ההשלכות של הזיוף?

האם לזיוף יש השפעה כלשהי?

החשיבות המעשית של הזיוף קשורה בעיקר להשפעתו על תוקף השאלונים ועל קבלת ההחלטות בתהליך המיון. הזיוף, מעצם הגדרתו, משקף שונות בלתי-רלוונטית לציוני השאלון, ולפיכך אמור להקטין את תוקפו. ואכן, המסקנה הכללית העולה ממחקרי מעבדה מבוקרים שבהם נבדקו הציונים בתנאי זיוף ובתנאי כנות, היא שלזיוף השפעה שלילית פוטנציאלית על מקדמי התוקף ועל דיוק ההחלטות המיוניות (Holden & Book, 2012). עם זאת, במערכי מיון אמיתיים, שבהם שיעור הזיוף מתון יותר, השפעות שליליות אלה פחות ברורות.

כשעל הפרק סוגיית תוקף המבנה, יצוין כי מחקר מטה-אנליטי שהתבסס על ניתוח גורמים מצביע על הבדלים קטנים בלבד בין התוצאות בשאלונים של מועמדים לעבודה לבין התוצאות בשאלונים של אנשים שכבר מועסקים בפועל (כלומר, השוואה לנבדקים בלי מניע לזייף; Bradley & Hauenstein, 2006). לעומתם, מחקרים שבהם נעשה שימוש בתיאוריה מתקדמת של תגובה לפריט במבחן (IRT) הצביעו על הבדלים גדולים יותר (Zickar et al., 2004). הסבר מעניין אחד לתופעה זו הוא שהזיוף מוסיף טעות סיסטמטית לכל סולמות השאלון, שלא בהכרח אפשר לזהותה בבדיקות קלאסיות של מהימנות או ניתוח פריטים (Heggestad et al., 2006a).

באשר לתוקף הקריטריון, המחקרים המוקדמים בתחום הזיוף דיווחו על השפעה לא משמעותית (Ones et al., 1996). מסקנות אלה ספגו ביקורות, בין היתר על רקע השימוש בסולמות של רצייה

על כך שתוקף הקריטריון אינו משתפר על ידי התראות (Converse et al., 2008), ושהשפעת ההתראות על תוקף המבנה אינה ברורה דיה (McFarland, 2003). בנוסף לכך, קיים חשש כי התראות שונות עלולות להוביל לתגובות שליליות מצדם של המועמדים (Converse et al., 2008).

בשיטה אחרת למניעת זיופים, נעשה שימוש בפרטים "עדינים" (subtle items). בשיטה זו, תכונות האישיות הרצויות שקופות פחות לנבדק והפרטים בשאלונים מסוג זה נחשבים כפחות רגישים לזיוף מאשר פרטים גלויים (Alliger & Dwight, 2000). הבעיה בשיטה זו היא כי פרטים אלה עלולים להיות בעלי תוקף מבנה, תוקף פנים ותוקף קריטריון נמוכים יותר בהשוואה לפרטים גלויים (Hough et al., 1990). באופן דומה, פרטים סמויים (implicit items) כגון אלה הכלולים במבחני "הסקה מותנית" (CRT) או במבחני אסוציאציות חבויות (IAT) נמצאו כעמידים למדי בפני זיוף (LeBreton et al., 2004; Steffens, 2007), אך תוקף הקריטריון שלהם הוצג במקרים מסוימים כשנוי במחלוקת (Berry et al., 2010).

שיטה נוספת למניעת זיופים מבוססת על פורמט הבחירה הכפויה (forced-choice) של פרטים. בשיטה זו מוצגים לנבדק צמדים של פרטים המשויכים לתכונות אישיות שונות, שמראש נשפטו כדומות זו לזו מבחינת רצייתן החברתית, כאשר עליו לבחור כל פעם באחד הפרטים בכל צמד. נמצא שתבנית פרטים שכזו יכולה להיות יעילה בהפחתת הזיוף ברמה הקבוצתית (Jackson et al., 2000), אך ברמת הפרט היא עמידה פחות בפני הזיוף (Heggestad et al., 2006b). באשר לסוגיית התוקף, יצוין כי כמה מחקרים מצאו כי לפרטים בפורמט של בחירה כפויה תוקף קריטריון גבוה יותר או דומה לזה המחושב עבור פרטים בפורמטים נורמטיביים (Bartram, 2007). עם זאת, הרכיבים האיפסטיביים בפרטים אלה (כלומר הציונים התוך-נבדקיים) קיבלו ביקורת בשל חוסר התאמתם לשימוש במיון עובדים (Meade, 2004).

ולבסוף, קיימת שיטה למניעת זיופים המבוססת על טכניקת הפירוט (elaboration) שבה נבדקים מתבקשים לספק דוגמאות או הסברים בכתב התומכים בתגובות הדירוג העצמי שנתנו. גישה זו עשויה להיות יעילה בהפחתת הזיוף בפרטים ביוגרפיים (biodata) שאפשר לאמת, לדוגמה, תפקוד אצל מעסיק קודם (Schmitt & Kuncze, 2002), אך הליך זה עלול לגזול זמן, והוא גם לא בהכרח משפר את התוקף (Schmitt et al., 2003).

שיטות לזיהוי זיוף

הואיל והזיוף מעולם לא נמנע לחלוטין על ידי אף אחת מהשיטות שצוינו לעיל, עצם הזיהוי של מקרי זיוף המתבצעים בפועל נותר נושא חשוב. בתחום זה קיימות אפשרויות אחדות, אך עוד לפני שהן מוצגות, ראוי לציין כי האפקטיביות של כל סולם לזיהוי זיוף תלויה בהנחה המקדימה והבסיסית כי מידת הזיוף הנמדדת בסולם נתון היא עקבית ומשקפת את כל השאלון - ועניין זה טרם הוכח.

ייתכן כי התחליפים הקרובים ביותר לסולמות הרצייה החברתית הם הסולמות של טענות-יתר (over-claiming) וסולמות "התחזות" (bogus). גישות מבטיחות ופשוטות יחסית אלה, מודדות את הטענות של מועמדים לגבי הידע או הניסיון שלהם בתחומים שאינם קיימים במציאות. סולמות התחזות עושים זאת ביחס לתחומים ספציפיים הקשורים לתפקיד נתון כגון ידע, מיומנויות, יכולות או ניסיון במשימות שאינם קיימים במציאות, לדוגמה, טענת מועמד כי השתמש בפועל במכשיר כשלהו ששמו אינו קיים (Anderson et al., 1984), ואילו סולמות של טענות-יתר מודדים זיוף באמצעות

חברתית מבלי שנעשתה הבחנה בין "רמייה עצמית" לבין "ניהול רושם", ועל רקע העדר הבחנה בין מועמדים לעבודה לבין מועסקים בפועל במערכי המחקר (Zickar & Drasgow, 1996). הרי גם ברמה האינטואיטיבית, קשה להבין כיצד ייתכן שהזיוף אינו ממתן את התוקף, לפחות במידה מסוימת.

ואמנם שלא כבמחקרים המוקדמים, הקונצנזוס כיום ביחס לזיוף הוא שיש לו השפעה ממתנת על תוקף הקריטריון אף על פי שמקדמי המתאם נשארים עדיין מובהקים, ושלזיוף נטייה להשפיע על החלטות בתהליך המיון, במיוחד במקרים שבהם יחסי המיון נמוכים (כלומר כשיש יותר סלקציה) ופחות מועמדים מזייפים (Komar et al., 2008). לצורך ההסבר כיצד יכול הזיוף להשפיע על החלטות במיון גם כשמקדמי תוקף הניבוי נותרים מובהקים, יש להבין שמקדם תוקף הניבוי מייצג בסך הכול את הרמה הממוצעת של הקשר בין המנבא לבין הקריטריון, ולפיכך הוא פחות רגיש לשינויים דקים בדירוג הציונים (Mueller-Hanson et al., 2003).

לבסוף, ייתכן כי הזיוף מתקשר גם לתגובות אנטגוניסטיות של מועמדים, ולעניין זה עלולות להיות השלכות שליליות עבור הארגון (Bauer et al., 2012). תופעה זו ניכרת במיוחד במקרים שבהם מועמדים תופסים את השאלונים הניתנים להם כקלים לזיוף או כשהזיוף רווח מאוד בקרב מועמדים אחרים. במקרים כאלה עולה הסבירות לכך ששאלונים אלה ייתפסו על ידי המועמדים כבלתי הוגנים (Donovan et al., 2003), וכתוצאה מכך תתגבר נטייתם האישית לזיוף (McFarland, 2003). לאור כל זאת, ברור שהשפעת הזיוף עלולה להיות משמעותית, ויש צורך באיתור אמצעים להתמודדות עם התופעה.

נמצא שגם כאשר זייפנים הודרכו מראש כיצד לשמור על זמני תגובה נורמליים, הם השיגו ציונים נמוכים בתכונות האישיות שנמדדו, מה שמצביע על כך שקיימת מידה מוגבלת של קשב ושל מאמץ שנבחן מסוגל להקדיש לזיוף בזמן נתון

כיצד אפשר לטפל בזיוף?

מחקרים רבים הוקדשו לאיתור שיטות יעילות לטיפול בזיוף. אפשר לחלק אותן לשני סוגים עיקריים: שיטות למניעת זיוף מלכתחילה, למשל על ידי יצירת פורמטים של שאלונים קשים יותר לזיוף, ושיטות לזיהוי זיוף, למשל על ידי מנגנונים הבנויים בתוך השאלון עצמו. לכל אחת מהשיטות יתרונות, חסרונות ומידה שונה של אפקטיביות.

שיטות למניעת זיוף

דרך אחת שנועדה למנוע תגובות מזויפות היא הרתעתית ומבוססת על הצגת התראות מפני זיוף בתחילת השאלון או במהלכו. מדוע למועמדים כי השאלון מכיל בתוכו מנגנונים לזיהוי זיופים או שתוכן התגובות יאומת בהמשך, וכי תיפסל מועמדותם של אלה הנתפסים בזיוף. מחקר מטה-אנליטי מצא כי התראות שכאלה מצליחות למתן זיופים בשיעור של כמעט רבע סטיית תקן (Dwight & Donovan, 2003). עם זאת, המחקרים הראשוניים שנערכו בתחום זה מצביעים

התכנית התלת-שנתית לפסיכותרפיה דינמית בילדים ונוער

התכנית הדו-שנתית לטיפול דינמי בילדים ונוער

תכניות אלו שמות דגש על הקשר בין המטפל לילד ולהוריו, ומתאפיינות בהקשבה לתהליך וכבוד לקצב האישי. המגע והחיבור הרגשי, הן של המטופל והן של המטפל, עומדים בלב ליבו של הטיפול.

- נושאים ייחודיים לטיפול בילדים
- שילוב של למידה מן התיאוריה וחדר הטיפול
- תהליך קבוצתי חוויתי
- קבוצה מצומצמת וקבועה

התכניות מיועדות לפסיכולוגים בהתמחויות טיפוליות, עו"ס, מטפלים באמנויות ובהבעה ומטפלים באמצעות בעלי חיים

התכניות הינן חלק מהמרכז למקצועות הטיפול, בבית הספר ללימודי תעודה של מכללת סמינר הקיבוצים.

הלימודים יתקיימו בימי א' בשעות 14:30-19:30

לפרטים נוספים:

מרכז עפרוני 03-6207016

(בא להשאיר הודעה קולית)

mercaz.efroni@gmail.com

www.efroni.org.il

סמינר הקיבוצים. להצליח ולהישאר בן אדם
www.smkb.ac.il

תחומים כלליים מהחיים כגון ידע לכאורה על אנשים, על אירועים או על מוצרים - שכולם אינם קיימים במציאות (Paulhus et al., 2003). באופן כללי נמצאו סולמות אלה כיעילים בגילוי זיוף, כמו גם ביכולתם לשפר את תוקף השאלון (Bing et al., 2011). עם זאת, יש להביא בחשבון כי חלק מהמועמדים עלולים להשיב בטעות על נושא שאינו קיים, עקב דמיונו לנושא אמיתי, וייתכן גם כי חלקם אף יזהו את טיבו האמיתי של הסולם ויגיבו כלפיו באופן שלילי (Dwight & Donovan, 2003).

הזיוף הוא תוצאה של אינטראקציה בין אי אלו גורמים אישיים ומצבים, כך שהיכולות לזיוף, המניעים לזיוף, ההזדמנויות לזיוף והעמדות כלפי הזיוף, כולם משפיעים על החלטת הפרט האם לזייף בפועל במצב נתון

שיטה נוספת לזיהוי זיוף המתבססת על הפריטים הקיימים בשאלון נקראת מפתח-האופציה (option-keying). שיטה זו כוללת ניקוד לא-ליניארי של הפריטים בשאלון והיא מבוססת על ההנחה שזיפנים לא בוחרים בהכרח את האופציה הקיצונית ביותר ובעלת הרציה החברתית הגבוהה ביותר (Kunzel & Tellegen, 2009). שיטה דומה נוספת לזיהוי זיוף מבוססת על מדידתן של תגובות ייחודיות (idiosyncratic responses). בדרך זו מזהה הזיוף על סמך ממצאים אמפיריים המבחינים בין תגובות כנות לתגובות מזויפות בפריטים (Kunzel & Borneman, 2007).

עוד שיטה אפשרית לגילוי זיוף מבוססת על תורת התגובה לפריט (IRT). בדרך זו מתבצע מעקב אחר שינויים זמניים בפרמטרים הפסיכומטריים של הפריטים (Zickar et al., 2004). יחד עם זאת, לא כל הפרדיגמות בשיטת ה-IRT הוכיחו עצמן כיעילות בזיהוי זיוף וכולן יקרות לפיתוח ומסובכות ליישום (Zickar & Sliter, 2012). שיטה הנחשבת כיעילה בזיהוי זיוף מושתתת על חישוב זמני התגובה לפריטים. הרעיון העומד בבסיס שיטה זו הוא שתגובות מזויפות הן או מהירות יותר (Holden et al., 1992) או איטיות יותר (Walczyk et al., 2009) מאשר תגובות כנות. מדד זה של זמן תגובה עשוי להיות מעניין במיוחד הואיל והוא אינו תלוי-ציון בשאלון, כלומר, אין קשר בין הציון המזויף לבין התגובה שנבחרה בפועל במבחן. כמו כן, נמצא שגם כאשר זיפנים הודרכו מראש כיצד לשמור על זמני תגובה נורמליים, הם השיגו ציונים נמוכים בתכונות האישיות שנמדדו, מה שמצביע על כך שקיימת מידה מוגבלת של קשב ושל מאמץ שנבחן מסוגל להקדיש לזיוף בזמן נתון (Robie et al., 2000). שיטה חדשנית ומעניינת במיוחד לגילוי זיוף מופעלת באמצעות מכשור למעקב עיניים (eye tracking). נמצא כי אישוני העיניים של זיפנים נוטים להיות מוגדלים ולהתמקד סביב אופציות הבחירה הקיצוניות של פריטים (Cook et al., 2012; Van Hooft & Borneman, 2012). חיסרון פרקטי בולט לשיטה זו קשור לצידוד המיוחד הנדרש ליישומה שזמיונותו אינה מובטחת בכל מצב, למשל כשמדובר במבחנים שנערכים מהבית. כך או כך, נדרשים מחקרים נוספים לצורך בדיקת התוקף של טכנולוגיות חדשות מסוג זה במצבי מיון אמיתיים, ולצורך בחינת האופן שבו הן מתקבלות על ידי המועמדים הנבדקים.

מסקנות

בהתייחס לכך שיושרה ואמינות הן בין המאפיינים החשובים ביותר שארגונים מחפשים בקרב מועמדיהם (Coyne & Bartram, 2000), אפשר להבין מדוע עדויות למעשי זיוף בתהליך המיון הן כמעט תמיד בלתי נסבלות. בעוד שקיימים סוגי זיוף קלים יחסית לזיהוי כגון זיופים בקורות החיים או זיופים בתעודות, המצב נהיה מורכב יותר במקרה של זיוף בשאלוני אישיות, כפי שהדבר תואר במאמר זה.

למרבה המזל, הספרות העדכנית שנסקרה כאן מסייעת לשפוך אור על חלק מהשאלות העיקריות בנושא. על פי הידוע לנו כיום, התשובות לשאלות הספציפיות שהוצגו בעבודה זו הן כדלקמן: (1) כן, מועמדים יכולים לזייף; (2) כן, מועמדים מזייפים בפועל; (3) כן, לזיוף השלכות משמעותיות; (4) כן, אפשר לטפל בזיוף.

חשוב לזכור כי תופעת הזיוף בקרב מועמדים אמיתיים במציאות, שכיחה פחות וקיצונית פחות ממה שאפשר היה להניח. לכן, על אף הצורך למזער את שיעור הזיוף ואת השפעותיו, מן הראוי לציין ששאלוני אישיות בפני עצמם עדיין מצליחים לספק מדדים תקפים

ויעילים למיון עובדים (Griffith & Robie, 2013).

למרות ההתקדמות המחקרית שחלה בנושא הזיוף, נותרו בו עדיין שאלות רבות בלתי פתורות. כדי לבחון שאלות אלה בפרספקטיבה נכונה חשוב לזכור כי הזיוף נתפס כיום על ידי מרבית העוסקים בתחום כהתנהגות מכוונת משרה, ולא כתכונת אישיות חבויה רבות (Ziegler et al., 2012). בהתאם לכך, ובדומה להתנהגויות רבות אחרות, הזיוף הוא תוצאה של אינטראקציה בין אי אלו גורמים אישיים ומצבים, כך שהיכולות לזיוף, המניעים לזיוף, ההזדמנויות לזיוף והעמדות כלפי הזיוף, כולם משפיעים על החלטת הפרט האם לזייף בפועל במצב נתון (McFarland & Ryan, 2000; Mueller-). בהתאם לכך, התנהגות זייפנית אינה צפויה בהכרח להתרחש באופן עקיב לאורך זמן ובכל מצב. הצגת הזיוף באופן זה מאפשרת לנו להמשיך לחקור ולשפר את הבנתנו בנוגע למגוון שאלות נסיבתיות כגון מתי, באיזה אופן ומדוע בוחרים מועמדים לעבודה לזייף, ומה הן השלכותיו של הזיוף במקרים אלה על תהליך המיון.

1. Alliger, G. M. & Dwight, S. A. (2000). A meta-analytic investigation of the susceptibility of integrity tests to faking and coaching. *Educational and Psychological Measurement*, 60(1), 59-72.
2. Anderson, C. D., Warner, J. L. & Spencer, C. C. (1984). Inflation bias in self-assessment examinations: Implications for valid employee selection. *Journal of Applied Psychology*, 69, 574-580.
3. Barrick, M. R. & Mount, M. K. (2005). Yes, personality matters: Moving on to more important matters. *Human Performance*, 18, 359-372.
4. Bartram, D. (2007). Increasing validity with forced-choice criterion measurement formats. *International Journal of Selection and Assessment*, 15, 263-272.
5. Bauer, T. N., McCarthy, J., Anderson, N., Truxillo, D. M. & Salgado, J. F. (2012). What we know about applicant reactions on attitudes and behavior: Research summary and best practices. Bowling Green, OH: Society for Industrial and Organizational Psychology.
6. Berry, C. M., Sackett, P. R. & Tobares, V. (2010). A meta-analysis of conditional reasoning tests of aggression. *Personnel Psychology*, 63, 361-384.
7. Bing, M. N., Klumper, D., Davison, H. K., Taylor, S. & Novicevic, M. (2011). Overclaiming as a measure of faking. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 116, 148-162.
8. Birkeland S. A., Manson, T. M., Kisamore, J. L., Brannick, M. T. & Smith, M. A. (2006). A meta-analytic investigation of job applicant faking on personality measures. *International Journal of Selection and Assessment*, 14, 317-335.
9. Bonanni, C., Drysdale, D., Hughes, A. & Doyle, P. (2006). Employee background verification: Measuring the cross-referencing effect. *International Business and Economics Research Journal*, 5, 1-8.
10. Book, A. S., Holden, R. R., Starzyk, K. B., Wasyliw, L. & Edwards, M. J. (2006). Psychopathic traits and experimentally induced deception in self-report assessment. *Personality and Individual Differences*, 41, 601-608.
11. Bradley, K. M. & Hauenstein, N. M. A. (2006). The moderating effects of sample type as evidence of the effects of faking on personality scale correlations and factor structure. *Psychology Science*, 48, 313-335.
12. Converse, P. D., Oswald, F., Imus, A., Hedricks, C., Roy, R. & Butera, H. (2008). Comparing personality test formats and warnings: Effects on criterion-related validity and test-taker reactions. *International Journal of Selection and Assessment*, 16, 155-169.
13. Cook, A. E., Hacker, D. J., Webb, A. K., Osher, D., Kristjansson, S. D., Woltz, D. J. & Kircher, J. C. (2012). Lyin' eyes: ocular-motor measures of reading reveal deception. *Journal of Experimental Psychology: Applied*, 18, 201-313.
14. Coyne, I. & Bartram, D. (2000). Personnel managers' perceptions of dishonesty in the workplace. *Human Resources Management Journal*, 10, 38-45.
15. Donovan, J. J., Dwight, S. A. & Hurtz, G. M. (2003). An assessment of the prevalence, severity, and verifiability of entry-level applicant faking using the randomized response technique. *Human Performance*, 16, 81-106.
16. Dwight, S. A. & Donovan, J.J. (2003). Do warnings not to fake reduce faking? *Human Performance*, 16, 1-23.
17. Ellingson, J. E. (2012). People only fake when they need to fake. In M. Ziegler, C. MacCann & R. Roberts (Eds.), *New perspectives on faking in personality assessments* (pp. 19-33). Oxford, UK: Oxford University Press.
18. Goffin, R. D. & Christiansen, N. D. (2003). Correcting personality tests for faking: a review of popular personality tests and an initial survey of researchers. *International Journal of Selection and Assessment*, 11, 340-344.
19. Griffith, R. L. & Converse, P. D. (2012). The rules of evidence and the prevalence of applicant faking. In M. Ziegler, C. MacCann & R. Roberts (Eds.), *New perspectives on faking in personality assessments* (pp. 34-52). Oxford, UK: Oxford University Press.
20. Griffith, R. L. & McDaniel, M. A. (2006). The nature of deception and applicant faking behavior. In R. L. Griffith & M. H. Peterson (Eds.), *A closer examination of applicant faking behavior* (pp. 1-19). Greenwich, CT: Information Age Publishing.
21. Griffith, R. L. & Peterson, M. H. (2008). The failure of social desirability measures to capture applicant faking behavior. *Industrial and Organizational Psychology: Perspectives on Science and Practice*, 1, 308-311.
22. Griffith, R. L. & Robie, C. (2013). Personality testing and the "F Word": Revisiting seven questions about faking. In N. D. Christiansen & R. P. Tett (Eds.), *Handbook of personality at work* (pp. 253-280). New York: Taylor & Francis.
23. Heggestad, E. D., George, E., & Reeve, C. L. (2006a). Transient error in personality scores: Considering honest and faked responses. *Personality and Individual Differences*, 40, 1201-1211.
24. Heggestad, E. D., Morrison, M., Reeve, C. L., & McCloy, R. A. (2006b). Forced-choice assessments of personality for selection: Evaluating issues of normative assessment and faking resistance. *Journal of Applied Psychology*, 91(3), 9-24.

25. Holden, R. R. & Book, A. S. (2012). Faking does distort self-report personality assessment. In M. Ziegler, C. MacCann & R. Roberts (Eds.), *New perspectives on faking in personality assessments* (pp. 71-86). Oxford, UK: Oxford University Press.
26. Holden, R. R., Kroner, D. G., Fekken, G. C. & Popham, S. M. (1992). A model of personality test item response dissimulation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63, 272-279.
27. Hough, L. M., Eaton, N. K., Dunnette, M. D., Kamp, J. D. & McCloy, R. A. (1990). Criterion-related validities of personality constructs and the effect of response distortion on those validities. *Journal of Applied Psychology*, 75, 581-595.
28. Jackson, D. N., Wroblewski, V. R. & Ashton, M. C. (2000). The impact of faking on employment tests: Does forced-choice offer a solution? *Human Performance*, 13, 371-388.
29. Kanning, U. & Kuhne, S. (2006). Social desirability in a multimodal personnel selection test battery. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 15, 241-261.
30. Komar, S., Brown, D. J., Komar, J. A. & Robie, C. (2008). Faking and the validity of conscientiousness: A Monte Carlo investigation. *Journal of Applied Psychology*, 93, 140-154.
31. Konig, C. J., Hafsteinsson, L. G., Jansen, A. & Stadelmann, E. H. (2011). Applicants' self-presentational behavior across cultures: Less self-presentation in Switzerland and Iceland than in the US. *International Journal of Selection and Assessment*, 19, 331-339.
32. Konig, C. J., Melchers, K. G., Kleinmann, M., Richter, G. M. & Klehu, U. (2006). The relationship between the ability to identify evaluation criteria and integrity test scores. *Psychology Science*, 48, 369-377.
33. Kuncel, N. R. & Borneman, M. J. (2007). Toward a new method of detecting deliberately faked personality tests: The use of idiosyncratic item responses. *International Journal of Selection and Assessment*, 15, 220-231.
34. Kuncel, N. & Tellegen, A. (2009). A conceptual and empirical reexamination of the measurement of the social desirability of items: Implications for detecting desirable response style and scale development. *Personnel Psychology*, 62, 201-228.
35. LeBreton, J. M., Barksdale, C. D., Robin, J. & James, L. R. (2007). Measurement issues associated with conditional reasoning tests: Indirect measurement and test faking. *Journal of Applied Psychology*, 92, 1-16.
36. Levashina, J. & Campion, M. (2007). Measuring faking in the employment interview: Development and validation of an interview faking behavior scale. *Journal of Applied Psychology*, 92, 1638-1656.
37. Levashina, J., Morgeson, F., & Campion, M. (2009). They don't do it often, but they do it well: Exploring the relationship between applicant mental abilities and faking. *International Journal of Selection and Assessment*, 17, 271-281.
38. McFarland, L. A. (2003). Warning against faking on a personality test: Effects on applicant reactions and personality test scores. *International Journal of Selection and Assessment*, 11, 265-276.
39. McFarland, L. A. & Ryan, A. M. (2000). Variance in faking across noncognitive measures. *Journal of Applied Psychology*, 85, 812-821.
40. Meade, A. W. (2004). Psychometric problems and issues involved with creating and using ipsative measures for selection. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 77, 531-552.
41. Mueller-Hanson, R., Heggstad, E. D. & Thornton, G. C. (2003). Faking and selection: Considering the use of personality from select-in and select-out perspectives. *Journal of Applied Psychology*, 88, 348-355.
42. Mueller-Hanson, R. A., Heggstad, E. D. & Thornton, G. C. (2006). Individual differences in impression management: An exploration of the psychological processes underlying faking. *Psychology Science*, 48, 288-312.
43. Ones, D. S., Viswesvaran, C. & Reiss, A. D. (1996). Role of social desirability in personality testing for selection: The red herring. *Journal of Applied Psychology*, 81, 660-679.
44. Paulhus, D. L. (1986). Self-deception and impression management in test responses. In A. Angleitner & J. S. Wiggins. (Eds.), *Personality assessment via questionnaires: Current issues in the theory and measurement* (pp. 143-165). New York: Springer-Verlag.
45. Paulhus, D. L., Harms, P. D., Nadine, B. M. & Lysy, D. C. (2003). The over-claiming technique: Measuring self-enhancement independent of ability. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84, 890-904.
46. Rees, C. J. & Metcalfe, B. (2003). The faking of personality questionnaire results: Who's kidding whom? *Journal of Managerial Psychology*, 18, 156-165.
47. Robie, C., Curtin, P. J., Foster, T. C., Phillips, H. L., Zbylut, M. & Tetrick, L. E. (2000). The effect of coaching on the utility of response latencies in detecting fakers on a personality measure. *Canadian Journal of Behavioural Science*, 32, 226-233.
48. Robie, C., Tuzinski, K. A. & Bly, P. R. (2006). A survey of assessor beliefs and practices related to faking. *Journal of Managerial Psychology*, 21, 669-681.

49. Ryan, A. M., McFarland, L., Baron, H. & Page, R. (1999). An international look at selection practices: Nation and culture as explanations for variability in practice. *Personnel Psychology*, 52, 359–391.
50. Schmitt, N. & Kuncze, C. (2002) The effects of required elaboration of answers to biodata questions. *Personnel Psychology*, 55, 569–587.
51. Schmitt, N. & Oswald, F. L. (2006). The impact of corrections for faking on the validity of noncognitive measures in selection settings. *Journal of Applied Psychology*, 91, 613-621.
52. Schmitt, N., Oswald, F. L., Kim, B. H. & Yoo, T-Y. (2003). Impact of elaboration on socially desirable responding and the validity of biodata measures. *Journal of Applied Psychology*, 88(6), 979-988.
53. Snell, A. F., Sydell, E. J. & Lueke, S. B. (1999). Towards a theory of applicant faking: Integrating studies of deception. *Human Resource Management Review*, 9, 219–242.
54. Steffens, M. C. (2004). Is the implicit association test immune to faking? *Experimental Psychology*, 51(3), 165-179.
55. Tett, R. P. & Christiansen, N. D. (2007). Personality tests at the crossroads: A reply to Morgeson, Campion, Dipboye, Hollenbeck, Murphy, and Schmitt. *Personnel Psychology*, 60, 267–293.
56. Van Hooft, E. A. J. & Born, M. P. (2012). Intentional response distortion on personality tests: Using eye-tracking to understand response processes when faking. *Journal of Applied Psychology*, 97, 301-316.
57. Viswesvaran, C. & Ones, D. S. (1999). Meta-analyses of faking estimates: Implications for personality measurement. *Educational and Psychological Measurement*, 59, 197-210.
58. Walczyk, J. J., Mahoney, K. T., Doverspike, D. & Griffith-Ross, D. A. (2009). Cognitive lie detection: Response item and consistency of answers as cues to deception. *Journal of Business and Psychology*, 24, 33-49.
59. Zickar, M. J. & Drasgow, F. (1996). Detecting faking using appropriateness measurement. *Applied Psychological Measurement*, 20, 71-87.
60. Zickar, M. J. & Gibby, R. E. (2006). A history of faking and socially desirable responding on personality tests. In R. L. Griffith & M. H. Peterson (Eds.), *A closer examination of applicant faking behavior* (pp. 21-42). Greenwich, CT: Information Age Publishing.
61. Zickar, M. J., Gibby, R. E. & Robie, C. (2004). Uncovering faking samples in applicant, incumbent, and experimental data sets: An application of mixed model item response theory. *Organizational Research Methods*, 7, 168–190.
62. Zickar, M. J. & Sliter, K. A. (2012). Searching for unicorns: Item response theory-based solutions to the faking problem. In M. Ziegler, C. MacCann & R. Roberts (Eds.), *New perspectives on faking in personality assessments* (pp. 113-130). Oxford, UK: Oxford University Press.
63. Ziegler, M. (2011). Applicant faking: A look into the black box. *The Industrial Organizational Psychologist*, 49(1), 29-36.
64. Ziegler, M., MacCann, C. & Roberts, R. (2012). *New perspectives on faking in personality assessments*. Oxford, UK: Oxford University Press.

היכנסו עכשיו לאתר הבית שלנו
לגלות מה חדש בשדה הפסיכולוגי
www.psychology.org.il

111 מומחים בינלאומיים מארצות שונות מסכימים כי תינוקות ופעוטות זקוקים לטיפול לילי של שני ההורים אחרי פרידה או גירושין אבי שגיא-שורץ*

כ"חזקת ההורה המטפל העיקרי". הצעת החוק נשענת מצד אחד על המלצות הוועדה לבחינת ההיבטים המשפטיים של האחריות ההורית בגירושין (ועדת שניט) - ועדה שאותה מינתה השרה לבני בשנת 2005 בקדנציה קודמת שלה כשרת המשפטים - וקובעת סעיף שמתאים למסמך הקונצנזוס. בשל חשיבותו ראוי לציין אותו במפורש על כל חלקיו. סעיף זה קובע כי אם ההורים לא הגיעו במקרה של פירוד לידי הסכמה בעניין אחריותם ההורית לילדם, בית המשפט יקבע הסדר הורות על פי טובת כל ילדה או ילד במשפחה, ויביא בין היתר בחשבון, בהחלטה מנומקת, את מכלול העניינים הבאים:

- צרכיו ההתפתחותיים המשתנים וכשריהם של כל ילדה או ילד בהתאם למצבם הגופני, הנפשי וגילם, תוך הבטחת היציבות ביחסים בינם לבין סביבתם וכן הבטחת צרכיהם כילדים וצרכיהם המיוחדים ככל שהם קיימים;
- רצון הילדה או הילד על ידי שמיעתם, במישרין או בדרך אחרת שמתאימה לילדה או הילד;
- זכותם של הילדה או הילד לקשר משמעותי, אישי, ישיר וסדיר עם כל הורה;
- זכותם של הילדה או הילד לקשר משפחתי;
- יכולתו של כל אחד מההורים לממש את האחריות ההורית;
- מידת הנכונות של כל אחד מההורים לשתף פעולה, לרבות נכונותם להבטיח את מימוש הקשר ההורי והמשפחתי;
- הטיפול שהעניק כל אחד מההורים לילדה או לילד.

הורות המבוססת על חלוקת זמן שווה פחות או יותר צריכה להיות הנורמה עבור תוכניות הורות לילדים בכל הגילים, כולל ילדים צעירים מאוד

מצד שני, הצעת החוק כוללת בהמשך סייג רציני לסעיף האמור, שמביא למעשה לתוצאה של חזקת הגיל הרך. סייג זה קובע כי על אף האמור לעיל "על מנת להכריע על חלוקת הזמן והמגורים של

מאמר זה עוסק בשאלה האם תינוקות ופעוטות זקוקים לטיפול לילי של שני ההורים אחרי פרידה או גירושין. בהקשר זה יצא לאור לאחרונה מאמר שכתב ריצ'רד וורשאק מאוניברסיטת טקסס (Warshak, 2014), ואנו נעסוק כאן בעיקרי המסקנות וההמלצות שעולות סביב שאלת הצורך בנוכחות עקבית, בלילה וביום, של שני ההורים בחייו של הילד לאחר הגירושין. ייחודו של אותו מאמר הוא בהיותו מסמך קונצנזוס, שכן אל וורשאק מצטרפים 110 מומחים בעלי שיעור קומה עולמי ממדינות שונות. מחבר מסמך זה עבור פסיכואקטואליה גם הוא אחד מרשימת מומחים אלה. תמיכה גורפת של מספר רב כל כך של מומחים במאמר אחד מהווה קונצנזוס חסר תקדים.

פרסומו של המאמר במקביל לדיון הצפוי בכנסת, לפי נוסח הצעת חוק הורים וילדיהם שיזמה השרה ציפי לבני, מצביע על כך שאם החוק יתקבל הוא יהווה אנטייתזה מוחלטת לקונצנזוס הבינלאומי בנושא של האחריות ההורית בגירושין. אמנם הצעת החוק איננה מציינת יותר ובאופן מפורש את "חזקת הגיל הרך", כפי שנוקט החוק הקיים, אך היא בעצם שיקוף חזקה אחרת לגיל הרך, שמוכרת

*פרופסור אבי שגיא-שורץ, המרכז לחקר התפתחות הילד והחוג לפסיכולוגיה, אוניברסיטת חיפה. תודה לאלה עד על סיועה בעיבודו של המסמך.

אבותיהם בלילה והעברת מסרים מפחידים כי זה יפגע בהם הן טענות המנוגדות לידע עדכני בתחום התפתחות הילד. תינוקות ופעוטות זקוקים להורים שמגיבים בעקביות וברגישות לצרכים שלהם ושנוכחותם הפיזית בחיי היומיום קבועה ויציבה. אולם ילדים לא זקוקים לזמן מלא עם כל אחד מההורים במשך יממה מלאה. למשל, ישנן אמהות שעובדות כדיילות אוויר, אחרות עובדות כאחיות ורופאות ויש להן משמרות לילה, ולפיכך הן לא תמיד עם ילדיהן בלילה. מסמך ההסכמה מעודד אבות להיות מעורבים בחיי ילדיהם הצעירים מאוד, וכמובן גם בחיי ילדיהם הבוגרים, גם ביום וגם בלילה.

תוכניות הורות המציעות לאב ולילד להיות ביחד במשך פרקי זמן קצרים של שעות פועמים או שלוש פעמים בשבוע, עלולות ליצור לחץ לא רצוי על הקשר עם הילד

המסמך פונה גם למחוקקים ולשופטים השומעים גרסאות סותרות לגבי אילו תוכניות הורות טובות לילדים בעתות גירושין. אלה לא תמיד יודעים למי להאמין, במיוחד בגלל העדר השכלה פסיכולוגית בכלל ובתחום הפסיכולוגיה ההתפתחותית בפרט. המסמך מבהיר היכן עומד המחקר סביב סוגיות אלה באמצעות הצגת קונצנזוס בין מומחים בולטים המייצגים את תחום התפתחות הילד, יחסי הורים-ילדים וגירושין. כל המומחים בחנו בעיון חומר מחקרי ומקצועי שקיים בתחום, כולם העלו הערות, ולבסוף כולם הצטרפו בתמיכתם למסמך, למסקנותיו ולהמלצותיו. המומחים מאוחדים בדאגתם שמחקר פגום מוביל להטעיה ולהחלטות שגויות ביחס להסדרי הורות שעשויים לפגוע בטובת הילד.

מסקנות והמלצות (וורשאק, 2014, עם 110 מומחים ששמותיהם מופיעים ברשימה בסוף המאמר) חלק זה הוא תרגום ועיבוד של החלקים העיקריים מתוך מסמך ההסכמה. הוא מביא את המסקנות וההמלצות העיקריות, שעוסקות בשתי סוגיות מרכזיות:

- היקף הזמן שעל ילדים צעירים לבלות בעיקר אצל אותו הורה, והמידה שבה אפשר ורצוי לחלוק את הזמן באופן שווה יותר בין שני ההורים.
- האם על ילדים מתחת לגיל ארבע לשהות כל לילה רק בבית אחד, או האם עליהם ללון בבית של כל אחד משני ההורים.

חילוקי דעות בנוגע לחלוקת זמן הורות לילדים צעירים מתמקדים גם בסוגיה האם מתן זמן רב יותר לילדים עם אבותיהם על מנת לחזק את היחסים אב-ילד, מסכן את היחסים אם-ילד. אלה שחוששים מציינים כי שהייה ממושכת מדי הרחק מן האם, או לינות לילה הרחק ממנה, לא רק שלא יבטיחו קשר באיכות גבוהה עם שני ההורים, אלא יביאו לכך שילד יהיו יחסים לא טובים עם שני הוריו. המחקר מפיג דאגות אלה ביחס לילדים בוגרים יותר הנמצאים במשמורת משותפת (Fabricius et al., 2012). יתרה מכך, קשר תקוף יותר עם אבות מביא תועלת ואינו בא על חשבון איכות יחסי אם-ילד. מחקר שבחן את סוגיית זמן הורות המושקע במשפחות שלמות, מוכיח כי

ילדה או ילד שעדיין לא מלאו להם שנתיים עם כל אחד מהוריהם, ייתן בית המשפט, משקל מכריע לשיקולי שמירת היציבות בחייהם של הילדה או הילד ולאופן ולמידה בהם טופלו על ידי כל אחד מהוריהם במהלך חייהם, בלי שהדבר יפגע בשיקול של עידודם לשיתוף פעולה ביניהם והבטחת הקשר ההורי תוך בחינת טובתם של כל ילדה וילד במשפחה לצמצם, והכל תוך שמירה על עקרון טובת הילדה או הילד כשיקול ראשון במעלה". כלומר, חוק זה, אם יאושר, יביא לכך שבמרבית המקרים עד גיל שנתיים הילד יישאר בחזקת אמו - בניגוד מוחלט לקונצנזוס הבינלאומי של למעלה ממאה מומחים, ובניגוד להוראות החוק של חלק ניכר מן הארצות המפותחות בעולם.

קהיליית הפסיכולוגים בישראל בכלל וזו העוסקת במשברי גירושין בפרט אמורה למצוא עניין מיוחד במסמך הקונצנזוס, שכן נכון להיום הוא העדכני ביותר בתחום והוא שופך אור חשוב לגבי הדרך המתאימה להתמודדות עם סוגיות של תוכניות הורות בעת גירושין. מן הסתם, גם שופטים, עובדים סוציאליים לסדרי דין, מגשרים וכל מי שעוסק בתחום בצורה זו או אחרת יפיק תועלת רבה ממסמך זה.

המומחים מאוחדים בדאגתם שמחקר פגום מוביל להטעיה ולהחלטות שגויות ביחס להסדרי הורות שעשויים לפגוע בטובת הילד

המומחים הבינלאומיים מתייחסים לסוגיה תוך שהם מציינים כי כיום הרבה הורים נשואים חולקים את הטיפול בתינוק: החתלה, האכלה, רחצה, השכבה לישון, הרגעה באמצע הלילה, חיבוק בשעות היום. בעצם, **הורים לא זקוקים לרישיון להיותם הורים**, וטוב שכך. הטבע צייד אנשים נורמטיביים ביכולת להיות הורים טובים דיים ללא קשר מגדרי. כאשר הם מתגרשים, האם המצב צריך להשתנות? האם אז צריך לעבור מבחני הורות? האם ילד מתחת לגיל ארבע צריך לבלות כל לילה רק בבית אחד? האם לחילופין ילדים ירוויחו משהייה לילית גם אצל אבא וגם אצל אבא? דיון נרחב סביב סוגיות אלה קיבל התייחסות בישראל (יואלס ושגיא-שורף, 2012) ועכשיו גם בזירה הבינלאומית (Warshak, 2014).

על מנת להתמודד עם שאלות אלה נכתב מסמך הקונצנזוס הקובע כי כפי שאנו מעודדים שיתוף כל הורה בגידול הילד במשפחות עם שני הורים, הראיות המחקריות מראות כי שיתוף כל הורה בעתות גירושין צריך להוות את הנורמה בטיפול בילדים בכל הגילים, כולל חלוקת זמן בלילות עם כל הורה. מסמך הקונצנזוס מצוין שיש להבטיח המשך קשר יציב של הילד עם כל אחד מההורים. יש לעודד אפוא את שני ההורים לשהות עם הילד ולהיות אחראי לו הן ביום והן בלילה. מסמך ההסכמה התפרסם ב-Psychology, Public Policy, and Law, כתב עת של הארגון האמריקאי לפסיכולוגיה (APA), הארגון המוביל בעולם בימינו בנושאי פסיכולוגיה. המאמר מופיע בקישור: <http://psycnet.apa.org/journals/law/20/1/46>.

ממסמך ההסכמה עולה גם שחלוקת זמן שווה בין ההורים אינה בהכרח הפתרון המתאים עבור כל המשפחות. יש להביא בחשבון קשת רחבה של גורמים בבניית תוכנית הורית. אולם מסמך ההסכמה מתנגד לרעיון שילדים מתחת לגיל ארבע חייבים לבלות את מרבית הזמן רק עם הורה אחד. מניעת שהייתם של ילדים עם

חוחתם. המחקר על ילדים הגדלים עם שני ההורים שחיים בנפרד זה מזה חייב להתבסס על ההקשר הרחב יותר של ידע מדעי בדבר הגורמים המטפחים התפתחות מיטבית של הילד ויצירת קשרים בריאים של הילד עם כל אחד מהוריו. מחקר זה מציע קווים מנחים שצריכים להדריך מקבלי ההחלטות, הורים, מגשרים, מומחים בתחום, עורכי דין ושופטים. בהשוואה לגוף הידע הרחב יותר של התפתחות הילד במסגרת משפחות שלמות ובחלוקת הזמן בין ההורים במשפחות אלו, מספרם ואיכותם של מחקרים המתמקדים בילדים צעירים שהוריהם חיים בנפרד זה מזה הוא מוגבל.

יש לציין כי מסמך הקונצנזוס של וורשאק ושותפיו אינו הדו"ח הראשון של הסכמה כללית (consensus) בין מומחים על ההשלכות של המחקר ביחס לתוכניות הורות בעתות משבר. קבוצת מומחים רב-תחומית שפעלה בחסות "המכון הלאומי של ארצות הברית לבריאות הילד ולהתפתחות האדם" (U.S National Institute of Child Health and Human Development) נפגשה ב-1994 כדי להעריך ראיות אמפיריות בנוגע לאופן שבו ילדים מושפעים מגירושין ומהסדרי הורות שונים. קבוצה זו פרסמה דו"ח (Lamb, Sternberg & Thompson, 1997) הכולל מסקנה רלוונטית להסדרי תוכניות הורות עבור ילדים צעירים:

כדי לשמור על יחסים באיכות גבוהה עם ילדיהם, ההורים צריכים שיהיו להם יחסי-גומלין מקיפים וסדירים עם הילדים במידה מספקת, אולם כמות הזמן הכרוכה בכך היא בדרך כלל פחות חשובה מאשר האיכות של יחסי הגומלין אותם הם מפתחים. הסדרים של חלוקת זמן המבטיחים את מעורבות שני ההורים בהיבטים חשובים של חיי היום-יום והשגרה של ילדיהם - כולל שעות שינה וטקסי-התעוררות,

הילד הממוצע בארצות הברית מבלה פחות ממחצית הזמן אצל האם. לא רק זאת, הוא מקבל תשומת לב של ממש מהאם אף לפרקי זמן קצרים יותר. בנוסף, ממצאי מחקרים על ילדים השוהים במעונות יום צריכים להפיג את הדאגה כי לילדים נגרם נזק בלתי נמנע על ידי פרידות ממושכות מאמהותיהם (לסקירה מפורטת ראו Warshak, 2014).

תוצאותיהם של 16 מחקרים רלוונטיים לתוכניות הורות שנבחנו על ידי וורשאק ושותפיו תומכות באופן כללי בהורות משותפת ובלינות לילה המתחלקות בין ההורים של ילדים צעירים ואינן מתנגדות להן. לפי המחקרים הללו ההשפעה הישירה של לינות לילה בטווח הקצר היא מועטה. ישנם שלושה מחקרים המצוטטים לעתים קרובות על ידי בעלי עניין כעדות אמפירית להשפעות מזיקות של מעורבות גדולה יותר של האב בילדים צעירים (Solomon and George, 1999a,b). מחקרים אלה מדווחים תוצאות מעורבות או שנויות במחלוקת, בעיקר מכיוון ששיטות המחקר שבהן השתמשו לא היו מספקות על פי תקנים מדעיים מקובלים. למעשה, העדר מחקרים העוסקים בהשפעות רחוקות טווח של תוכניות לינה שונות עבור ילדים הגדלים מגיל צעיר בשני בתים מנציח את הוויכוח בין אנשי המקצוע. יכוח זה גם פותח דלת לדעות ולהמלצות המשקפות הנחות ודעות מוקדמות במקום עובדות מבוססות מדעית.

עד אשר יעמדו לרשותנו מחקרים נוספים על התוצאה ארוכת הטווח של תוכניות הורות שהחלו בילדות המוקדמת, אין לנו אלא להסתמך על אומדנים משוערים המתבססים על מה שידוע לגבי משך הזמן ואופי תשומת הלב שלהם זקוקים תינוקות וקטינים למען

מעברים אל בית הספר וממנו, כולל גם מעורבות בתכנים נוספים ופעילויות-פנאי - עשויים לשמר את תפקיד ההורים שאינם גרים עם ילדיהם כחשוב מבחינה פסיכולוגית ומבחינת אירועים מרכזיים וחשובים בחיי ילדיהם. האופן בו נצליח להשיג זאת חייב להיות "תפור" באופן מותאם וגמיש לצרכים ההתפתחותיים, המזג והנסיבות האישיים המשתנות של הילד הנוגע בדבר (עמ' 400).

לינות לילה מסייעות להפחתת המתח הנלווה לחיפזון הכרוך בהחזרת הילד, ולכן הן תורמות לשיפור איכות הקשר ושיעור הרצון ממנו הן עבור ההורה והן עבור הילד

בין השנים 1999-2001, היו חילופי מאמרים אשר צוטטו בהרחבה ואתגרו את הקווים המנחים עד אז, שעל פיהם נהגו להגביל ילדים צעירים מלישון בבית אבותיהם. קבוצת מחברים אחת תמכה בתוכניות הורות גמישות ויחידניות לעומת הישענות על ברירות מחדל מוחלטות האוסרות לינות לילה אצל אבות (Kelly & Lamb, 2000; Lamb & Kelly, 2001; Warshak, 2000; 2002). קבוצה זו המליצה למקבלי ההחלטות לאמץ את החלופה של לינות לילה אצל אבות בשל התועלת הפוטנציאלית שלה בביסוס קשרים שילדים מפתחים עם שני ההורים. המתנגדים להשקפה זו לא קיבלו את הצורך בהסרת המגבלות, תוך שהם ממשיכים להדגיש את החשש ביחס לנזק אפשרי של לינות בשני הבתים לעומת תועלת אפשרית (Solomon & Biringen, 2001; Biringen et al., 2002). המתנגדים הציעו להתייחס אל לינות לילה בזהירות, אך חשוב לציין כי בשום פנים ואופן הם לא טענו שיש לאסור אותן או להורות נגדן, בהתבסס על ברירת מחדל קבועה מראש. בתוך כך הם אף קבעו כי בקרב מקרים שונים, הלינה גם אצל האם וגם אצל האב עשויה להיות לטובתם של ילדים צעירים. בעקבות דו"ח ההסכמה הכללית מ-1997 - יד ביד עם מאמרים חדשים על תוכניות הורות עבור ילדים צעירים ובצד גוף מחקר הולך וגדל ביחס להורות משותפת - הודגשה והוכרה החשיבות של מתן הזדמנויות מספקות ונאותות לילדים לפתח ולקיים קשרים באיכות גבוהה עם שני ההורים (Finley & Schwartz, 2010; Schwartz & Finley, 2010).

העשור שבין 2001-2011 מאופיין בהסכמה ובקבלה הולכת וגוברת של הצורך לאפשר לינות לילה עם שני ההורים, זאת בקרב אנשי מקצוע בתחום בריאות הנפש, בתי משפט והורים לתינוקות ולפעוטות. כאמור, קיימת רתיעה מכך מצדם של התומכים במינוי הורה אחד כמטפל עיקרי, תוך מורת רוח מהורות משותפת לילדים צעירים מאוד ותוך ניסיונות חוזרים להחיות את ההגבלות ללינות לילה שאפיינו את המאה הקודמת (למשל, McIntosh, 2011). עם זאת ומסיבות שונות לעיל, המומחים סבורים שגישה זו גם מוטעית וגם מטעה ואינה עולה בקנה אחד עם גישה מבוססת ראיות לתוכניות הורות גמישות. המחקר שפורסם מאז ההסכמה הכללית מ-1997 ממשיך לחזק את מסקנות ההסכמה הכללית בין המומחים (Adamson & Johnson, 2013; Nielsen, 2013a, 2013b).

אף על פי כן, המומחים השותפים למסמך ההסכמה מכירים בכך שכמות המחקר ואיכותו מותרים הרבה כבלתי ידוע, ולפיכך

מתבקשת צניעות בניסוח מסקנות שמנסות להנחות החלטות על הסדרי הורות. במלוא המודעות למגבלה זו, החתומים על מסמך ההסכמה מציינים שהמצב הנוכחי של הספרות המדעית תומך במסקנות ובהמלצות להלן. וורשאק ושותפיו מציינים כי הם מכירים בכך שגורמים רבים כגון נורמות תרבותיות ושיקולים פוליטיים משפיעים על אופי המדיניות וסוג הסדרי הורות אשר חברה נתונה רואה כרצויה. אם מעצבי מדיניות מבקשים להסתמך על ידע מדעי מבוסס על מחקר בתחום התפתחות הילד בכל מה שנוגע לענייני החלטות הקשורות להסדרי הורות, הרי שהניתוח שוורשאק והמומחים מציינים במאמר הקונצנזוס צריך לקבל משקל משמעותי על ידי מחוקקים ומקבלי החלטות. להלן הנקודות העיקריות:

1. בדיקת כפי שאנו מעודדים את שני ההורים במשפחות שלמות לחלוק טיפול בילד, אנו סבורים כי הראיות של מדעי החברה ביחס להתפתחות יחסי הורה-ילד בריאים והתועלת לטווח ארוך של יחסים אלו תומכות בכיוון דומה גם במצבי פרידה. לכן, הורות המבוססת על חלוקת זמן שווה פחות או יותר צריכה להיות הנורמה עבור תוכניות הורות לילדים בכל הגילים, כולל ילדים צעירים מאוד. אנו גם מכירים בכך שמקצת ההורים והמצבים אינם מתאימים להורות על פיה כל הורה הוא שותף שווה כפי שעולה גם בסעיף 7 להלן.
2. ילדים צעירים יוצאים נשכרים כאשר שני הורים בעלי מסוגלות נוהגים על פי תוכנית הורות המספקת להם קשר מאוזן ומשמעותי עם כל אחד מהם, תוך הימנעות מתבנית אחת הקוראת לחלוקה ספציפית של זמן הנכפית על כל המשפחות. התנהגות הורית יציבה, צפויה ורגישה, המביעה חיבה, היא תנאי חשוב להבטחת יחסי הורה-ילד משמעותיים, בטוחים ובריאים. בספרות המבוססת על מחקר תקף אין כיום שום בסיס לדרג באופן מגדרי האם אבות או אמהות הן דמויות עיקריות או שניוניות בעניין חשיבותן להתפתחות הבריאה של ילדיהם.
3. באופן כללי, התוצאות של המחקרים שעליהם מתבסס מסמך זה תומכות בתוכניות הורות המאזנות באופן שווה יותר את זמנם של ילדים צעירים בין שני הבתים. תיאוריות של התפתחות רגשית-חברתית ונתוני מחקר סביב תיאוריות אלה מוכיחים כי תינוקות יוצרים בדרך כלל התקשרות לשני ההורים, וכי היעדרותו של הורה מסוים לתקופות ממושכות מסכנת את היכולת לפתח התקשרות בטוחה עם אותו הורה. ראיות בנוגע למשך זמן הורות במשפחות שלמות ובנוגע להשפעתם של מעונות יום מראות כי שהייה עם ילדים ותינוקות במשך מחצית מזמן היממה היא בהחלט די והותר כדי לתמוך בצורכי הילד. לפיכך, על מנת לספק לילד את מרב ההזדמנויות ליחסים טובים ובטוחים עם כל אחד מן ההורים, אנו מעודדים את שני ההורים להעניק זמן מרבי של שהות עם ילדיהם. אין להורים כל סיבה לדאגה אם הם חולקים שווה בשווה את זמן ההורות כאשר זה תואם ללוגיסטיקה של לוח הזמנים של כל אחד מן ההורים.
4. מחקר על לינות לילה של ילדים עם אבות תומך בכך שילדים מתחת לגיל ארבע יכולים להיות מטופלים בלילה על ידי כל אחד מן ההורים, במקום להיות כל לילה רק בבית אחד. אנו מוצאים כי עבור רוב הילדים הצעירים השיקולים התיאורטיים והמעשיים לטובת לינות לילה בשני בתים הם משכנעים יותר מאשר דאגות כי לינות לילה בחלוקה שכזו עלולות לסכן את התפתחותם של הילדים. שיקולים מעשיים

בספרות המבוססת על מחקר תקף אין כיום שום בסיס לדרג באופן מגדרי האם אבות או אמהות הן דמויות עיקריות או שניוניות בעניין חשיבותן להתפתחות הבריאה של ילדיהם

ובמקביל ישנם גם מחקרים המצביעים על כך שליות לילה מהוות גורם מגן שמחזק מחויבות מוגברת של האב לגידול הילד, וגם מפחיתות את השכיחות של הסתלקותו מחיי הילד. מאחר שאין מחקר המראה על סיכון כלשהו הנובע מלינות לילה, הרי שמקבלי ההחלטות צריכים להכיר בכך שמניעת לינות לילה מילדים צעירים אצל אבותיהם, יותר מאשר היא יכולה להועיל היא עלולה לסכן את איכות היחסים שמתפתחים ביניהם.

תוכניות הורות המספקות לילדים קשר של לא יותר משישה ימים בחודש עם אחד מן ההורים ומחייבות את הילדים להמתין יותר משבוע בין המפגשים, גובות מחיר מיחסי הורה-ילד. תוכנית מעין זו שמציעה קשר מוגבל מהווה גורם סיכון לביסוס הקשר בין ההורה והילד. תוכנית כזו יוצרת חסך שעלול למנוע מהילד את אופי היחסים והקשרים אשר מרבית הילדים זקוקים להם ורוצים לכוון אותם עם שני ההורים. המחקר תומך במגמה הגוברת של חוקים ופסקי דין בבתי משפט המעודדים כמות זמן מרבית שבה הילדים שוהים עם כל אחד מן ההורים. גישה זו אף עשויה להיות משמעותית יותר עבור ילדים צעירים כדי לאפשר להם יציקת יסוד איתן ביחסיהם עם אבותיהם וגם כדי לטפח העמקת הביטחון ביחסים אלה. במקום להציב מכשולים בנתיב שמוביל למעורבות של אבות עם ילדיהם, על החברה לעודד אבות להיות מעורבים באופן ישיר ובונה יותר בחיי ילדיהם. בעלי עניין בזירה הציבורית חייבים לפתח שיתוף פעולה בין יוזמות חברתיות - הן במסגרת מדיניות ציבורית והן במסגרת תוכניות פסיכו-חינוכיות - על מנת לסייע ביציקת הבסיס שנחוץ לכינון קשרים בריאים בין אבות וילדים צעירים והמשך ביסוסם בעתיד (Cowan, Cowan, Pruett, Pruett & Wong, 2009; Marsiglio & Roy, 2012).

אין כל ראיות התומכות בכך שצריך לדחות את לוח הזמנים בביסוס מעורבות סדירה ותכופה, כולל לינות לילה, של שני ההורים עם תינוקותיהם וילדיהם הצעירים מאוד. פיתוח יחסי התקשרות עם כל אחד מן ההורים הוא שיקול חשוב מאין כמוהו כאשר מפתחים תוכניות הורות. ההסתברות של ביסוס יחסי התקשרות אלה גוברת על ידי הפחתת זמני הפרידה של הילד מכל הורה וגם דרך הבטחת זמן הורות נאות לכל הורה. הסדרים כאלה מאפשרים לכל הורה ללמוד טוב יותר את הצרכים הייחודיים של הילד ולשפר מיומנויות הוריות המתאימות לכל שלב התפתחותי. התדירות ומשך הזמן המיטביים של הילד עם כל הורה ישתנו בקרב ילדים שונים, וזה תלוי בגורמים כגון גילם, הנסיבות של הוריהם, המניעים שלהם והיכולת לטפל בילדים. שיקולים חשובים אחרים כוללים את היסטוריית הקשרים הייחודיים של הילדים

נעשים רלוונטיים כאשר מתאימים תוכנית הורות עבור ילדים צעירים לנסיבות של ההורים. שיקולים מסוג זה עלולים גם לא להתגלות בתנאי מעבדה וגם לא להימדד באופן מספק על ידי מחקרים קיימים, אולם אפשר לזהותם על ידי ההורים והיועצים החיוביים לוודא את היתכנות החלופות של תוכנית הורות כזאת או אחרת (Ludolph, 2012). לינות לילה מועילות כאשר הן מתואמות עם הלוגיסטיקה של חלוקת זמן ההורות. סביר כי הורים לילדים צעירים, יותר מאשר הורים לילדים מבוגרים יותר, נמצאים בשלב מוקדם בקריירה או בעיסוק שלהם, כך שיש להם פחות גמישות ושליטה על לוחות הזמנים של עבודתם. תוכניות הורות המציעות לאב ולילד להיות ביחד במשך פרקי זמן קצרים של שעתיים פעמיים או שלוש פעמים בשבוע, עלולות ליצור לחץ לא רצוי על הקשר עם הילד. הבה נחשוב על הלוגיסטיקה שכרוכה בהעמסת התינוק והחפצים הנחוצים במכונית, נסיעה למקום מגוריו של האב, פריקת כל הכבודה מן המכונית, האכלת התינוק וסיוע לו

במקום להציב מכשולים בנתיב שמוביל למעורבות של אבות עם ילדיהם, על החברה לעודד אבות להיות מעורבים באופן ישיר ובונה יותר בחיי ילדיהם

בהסתגלות אל הסביבה. כאשר האב צריך להחזיר את הילד תוך שעתיים מזמן איסופו, הרי שנותר זמן מועט לפיתוח יחסי גומלין נינוחים. לינות לילה מסייעות להפחתת המתח הנלווה לחיפזון הכרוך בהחזרת הילד, ולכן הן תורמות לשיפור איכות הקשר ושבועות הרצון ממנו הן עבור ההורה והן עבור הילד. לינות הלילה מאפשרות לילד להשתקע בבית האב, אשר יעשה מוכר יותר לילד השוהה באופן סדיר בלילה בבית, זאת בהשוואה לילד אשר לרשותו רק פרקי זמן קצרים של שעה אחת בבית (בהתחשב בזמן שנדרש לתעבורה ולהכנה לנסיעה בחזרה). המרחבים הפיזיים שבמסגרתם מתרחש קשר הורה-ילד, אם אינם הולמים, משפיעים על האופי ועל סוג יחסי הגומלין, ועשויים לפגוע בהתאמה בזהות האב או האם כהורה (Marsiglio, Roy & Fox, 2005). השהות בלילה מאפשרת גם לאב וגם לאם להשתתף במגוון רחב יותר של פעילויות מעצבות התקשרות כגון עיסוק בטקסי השכבה לישון והרגעת הילד במקרה של התעוררויות בלילה. יתרון נוסף של לינות לילה כמוצע הוא שבבוקר יכול כל אחד מן ההורים להביא את הילד אל מעון היום, הפעוטון או כל מסגרת טיפולית או חינוכית אחרת. מצב זה מקטין חשיפה של הילד למתחים הנלווים למגע הישיר של ההורים זה עם זה. אף על פי כן, יש להביא בחשבון את מיעוטם של המחקרים ואת מגבלותיהם, כולל תוצאות מחקר שאינן מצליחות להצביע על כך שיש באופן ישיר, ולכשעצמן, תועלת או חיסרון ללינות לילה. לכן, אנו מבקשים לציין שהמצב הנוכחי של הראיות הזמינות מקשה לתמוך במדיניות כזו או אחרת ביחס ללינות לילה. יתר על כן, קיים תיעוד נרחב לגבי פגיעות ביחסי אב-ילד בקרב הורים לא נשואים וגרושים כאשר לא מתאפשר לילד לפגוש את האב,

סדנה בנושא: "סכמה תרפיה"

בהנחיית: מר עופר פלד

סכמה תרפיה הינה גישת טיפול אינטגרטיבית שפותחה ע"י ג'פרי יאנג, במטרה לתת מענה למטופלים המתקשים לנהל את יחסיהם הבינאישיים, מוצאים עצמם במעגלים חוזרים של תבניות קשר בלתי מתגמלות ולא אחת תפקודם נפגע בשל דפוסי התנהגות מכשילים.

סכמה תרפיה מציעה מגוון עשיר של התערבויות טיפוליות המקדמות שינוי ברמה התנהגותית וקוגניטיבית, כמו גם ברמת עומק של דיאלוג רגשי מתקן עם דמויות התקשרות מופנות.

בסדנה זו נתנסה במגוון התערבויות טיפוליות ייחודיות לסכמה תרפיה המאפשרות לנוע יחד עם המטופל על הציר שבין קוטב הבעיה הנוכחית לקוטב צרכי הליבה שאינם מקבלים מענה. ציר זה מתקיים בשל התפתחות סכמות, סגנונות התמודדות ומודים שמנהלים את המטופל במצבי הצתה בהם משתחזרים אלמנטים אופייניים לדפוסי ההתקשרות וליחסי האובייקט שלו.

הסדנה תלווה בהדגמות מסרטוני וידאו ומשחקי תפקידים תוך שילוב למידה תיאורטית והתנסויות חווייתיות של המשתתפים בהתערבויות המהוות את ליבת המיומנויות הטיפוליות האפקטיבית שמציעה סכמה תרפיה כגון:

- קונפרונטציה אמפטית
- הורות בגבולות מתקנת חוויה
- עבודה בדמיון על זיכרונות ילדות וביצוע רישום מתקן
- מודלינג של מענה תואם לצרכי הליבה
- עבודה מודים באמצעות כסאות ועוד..

קהל היעד: פסיכולוגים קליניים, פסיכולוגים שיקומיים, פסיכולוגים חינוכיים, מטפלים באומנויות, פסיכותרפיסטים, עו"ס ומטפלים בתחומים השונים.

מרצה: עופר פלד - פסיכולוג קליני בכיר, מוסמך, מומחה לטיפול בילדים, נוער ומבוגרים. מנהל המרכז לסכמה תרפיה ברעננה, ישראל. מנהל שותף בביה"ס ל-CBT פרט, זוג משפחה-להכשרת מטפלי CBT, המוכרת ע"י איט"ה והאיגוד האירופאי לטיפול התנהגותי קוגניטיבי. מנהל תכנית הכשרה בסכמה תרפיה בישראל המוכרת ע"י ISST - The International Society Of Schema Therapy

הסדנה תתקיים במכון ת.ל.מ. רח' אחוזה 301, רעננה (מול הפארק)

ביום ראשון, 22.6.2014 בין השעות 09:00-14:00
וביום ראשון 29.6.2014 בין השעות 10:00-15:00

עלות הסדנה: ₪450

לפרטים נוספים והרשמה: 074-7292703
campus@telem.org.il

מכון ת.ל.מ. (מקבוצת עמל)

"קמפוס פארק", רחוב אחוזה 301, רעננה
טל' 074-7292700, פקס' 09-9580974
www.telem.org.il

עם כל אחד מן ההורים, וניסיונו של כל הורה בטיפול בילד ובמעורבות עמו. כאשר שואפים לטפח קשרי הורה-ילד, תוכנית ההורות חייבת להיות רגישה לצורכי הילד, תוך שהיא מבצעת התאמות מאוזנות של תדירות, משך זמן, ומבנה הקשר.

7. המלצותינו ישימות בנסיבות רגילות, לרוב הילדים עם רוב ההורים. העובדה שישנם גם הורים עם מגבלות משמעותיות ביחס ליכולת הטיפול שלהם בילדיהם כגון הורים מזניחים או מתעללים והורים שמפניהם הילדים זקוקים להגנה ואולי אף להרחקה, אסור שעובדה זו תכתוב מדיניות עבור מרבית הילדים שהורים מגדלים אותם באופן נורמטיבי, הגם שהם חיים בנפרד זה מזה. המלצותינו חלות על ילדים שיש להם יחסים סדירים עם שני ההורים. כאשר ילד מקיים קשר עם הורה אחד ואין לו קשר קודם עם ההורה האחר, או שבמקרה הטוב יש לו קשר שולי, הרי שאז תוכניות שונות צריכות לשרת את המטרה של בניית הקשר.

ישנם גם מחקרים המצביעים על כך שלינות לילה מהוות גורם מגן שמחזק מחויבות מוגברת של האב לגידול הילד, וגם מפחיתות את השכיחות של הסתלקותו מחיי הילד

חשוב להדגיש כי כותבי מסמך הקונצנזוס - כולם מומחים מוערכים בתחומיהם - אינם מייצגים בהכרח את השקפותיהם של כל המומחים להתפתחות הילד ולגירושין. מומחים אלה מביעים במסמך ההסכמה את תקוותם שעמדתם תזכה לתשומת לב ראויה מצדם של מקבלי החלטות. אולם אין הם מבקשים מאחרים לקבל את דעותיהם המבוססות אך ורק על המוניטין שלהם כמומחים. לחילופין, הם מצפים שתהיה התייחסות לעובדה שמבוססת על מיטב הכרתם ביחס לניתוח שלהם את המחקר שקיים, העומד במבחן התוקף והמהימנות המדעית. לפיכך החתומים על מסמך הקונצנזוס מאמינים כי דבריהם ראויים לאמון בתחום המשפט והחוק. הם אף מזמינים ומצפים לתגובות מעמיתים התומכים בדעות שונות. אולם הם מעודדים קובעי מדיניות ומקבלי החלטות להבחין בהקפדה בין מצוות מאוזנות ומדיקות מול דיווחי מחקר מוטים, ובכך להימנע מהישענות באופן מוטעה ומהסתמכות על מחקרים שוליים בעלי שיטות ותוצאות מפוקפקות. בהקשר זה (Meltzoff, 1998) מזהיר: "קבלה לא ביקורתית של מחקר חסר-תוקף, עלולה להכשיל את התפתחותו של התחום ולסכן את הרווחה האנושית" (עמ' 9). כל המומחים החתומים על מסמך הקונצנזוס הביעו את דאגתם כי קבלה חסרת ביקורת של מחקר נטול תוקף על תוכניות הורות משותפת עבור ילדים צעירים מסכנת את רווחתם של הרבה קשרים בין הורים וילדים. "מסמך זה", אומרים החתומים, "הוא ניסיון שלנו לתקן הצגות מוטעות של מצב המדע ואת הנזק המאיים של הצגות כאלה" (Warshak, 2014, עמ' 61).

1. יואלס, ת' ושגיא-שורץ, א' (תשע"ב). "אמא, אבא, ומה אתי? אני זקוק לשניכם": עובדות, מיתוסים, ותקוות בהסדרי הורות במקרים של גירושין. דין ודברים, ז', 404-375.
2. Adamsons, K. & Johnson, S. K. (2013). An updated and expanded meta-analysis of nonresident fathering and child well-being. *Journal of Family Psychology*, 27, 589–599. doi:10.1037/a0033786.
3. Biringen, Z., Greve-Spees, J., Howard, W., Leith, D., Tanner, L., Moore, S. & Williams, L. (2002). Commentary on Warshak's "Blanket restrictions: Overnight contact between parents and young children". *Family Court Review*, 40, 204–207. doi:10.1111/j.174-1617.2002.tb00831.x.
4. Cowan, P. A., Cowan, C. P., Pruett, M. K., Pruett, K. & Wong, J. J. (2009). Promoting fathers' engagement with children: Preventive interventions for low-income families. *Journal of Marriage and Family*, 71, 663–679. doi:10.1111/j.1741-3737.2009.00625.x.
5. Fabricius, W. V., Sokol, K. R., Diaz, P. & Braver, S. L. (2012). Parenting time, parent conflict, parent– child relationships, and children's physical health. In K. Kuehnle & L. Drozd, (Eds.), *Parenting plan evaluations: Applied research for the family court* (pp. 188–213). New York, NY: Oxford University Press.
6. Finley, G. E. & Schwartz, S. J. (2010). The divided world of the child: Divorce and long-term psychosocial adjustment. *Family Court Review*, 48, 516–527. doi:10.1111/j.1744-1617.2010.01326.x.
7. Kelly, J. B. & Lamb, M. E. (2000). Using child developmental research to make appropriate custody and access decisions for young children. *Family & Conciliation Courts Review*, 38, 297–311. doi:10.1111/j.174-1617.2000.tb00577.x.
8. Lamb, M. E. & Kelly, J. B. (2001). Using the empirical literature to guide the development of parenting plans for young children: A rejoinder to Solomon and Biringen. *Family Court Review*, 39, 365–371. doi:10.1111/j.174-1617.2001.tb00618.x.
9. Lamb, M. E., Sternberg, K. J. & Thompson, R. A. (1997). The effects of divorce and custody arrangements on children's behavior, development, and adjustment. *Family and Conciliation Courts Review*, 35, 393–404. doi:10.1111/j.174-1617.1997.tb00482.x.
10. Ludolph, P. S. (2012). The special issue on attachment: Overreaching theory and data. *Family Court Review*, 50, 486–495. doi:10.1111/j.1744-1617.2012.01464.x.
11. Marsiglio, W. & Roy, K. (2012). *Nurturing dads: Social initiatives for contemporary fatherhood*. New York, NY: Russell Sage Foundation.
12. Marsiglio, W., Roy, K. & Fox, G. L. (Eds.) (2005). *Situated fathering: A focus on physical and social spaces*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
13. McIntosh, J. E., Smyth, B. & Kelaher, M. (2010). Parenting arrangements post-separation: Patterns and developmental outcomes, Part II. Relationships between overnight care patterns and psycho-emotional development in infants and young children. In J. McIntosh, B. Smyth, M. Kelaher, Y. Wells & C. Long, *Post-separation parenting arrangements and developmental outcomes for infants and children: Collected reports* (pp. 85–168). North Carlton, Victoria, Australia: Family Transitions. Retrieved from [http://www.ag.gov.au/FamiliesAndMarriage/Families/Family Violence/Documents/Post%20separation%20parenting %20arrangements%20and%20developmental%20outcomes%20for%20infants%20and%20children.pdf](http://www.ag.gov.au/FamiliesAndMarriage/Families/Family%20Violence/Documents/Post%20separation%20parenting%20arrangements%20and%20developmental%20outcomes%20for%20infants%20and%20children.pdf).
14. McIntosh, J. & the Australian Association for Infant Mental Health. (2011, Nov 26). *Infants and overnight care – post separation and divorce: Clinical and research perspectives*. Retrieved from: http://www.aaimhi.org/inewsfiles/AAIMHI_infants_and_overnight_care.pdf.
15. Meltzoff, J. (1998). *Critical thinking about research: Psychology and related fields*. Washington, DC: American Psychological Association.
16. Nielsen, L. (2013a). Shared residential custody: A recent research review (part one). *American Journal of Family Law*, 27, 61–72.
17. Nielsen, L. (2013b). Shared residential custody: A recent research review (part two). *American Journal of Family Law*, 27, 123–137.
18. Schwartz, S. J. & Finley, G. E. (2010). Troubled ruminations about parents: Conceptualization and validation with emerging adults. *Journal of Counseling & Development*, 88 (No. 1), 80–91. doi:10.1002/j.1556-6678.2010.tb00154.x.
19. Solomon, J. & Biringen, Z. (2001). Another look at the developmental research: Commentary on Kelly and Lamb's "Using children development research to make appropriate custody and access decisions for young children". *Family Court Review*, 39, 355–364. doi:10.1111/j.174-1617.2001.tb00617.x.
20. Solomon, J. & George, C. (1999a). The development of attachment in separated and divorced families: Effects of overnight visitation, parent, and couple variables. *Attachment & Human Development*, 1, 2–33. doi:10.1080/14616739900134011.
21. Solomon, J. & George, L. (1999b). The effects on attachment of overnight visitation on divorced and separated families: A longitudinal follow-up. In J. Solomon & C. George (Eds.), *Attachment disorganization* (pp. 243–264). New York, NY: Guilford Press.
22. Warshak, R. A. (2000). Blanket restrictions: Overnight contact between parents and young children. *Family & Conciliation Courts Review*, 34, 396–409. doi:10.1111/j.174-1617.1996.tb00429.x.
23. Warshak, R. A. (2002). Who will be there when I cry in the night? Revisiting overnights – a rejoinder to Biringen et al. *Family Court Review*, 40, 208–219. doi:10.1111/j.174-1617.2002.tb00832.x.
24. Warshak, R. A. (2014). *Social science and parenting plans for young children: A consensus report*. *Psychology, Public Policy, and Law*, 20 (1), 46–67. DOI: 10.1037/law0000005. With the endorsement of the researchers and practitioners listed in the Appendix.

רשימת המומחים

להלן שמות 110 החוקרים והמטפלים שקראו, העירו והציגו שינויים למאמרו של ריצ'רד וורשאק מאוניברסיטת טקסס. הם מאשרים את מסקנות המאמר והמלצותיו, אף שאולי אין ביניהם הסכמה על כל הפרטים שבסקירה הספרותית.

1. Kari Adamsons, Ph.D., Assistant Professor, Department of Human Development and Family Studies, University of Connecticut
2. Francesca Adler-Baeder, Ph.D., Professor, Human Development and Family Studies, Auburn University
3. Karen E. Adolph, Ph.D., Professor of Psychology and Neural Science, New York University
4. Constance Ahrons, Ph.D., Professor Emerita of Sociology, University of Southern California
5. Akira Aoki, M.A., Professor, Department of Clinical Psychology, Taisho University, Tokyo, Japan
6. Jack Arbuthnot, Ph.D., Emeritus Professor of Psychology, Ohio University
7. William G. Austin, Ph.D., Independent Practice, Lakewood, Colorado and Raleigh, North Carolina
8. Jennifer L. Bellamy, Ph.D., Assistant Professor, School of Social Service Administration, University of Chicago
9. Jay Belsky, Ph.D., Robert M. and Natalie Reid Dorn Professor, Department of Human Ecology, Human Development and Family Studies Program, University of California, Davis
10. Anna Beth Benningfield, Ph.D., former President of the American Association for Marriage and Family Therapy; Independent Practice, Dallas, Texas
11. Malin Bergtröm, Ph.D., Clinical Child Psychologist and Researcher, Centre for Health Equity Studies, Karolinska Institute, Stockholm University, Sweden
12. William Bernet, M.D., DLFAPA, Professor Emeritus, Department of Psychiatry, Vanderbilt University School of Medicine
13. Thoroddur Bjarnason, Ph. D., Professor of Sociology, University of Akureyi, Iceland
14. James H. Bray, Ph.D., former American Psychological Association President; Associate Professor, Department of Family and Community Medicine, Baylor College of Medicine
15. Glenn Ross Caddy, Ph.D., ABPP, Founder and Chairman, Mind Experts International LLC; Independent Practice, Fort Lauderdale, Florida
16. Terence W. Campbell, Ph.D., ABPP, Independent Practice, Sterling Heights, Michigan
17. Asa Carlsund, Ph.D., Lecturer, Mid Sweden University, Östersund, Sweden
18. Judith Cashmore, Ph.D., Associate Professor, University of Sydney Law School, Australia
19. Marco Casonato, Psy.D., Professor of Psychodynamics, Senior Researcher, University of Milano-Bicocca, Milan, Italy
20. K. Alison Clarke-Stewart, Ph.D., Research Professor and Professor Emerita, Department of Psychology and Social Behavior, University of California, Irvine
21. Hugh Clarkson, MCChB, FRANZCP, Child and Adolescent Psychiatrist, Practice 92, Auckland, New Zealand
22. Marilyn Coleman, Ed.D., Curators' Professor Emerita, Human Development and Family Studies, University of Missouri
23. Scott Coltrane, Ph.D., Interim Senior Vice President and Provost, University of Oregon
24. Mary Connell, Ed.D., ABPP, Independent Practice in Clinical and Forensic Psychology, Fort Worth, Texas
25. Jeffrey T. Cookston, Ph.D., Professor and Chair, Department of Psychology, San Francisco State University
26. James W. Croake, Ph.D., ABPP, Professor Emeritus of Psychiatry, University of South Alabama College of Medicine; Independent Practice, Edmonds, WA
27. Mick Cunningham, Ph.D., Professor and Chair, Department of Sociology, Western Washington University
28. David H. Demo, Ph.D., Associate Dean for Graduate Programs, School of Health and Human Sciences, University of North Carolina at Greensboro
29. Emily M. Douglas, Ph.D., Associate Professor, School of Social Work, Bridgewater State University; Chair, National Research Conference on Child and Family Programs and Policy

30. James R. Dudley, Ph.D., Professor Emeritus, Department of Social Work, College of Health and Human Services, University of North Carolina at Charlotte
31. Don Edgar, Ph.D., Foundation Director of the Australian Institute of Family Studies
32. Mark A. Fine, Ph.D., Professor and Chair, Department of Human Development and Family Studies, University of North Carolina at Greensboro
33. Gordon Finley, Ph.D., Professor Emeritus, Department of Psychology, Florida International University
34. Lluís Flaquer, Ph.D., Professor of Sociology, Universitat Autònoma de Barcelona, Spain
35. Emma Fransson, Ph.D., Psychologist, Karolinska Institutet/ Stockholm University; Centre for Health Equity Studies (CHESS), Stockholm, Sweden
36. Frank F. Furstenberg, Jr., Ph.D., Emeritus Zellerbach Family Professor of Sociology, University of Pennsylvania
37. Lawrence Ganong, Ph.D., Professor and Co-Chair, Department of Human Development and Family Studies, University of Missouri
38. Donald A. Gordon, Ph.D., Professor of Psychology, Emeritus, Ohio University
39. Michael C. Gottlieb, Ph.D., ABPP, Independent Practice, Dallas, Texas
40. Geoffrey L. Greif, Ph.D., Professor, School of Social Work, University of Maryland
41. Neil S. Grossman, Ph.D., ABPP, President, Division of Forensic Psychology, New York State Psychological Association; Independent Practice, Dix Hills, New York
42. Karin Grossmann, Ph.D., Senior Scientist, associated at the Department of Psychology, University of Regensburg, Germany
43. Per Gustafsson, M.D., Ph.D., Professor of Child and Adolescent Psychiatry, Department of Clinical and Experimental Medicine, University Hospital, Linköping, Sweden
44. Melvin J. Guyer, Ph.D., J.D., Professor of Psychology, Department of Psychiatry, University of Michigan Medical School
45. John Harvey, Ph.D., Professor, Department of Psychology, University of Iowa
46. Carolyn S. Henry, Ph.D., Professor, Human Development and Family Science, Oklahoma State University
47. Lisa Herrick, Ph.D., Founder and Principal, Collaborative Practice Center of Greater Washington; former President and co-founder, DC Academy of Collaborative Professionals; Founding Faculty, Collaborative Practice Training Institute; Independent practice, Washington, D. C. and Falls Church, Virginia
48. E. Mavis Hetherington, Ph.D., Emerita Professor of Psychology (retired), University of Virginia
49. Denise A. Hines, Ph.D., Associate Research Professor, Department of Psychology, Clark University; Director, Family Impact Seminars; Co-Director, Clark Anti-Violence Education Program
50. Anders Hjern, M.D., Ph.D., Professor of Social Epidemiology of Children and Youth, Clinical Epidemiology, Department of Medicine, Karolinska Institutet and Centre for Health Equity Studies (CHESS), Stockholm, Sweden
51. Tirtsä Joels, Ph.D., Head, Interdisciplinary MA Program in Child Development, and Senior Lecturer in Psychology, University of Haifa, Israel
52. Scott Johnson, Ph.D., former President of the American Association for Marriage and Family Therapy; Associate Professor and Program Director, Marriage and Family Therapy PhD Program, Virginia Tech
53. Florence W. Kaslow, Ph.D., ABPP, Kaslow Associates, Palm Beach Gardens, Florida
54. Robert A. Kenedy, Ph.D., Associate Professor, Department of Sociology, York University, Canada
55. H. D. Kirkpatrick, Ph.D., ABPP, Independent Practice, Charlotte, North Carolina
56. Louis Kraus, M.D., DFAPA, FAACAP, Woman's Board Professor and Chief of Child and Adolescent Psychiatry, Rush University Medical Center
57. Edward Kruk, Ph.D., Associate Professor, School of Social Work, University of British Columbia, Canada

58. Luciano L'Abate, Ph.D., ABPP, Professor Emeritus (retired), Georgia State University
59. Jeffrey Larson, Ph.D., Alumni Professor of Marriage and Family Therapy, School of Family Life, Brigham Young University
60. Jay Lebow, Ph.D., ABPP, Clinical Professor of Psychology, Family Institute, Northwestern University
61. Werner Leitner, Ph.D., Associate Professor, Special Education Psychology, University of Oldenburg, Germany
62. Ronald F. Levant, Ed.D., ABPP, former American Psychological Association President; Professor of Psychology, University of Akron
63. Charlie Lewis, Ph.D., Head of Department and Professor of Family and Developmental Psychology, Lancaster University, United Kingdom
64. Ken Lewis, Ph.D., Director of Child Custody Evaluation Services, Philadelphia, PA
65. Colleen Logan, Ph.D., Former President of the American Counseling Association; Program Director, Marriage, Couple and Family Counseling, College of Social and Behavioral Sciences, Walden University; Independent Practice, Dallas, Texas
66. Pamela S. Ludolph, Ph.D., Independent Practice, Ann Arbor, Michigan
67. William Marsiglio, Ph.D., Professor, Sociology and Criminology & Law, University of Florida
68. Robert Milardo, Ph.D., Professor of Family Relations, University of Maine
69. Paul Millar, Ph.D., Assistant Professor, Nipissing University, Canada
70. W. Roger Mills-Koonce, Ph.D., Associate Professor, Department of Human Development and Family Studies, University of North Carolina at Greensboro
71. Bert S. Moore, Ph.D., Aage and Margareta Møller Distinguished Professor and Dean of the School of Behavioral and Brain Sciences, University of Texas at Dallas
72. John Moran, Ph.D., Independent Practice, Phoenix, Arizona
73. A. Bame Nsamenang, Ph.D., Professor of Psychology and Counseling, University of Bamenda, Cameroon
74. Lisa A. Newland, Ph.D., Professor of Human Development, University of South Dakota
75. Linda Nielsen, Ed.D., Professor of Adolescent and Educational Psychology, Wake Forest University
76. Barry Nurcombe, M.D., Emeritus Professor of Child & Adolescent Psychiatry, University of Queensland, Australia, and Vanderbilt University
77. Edward Oklan, M.D., M.P.H., Independent Practice, San Anselmo and Petaluma, California
78. Mark R. Otis, Ph.D., Independent Practice, Denver, Colorado
79. Rob Palkovitz, Ph.D., Professor, Human Development and Family Studies, University of Delaware
80. Ross D. Parke, Ph.D., Professor Emeritus, Department of Psychology, University of California – Riverside
81. Kay Pasley, Ed.D., Norejane Hendrickson Professor and Chair, Department of Family and Child Sciences, Florida State University
82. Pekka Pere, Ph.D., University Lecturer, Department of Social Research, University of Helsinki, Finland
83. William S. Pollack, Ph.D., ABPP, Associate Clinical Professor, Harvard Medical School; former President of the Massachusetts Psychological Association
84. Debra Ann Poole, Ph.D., Professor, Department of Psychology, Central Michigan University
85. Karen J. Prager, Ph.D., ABPP, Professor of Psychology and Program Head in Gender Studies, University of Texas at Dallas
86. Deirdre Rand, Ph.D., Independent Practice, Mill Valley, California
87. Barbara Risman, Ph.D., Professor and Head, Department of Sociology, University of Illinois at Chicago
88. Jaipaul L. Roopnarine, Ph.D., Jack Reilly Professor of Child and Family Studies, Syracuse University
89. Hilary A. Rose, Ph.D., Associate Professor, Department of Applied Human Sciences, Concordia University, Canada

90. Kevin M. Roy, Ph.D., Associate Professor, Department of Family Science, School of Public Health, University of Maryland, College Park
91. Abraham Sagi-Schwartz, Ph.D., Director, Center for the Study of Child Development, and Professor of Psychology, University of Haifa, Israel
92. John W. Santrock, Ph.D., Professor, School of Behavior and Brain Sciences, University of Texas at Dallas
93. S. Richard Sauber, Ph.D., ABPP, Independent Practice, Boca Raton, Florida
94. David E. Scharff, M.D., Chair of the Board and former Director, International Psychotherapy Institute; Clinical Professor of Psychiatry, Georgetown University; Teaching Analyst, Washington Psychoanalytic Institute; Chair, International Psychoanalytic Association's Working Group on Family and Couple Psychoanalysis; former President, American Association of Sex Educators, Counselors and Therapists
95. Jill Savege Scharff, M.D., ABPN Board Certified Child Psychiatrist and APSaA Certified Child Analyst; Co-founder, International Psychotherapy Institute; Clinical Professor of Psychiatry, Georgetown University; Supervising analyst, International Institute for Psychoanalytic Training, Chevy Chase, Maryland
96. Kate Scharff, M.S.W., Founder and Principal, Collaborative Practice Center of Greater Washington; former President and co-founder, DC Academy of Collaborative Professionals; Faculty and Co-Founder, Collaborative Practice Training Institute; Independent Practice, Washington, DC and Bethesda, Maryland
97. David G. Schramm, Ph.D., Associate Professor, Department of Human Development and Family Studies, University of Missouri
98. Seth Schwartz, Ph.D., Associate Professor, Department of Public Health Sciences, Leonard M. Miller School of Medicine, University of Miami
99. Len Sperry, M.D., Ph.D., ABPP, Clinical Professor of Psychiatry and Behavioral Medicine, Medical College of Wisconsin; Professor of Mental Health Counseling, Florida Atlantic University
100. Louise Bordeaux Silverstein, Ph.D., former President of the American Psychological Association's Division of Family Psychology and former Chair of the APA Committee on Women in Psychology; Professor, Ferkauf Graduate School of Psychology, Yeshiva University
101. Howard Steele, Ph.D., Professor and Director of Graduate Studies, Department of Psychology, New School for Social Research
102. Miriam Steele, Ph.D., Professor and Director of Clinical Training, Department of Psychology, New School for Social Research
103. Catherine S. Tamis-LeMonda, Ph.D., Professor of Applied Psychology, New York University
104. Ross A. Thompson, Ph.D., Distinguished Professor of Psychology, University of California, Davis
105. Deborah Lowe Vandell, Ph.D., Professor and Founding Dean, School of Education, University of California, Irvine
106. Sandra L. Warshak, Ph.D., Clinical Associate Professor, Department of Psychiatry, Division of Psychology, University of Texas Southwestern Medical Center; Independent Practice, Dallas, Texas
107. Sharlene A. Wolchik, Ph.D., Professor, Department of Psychology, Arizona State University
108. Abraham C. Worenklein, Ph.D., Professor, Dawson College; Sessional Lecturer, Concordia University, Canada; Independent Practice, Montreal, Quebec, Canada
109. Lise M. Youngblade, Ph.D., Professor and Department Head, Human Development and Family Studies; Associate Dean for Research and Graduate Programs, College of Health and Human Sciences, Colorado State University
110. John A. Zervopoulos, Ph.D., J.D., ABPP, Psychology Law Partners, Dallas, Texas

האירועים והמיתוס

באחד המפגשים סיפרה רינה שיום אחד ביקרה בברכת שחייה יחד עם בן הדוד שלה מצד אביה ועם חברים שלו. היא השתמשה בשנורקל, שיחקה במים. ברגע מסוים בן דודה דחף אותה בתוך המים ולא נתן לה לעלות לנשום. רינה הרגישה פחד אדיר וחוסר אונים מוחלט. "לא יכולתי כלום", סיפרה. החברים של בן הדוד התערבו והכריחו אותו להפסיק את הלחץ על ראשה, לשחרר אותה ולאפשר לה לנשום. לדברי רינה, לאחר מכן היא לקתה בדלקת במוחה ואושפזה בבית חולים, כתוצאה מהפגיעה הזאת ובעקבותיה. הבנתי שרינה הביאה בפניי את החוליה שמחברת בין שתי החוויות הלא נעימות ושהפכה אותן לטראומה. שאלתי אותה האם היא רוצה לצייר את האירוע. היא הסכימה וציירה את הסיטואציה הקשה ברצון ובצורה מרשימה מאוד. כפי שאנו יודעים, חיבור מסוים בין אירועים הוא שבונה את הטרומה, ולא רק פגיעה אחת. החיבור בין לפחות שני אירועים מפחידים מרכיב את הטרומה וסותם את האפשרות של ההכחשה. החיבור בין האיומים קובע בשביל הסובייקט שהאיום הוא משמעותי. המצב הפוסט טראומתי תלוי בחיזוק האיום ולא בעוצמתו. יש להדגיש שהחיבור נעשה ברמת הלא מודע, דבר שמגביר את המשמעות הפתולוגית של רצף האירועים.

המצב הפוסט טראומתי תלוי בחיזוק האיום ולא בעוצמתו. יש להדגיש שהחיבור נעשה ברמת הלא מודע, דבר שמגביר את המשמעות הפתולוגית של רצף האירועים.

ביקשתי מרינה אישור לדבר עם הוריה לגבי המעשה שהיא סיפרה במפגש, והיא הסכימה. האם הייתה מבוהלת מהסיפור של בתה ובמיוחד מהחיבור בין שני האירועים. האם ציינה שהאירוע עם בן הדוד אכן אירע, אך לא היה קשור לא למחלה ולא לאשפוז. ניכר שהסיפור של רינה אינו תואם לגרסה של אמה. חשבתי ששתיהן צודקות, כל אחת מנקודת מבטה, אך שתקתי, ונפרדנו כרגיל.

בתוך תוכי, בחשיבתי על המצב שנוצר סביב הרכב הסיפורים או המיתוס של רינה, לא התלבטתי לרגע. תוך כדי תנועה התייחסתי לסיפורים של רינה כמו למיתוס שהיא בנתה על מנת לתת מסגרת או רקע כלשהו לאירוע משמעותי בהיסטוריה שלה, וכמו שידוע לנו, הרי לא בודקים את ערך המיתוס על פי היחס בינו לבין המציאות ה"אובייקטיבית". לפי תפקידו, המיתוס לא חייב להיות אובייקטיבי, אלא הוא חייב להיות אפקטיבי, יעיל ופעיל - גם לבנות את הטרומה וגם לדלל ולאפס אותה כגורם פתולוגי, ובזה הסכימו פרויד והאנתרופולוג לוי שטראוס. התייחסתי

לפני שנים אחדות, ימים ספורים לפני חג הפורים, נכנסתי לבית ספר יסודי שעבדתי בו דרך השפ"ח במטרה לפגוש את היועצת. מצאתי אותה יושבת עם מחנכת כיתה ג' ועם ילדה מכיתה. סיפרו לי שהילדה סובלת מחרדה ממסכות ושקשה לה בבית הספר בימים האלה. ביקשתי מהילדה שתתאר או שתצייר מסכה מפחידה. רינה (שם בדוי) ציירה מסכה שבמצחה צינור ומהצינור מטפטפת טיפת דם. שאלתי אותה האם הייתה מאושפזת, והיא אמרה שכן, שלפני שנתיים עקב דלקת במוחה הייתה מאושפזת כמה ימים. אמרתי לה שאנו יכולים להיפגש ולשוחח על מה שקורה לה עם המסכות אם היא תרצה ואם הוריה יסכימו לכך. רינה הנהנה. שאלתי אותה אם היא רוצה לטלפן ולשאול אותם, היא הסכימה, ונתתי לה את הנייד שלי. רינה דיברה עם אמה ואחרי כן דיברתי איתה גם אני. הזמנתי את רינה ואת הוריה למפגש בשפ"ח למחרת בבוקר.

לפי תפקידו, המיתוס לא חייב להיות אובייקטיבי, אלא הוא חייב להיות אפקטיבי, יעיל ופעיל

למפגש הגיעו רינה ואמה. האם סיפרה שרינה סבלה מדלקת במוחה ושאושפזה קרוב לעשרים יום בבית חולים באזור המרכז. בריאיון פתיחת הטיפול לא עלה דבר חריג נוסף. ילדה בריאה לרוב, משפחה נורמטיבית, מבוססת. לאחר השאלות השגרתיות והלא שגרתיות לגבי רינה ביקשתי מהאם לצאת והזמנתי את רינה להיכנס לחדר. יש לציין שהאם הקפידה להביא את רינה לכל המפגשים, לרוב דיברה עמי כמה מילים בנוכחותה של רינה, וכאשר הרגשתי שהיה צורך בזה שאלתי את רינה האם היא מסכימה שאני אענה לאמה. לרוב רינה הסכימה, וכאשר סירבה עשתה זאת במחווה עדינה או ביישנות. "כנראה רינה תמצא את הדרך לענות לך במועד אחר", אמרתי בהזדמנויות האלה לאמה.

כאשר רינה הייתה בחדר ללא אמה, מיד התחילה לשחק עם הבובות. במשחק עלה שלבובות שני מחנות, ושני המחנות הייתה התנגשות רבה. במהלך המפגשים עלה שלרינה משפחה מורכבת ומחולקת לשני גופים: המשפחה המקורית של אמא והמשפחה השנייה מהצד של האב. מתחילת "ההצגות" עם הבובות התברר שרינה העדיפה את המשפחה של אמה באופן גלוי וברור. במפגש השלישי חזר הנושא של האשפוז אבל "מועשר" ומורכב יותר ממה שעלה בבית הספר או בשיחה שלי עם האם במפגש הקדם טיפולי. התברר שרינה חיברה את הדלקת במוחה, זאת שגרמה לאשפוז, למקרה שאירע בינה לבין בן דוד שלה מצד האב, בנו של האב היחיד של אביה.

*חיים רייזס הוא פסיכואנליטיקאי שעלה לישראל מארגנטינה לפני כעשור, וכאן השלים את שאיפתו לעבוד עם ילדים במערכת החינוך ועם הוריהם. ממיטו ה-Escuela Freudiana de Buenos Aires.

השלמת עיבוד המיתוס

במפגש הבא שאלתי את רינה האם דיברו בבית על האירוע בברכה. רינה ציינה שמעולם לא דיברו על זה בבית. שאלתי אותה אם היא חושבת שיכול להיות טוב שנדבר על האירוע הזה עם ההורים בנוכחותה. היא לא ענתה והמשיכה לצייר ולשחק עם הבובות בלי לומר מילה. החלטתי להמתין עד שהיא תהיה מוכנה לתת לי תשובה.

בפעם אחרת, כאשר האירוע בברכה חזר למפגשים דרך המשחק והציורים והמלצתי שוב לקיים שיחה עם ההורים ולספר להם איך היא רואה את מה שקרה בברכה ועל החיבור שעשתה בין האירוע הנ"ל לאשפוז ולחרדה, בפעם הזאת רינה הסכימה וההורים הזמנו. במפגש איתם אמרתי שרינה מחברת את מה שאירע בברכה לאשפוז שלה בבית החולים, והקשר שהיא יוצרת בין האירועים מזין את החרדה שלה. ההורים ציינו שזה לא היה כך מבחינה אובייקטיבית. חזרתי ואמרתי שבכל זאת רינה מחברת ישירות את המחלה ואת הסיפור בברכה. ציינתי שאני חושב שאולי גם

לסיפורים של רינה כאל שירה, כעל בימיו משלה שמטרתו להיות יעיל לה, לצורך ניסיון למצוא "פתרון" לסימפטום שלה, החרדה בפני מסכות.

המקרה הזכיר לי את אחד מחמשת המקרים שמסר לנו פרויד: מטופל שחזר לווינה להמשיך את הטיפול לאחר חופשה בארץ מולדתו, סיפר במפגש שערך בירורים וכי אכן, מה שהם ניחשו במפגש מסוים היה באמת. תגובתו של פרויד לכך הייתה: "הרי אנחנו כבר ידענו שכך היה!" אפשר לפרש את דבריו של פרויד כך: לא צריך הוכחות אובייקטיביות. כאשר הסיפור שבנינו במהלך הטיפול יעיל מבחינה טיפולית, דינו. אחרי כן נזכרתי בפתגם איטלקי פיקח (בתרגום חופשי: "וגם אם זה לא נכון, מספיק שהסיפור סופר טוב").

שאלתי את עצמי למה הסיפור, המיתוס שרינה יצרה בשבילה, אינו מצליח לשחרר אותה מהחרדה? מה חסר לסיפור הזה? מה עוד צריך המיתוס בשביל לממש את מטרתו?

אם הסיפור אינו אובייקטיבי, היא, רינה, אומרת לנו משהו שחייבים להתייחס אליו.

ורינה? היא ישיבה והקשיבה לכל מה שמתרחש בחדר. המפגש עזר לה לאשר בצורה ברורה שהסיפור הזה לא מוצא חן באוזני האב, ושהוא ניסה למחוק אותו, לגרש אותו.

בהמשך המפגש היה ברור שלאביה קשה מאוד לשמוע את הסיפור ולראות את הציור על האירוע הלא נחמד, היה ניכר שהוא חש אי שקט משמעותי כאשר מזכירים לו את מה שאירע. לקראת סוף המפגש האב אמר בקול: "איך אפשר שהיא תמשיך לזכור דבר שקרה לפני כל כך הרבה זמן!" הוא אמר את זה מול רינה, כמבקש או דורש ממנה לשכוח... ואולי לסלוח? האמא לא הגיבה אך היה ברור שמחשבתה לא עולה בקנה אחד עם זו של בעלה. ורינה? היא ישיבה והקשיבה לכל מה שמתרחש בחדר. המפגש עזר לה לאשר בצורה ברורה שהסיפור הזה לא מוצא חן באוזני האב, ושהוא ניסה למחוק אותו, לגרש אותו.

במפגש הראשון שלאחר השיחה המשותפת עם ההורים רינה שיחקה וציירה באווירה שקטה ורגועה במיוחד, ואני כמעט שלא התערבתי. במפגש אחריו שאלתי את רינה האם בבית דיברו על האירוע בברכה. היא ציינה שאביה אמר "בואו נשכח מזה" מיד כשיצאו מהשיחה המשותפת. חיקיתי כמה שניות ושאלתי את רינה האם היא שכחה מזה, והיא אמרה שלא. "כנראה שלא שוכחים בגלל שאומרים לנו לשכוח", אמרתי לה. "כנראה שלאבא מפריע שתזכרי את האירוע בו מישוהו מהמשפחה שלו התנהג כל כך לא יפה". רינה חייכה. ייתכן שלאחר השיחה עם ההורים לרינה היה ברור שלאבא שלה היה קשה להפעיל ביקורת על מישוהו מהמשפחה המקורית שלו. ייתכן שקושי זה הוא שסתם את האפשרות של רינה להשתחרר יותר מהחרדה. למה? כי האב לא נתן לגיטימציה למיתוס שבנתה לצמצמה רינה.

בניית המיתוס היה ניסיון ספונטני. הוא היה לא מושלם כי היה זקוק לאישור, במיוחד של האב. המפגש תרם לרינה מפני שבו נכח גורם חיצוני (המטפל) שכן נתן לגיטימציה לסיפור שלה, בשונה ממה שעלה עם ההורים, ובייחוד עם האב שכנראה לא היה מוכן לתת את האישור על חשבון הנאמנות שלו למשפחתו המקורית.

ערכנו שלושה מפגשים נוספים. רינה ידעה שאנו אמורים לסיים את המפגשים והשלימה עם זה. במפגש האחרון נישקה וחייכה אותי. ראיתי את רינה הרבה פעמים בבית הספר, ובאופן הדרגתי היא הפסיקה לברך אותי. נודע לי שבחג הפורים של השנה העוקבת היא הרגישה טוב. אמה התקשרה וסיפרה לי שלפני החג רינה אמרה שהיה לה "קצת פחד" שיחזור אליה הפחד... אך הפחד לא חזר.

חשיבה פוסט טיפולית

ייתכן מאוד שהטיפול התחיל למעשה לפני שהוא התחיל באופן רשמי, ברגע שבו שאלתי את רינה האם היא הייתה מאושפזת בבית חולים. קרוב לוודאי שהשאלה כיוונה אותה למצוא מקור כלשהו לחרדה וגם בנה חיבור בינה לבני, חיבור של טרנספרנס חיובי. בשיחת הדרכה עם עמיתים עלתה השאלה למה לא עימתי את

הגרסה של רינה עם הגרסה של ההורים, ולמה האמנתי לה על אף שנודע לי שלא היה חיבור אובייקטיבי בין שני האירועים. הסברתי שלפי גישת העבודה שלי אני לא מרגיש מחויב לאימות "אובייקטיבי" אלא מטרתי לוודא שהסיפור, ההסבר או המיתוס של המטופל מאפשר לו לצאת מהמצוקה או להשתחרר מהסימפטום שבגינם נוצר. אבל רינה לא השתחררה מהחרדה שלה דרך המיתוס שלה, ציינו העמיתים בהדרכה. הסכמתי עמם. הדבר שלדעתי סירס את כוחו של החיבור המיתולוגי בין האשפוז והתקיפה בברכת השחייה עד המפגש עם ההורים היה הסירוב שלהם לתת לגיטימציה למשהו מהסיפור של רינה, וזה לא אפשר את היעילות של הסיפור של הילדה, ואולי חשוב יותר, האב לא השלים עם זה שרינה תזכור את מה שאירע, כאשר בחור ממשפחתו התנהג בצורה פוגעת. במילים אחרות, אמרתי כי ההורים לא אישרו, לא נתנו לגיטימציה, להסבר שבו הילדה ניסתה להכניס ברצף מסודר והגיוני את הפחד הלא הגיוני שעלה ברוחה מול המסכות. אפשר לשער שכאשר שאלתי אותה האם הייתה מאושפזת נתתי מראש קדם לגיטימציה לסיפור יעיל, מספק, ben trovato, מסופר טוב, מתקבל על הדעת.

אני אישרתי את הסיפור של רינה כסיפור, והיא קבעה - בלי לדעת - שברשותי לאשר לה אותו. ולהבדיל, מה שהאבא אמר מיד לאחר המפגש הוריד ממנו את כוחו ושליטתו על ההיסטוריה של רינה. "בואו נשכח מזה" לא חיסל את הסיפור, אך פסל אותו, את האבא, בכל הקשור למיתוס של רינה.

המפגש עם ההורים תרם לרינה שני אלמנטים: עלתה בצורה ברורה אי הנחות של ההורים, ובמיוחד של האבא, ועם זאת ניכר שאני, המטפל, בכלל לא ביקשתי לתאם את הגרסה של רינה לצרכים של ההורים. אני אישרתי את הסיפור של רינה כסיפור, והיא קבעה - בלי לדעת - שברשותי לאשר לה אותו. ולהבדיל, מה שהאבא אמר מיד לאחר המפגש הוריד ממנו את כוחו ושליטתו על ההיסטוריה של רינה. "בואו נשכח מזה" לא חיסל את הסיפור, אך פסל אותו, את האבא, בכל הקשור למיתוס של רינה. האב הסגיר את עצמו כשבוי לנאמנות למשפחת המקור שלו, הסגיר את האמביוולנטיות שלו בין התמיכה בבני משפחת המקור שלו והנאמנות לבתו ולמשפחה שהוא הקים.

בזמנו, בווינה היפהפייה, התייחס פרויד למצבים שבהם המטופל אינו מצליח לשלוף מהזיכרון שלו - המודע והלא מודע - את "הסיבה" לקשייו, את החלק החסר של הפאזל. במקרים האלה פרויד מצא לנכון "לבנות" סיפור שישלים את החסר אם יקבל את ההסכמה או האישור או הלגיטימציה של המטופל או של גורם משמעותי אחר. יש מקום לחשוב שכדמות בעלת חשיבות מסוימת, אני כמטפל, הייתי גורם שעזר לרינה לנטרל את הרצון של האבא למחוק את זכר מה שקרה, ולא לבנות מיתוס אחר, דבר שאולי היה אפשרי גם כן. ייתכן, כמו שנאמר לעיל, שהלגיטימציה שנתתי לגרסתה של רינה שירתה את צרכיה. מה אישרתי? - שהיא יכולה לבנות את המיתוס שלה.

אבחון בין-תרבותי: טעויות שעלולים לעשות פסיכולוגים באבחון ילדים אתיופיים

עדנה כצנלסון*

לשתי קבוצות, כך שעבור מחצית מהמשתתפים שם המטופל שעליו הם קראו היה בעל קונוטציה אשכנזית (שטרן) ועבור המחצית השנייה, שם המטופל היה בעל קונוטציה מזרחית (אבוטבול). כל שאר המידע הקליני והדמוגרפי של המטופל-לכאורה היה זהה עבור שתי הקבוצות. התוצאות הראו כי סטודנטים לפסיכולוגיה ממוצא אשכנזי ציפו מהמטופל-לכאורה המזרחי לשתף פחות פעולה עם הטיפול באופן מובהק מאשר המטופל-לכאורה האשכנזי. חשוב לציין כי הממצא שוחזר גם בקרב המטופלים מתחום בריאות הנפש, שאף הציגו אפקט גדול יותר. התוצאות הללו מדגימות כי הזהות האתנית של המטופל-לכאורה הובילו מטופלים אשכנזים להגיב באופן פחות אוהד למטופל ממוצא מזרחי ולדרג אותו כפחות משתף פעולה. כלומר: מטופלים מקבוצות בעלות יתרון אתני (לרוב מטופלות יהודיות, חילוניות ואשכנזיות) הפגינו עמדות שליליות יותר כלפי מטופלים מקבוצות אתניות מוחלשות (מזרחים). סבר (2004) שחקרה מערכות חינוך בישראל, מצאה התייחסות הייררכית

אבחון בין-תרבותי הוא אחד הנושאים המורכבים והמאתגרים בפסיכולוגיה בכלל, ובפרט במדינה כישׂראל, שבה חיים אנשים יוצאי ארצות ותרבויות מגוונות. בתהליך אבחון של ילדים מעדות שונות ומאוצרות מוצא מכל רחבי הגלובוס, חשוב להתייחס להיבטים שונים:

- לידע שיש לאנשי המקצוע המאבחנים והמטפלים על התרבות שממנה באים הילדים.

- לדעות קדומות שעלולות להיות למאבחנים ולמטפלים, דעות מודעות ולא מודעות. חלקן יבוא לידי ביטוי במימיקה, בשפת גוף ובמסרים מילוליים ולא מילוליים. הם מבוססים על ראיית האחר כ"לא אנחנו", על הדרה חברתית (social exclusion) שבה כל השונה נתפס כשלילי או כנחות.

- לכלים האבחוניים שעומדים לרשות האדם שאמור להעריך את יכולותיו ואת קשייו של הילד, ומידת התאמתם לילד שבא מתרבות אחרת.

- לעמדות שאיתן מגיע הילד לאבחון, עמדות שהן תוצאה של דעותיהם של הוריו ושל אנשי הקהילה שממנה הוא בא.

הניסיון מלמד שרב-תרבותיות עלולה לגרום לקשיים במחקר, באבחון ובטיפול, וכי שוני בין חוקר לבן לנחקר שחור עלול להקשות על מחקר.

אנשי בריאות הנפש צריכים להיות מודעים לדעות הקדומות ולסטריאוטיפים שיש להם כלפי מטופלים ממוצא שונה. דעות קדומות כלפי השונה עלולות להיות ברמה המודעת וברמה התת-הכרתית, ולהטות מאוד את אופן המגע עם הילד שמוצאו מתרבות שונה. במחקר עמיתים (Nakash, Levav & Gal, 2012) שנערך בישראל נבדקה השאלה האם מטופלים-לכאורה, מזרחים בהשוואה לאשכנזים, מעוררים עמדות שונות בקרב משתתפים אשכנזים. נערכו שני מחקרים, אחד בקרב מדגם של סטודנטים לפסיכולוגיה ושני בקרב קבוצה של מטופלים העוסקים בבריאות הנפש, שגויסו דרך מדגם כדור-שלג. כל משתתף קרא קטע על מטופל המציג תסמינים דיכאוניים ולאחר מכן דירג את השיעור בו המטופל-לכאורה צפוי לשתף פעולה עם הטיפול, דבר אשר מנבא את איכות הברית הטיפולית והצלחת הטיפול. המשתתפים חולקו

*עדנה כצנלסון, פסיכולוגית קלינית, חינוכית והתפתחותית, בית הספר למדעי הפסיכולוגיה אוניברסיטת תל אביב.

לתרבויות המוצא השונות, כלומר תפיסה שאחת טובה או גבוהה יותר מאחרת.

אוכלוסיית אנשי המקצוע היא מרקע תרבותי שונה, לעתים מנוכר לתרבות שממנה בא הילד, נעדרי ידע על תרבות המוצא ולעתים גם בעלי עמדות מתנשאות כלפיה. ככל שהמידע בידי איש המקצוע עמום יותר, הסטריאוטיפים מכריעים את התפיסה ואת ההתנהגות שלו

מגע אנשי מקצוע עם אוכלוסיית ילדים אתיופים הוא דוגמא למוקשים הטמונים בתהליך זה. מעבר לשוני בתרבות, מדובר בילדים ובמבוגרים שצבע עורם שונה. החברה הישראלית מתייחסת לשוני בצבע העור כאל גורם משמעותי, שכן מאפיינים פיזיים שונים יוצרים בולטות בסביבה החברתית. קוד האתיקה המקצועית של הפסיכולוגים בישראל (2004) אומר אמנם: "פסיכולוגים יכבדו בני אדם באשר הם, ויהיו מודעים להבדלים אישיים ותרבותיים-חברתיים בין בני אדם. בעבודתם עם לקוחות מרקעים שונים יתאימו ככל האפשר את שיטות עבודתם לאפיונים ולצרכים המיוחדים של כל מטופל ושל כל מי שמבקש התערבות פסיכולוגית", ובדומה גם ההנחיות לפסיכולוגים החינוכיים מצינות כי על הפסיכולוגים להכיר באפשרות שעמדות ואמונות רבות שלהם עשויות להשפיע על התפיסות שלהם ועל האינטראקציות שלהם עם יחידים ועם קבוצות מתרבויות שונות (מי-טל וזוכטל, 2012), אך במגמות הקליניות לפסיכולוגיה בארץ מוקדש זמן מועט ביותר לעניין הבין-תרבותי הן באבחון והן בטיפול.

ד"ר גדי בן-עזר, פסיכולוג קליני ומרצה בכיר באקדמיה, שעבודת הדוקטורט שלו עוסקת ביהדות אתיופיה ועיקר ספריו ומחקריו ממוקדים בתחום, מספר על הסטריאוטיפים בחברה הישראלית כלפי האדם השחור. במאמר שחקר ונכתב עם יעל גולן (2012) "השחור" צובע את "הלבן" הם בודקים את תגובות החברה הישראלית למשפחות מעורבות עקב נישואים מעורבים או אימוץ ילד אתיופי על ידי הורים לבנים.

מן הממצאים עולה שהתגובה הטיפוסית היא הפתעה, החושפת את התפיסה הסטריאוטיפית באשר למהגר מאתיופיה ולמקומו הראוי בחברה הישראלית; ברוב המקרים השחור צובע את הלבן, כלומר התגובה למשפחה המעורבת נוגעת לבן המשפחה "השחור", שהכללתו במשפחה הלבנה נתפס כמעשה אצילי מצד בן הזוג או ההורה הלבן.

במחקר שערכה פִּישר (2005) אמרה לה אחת הנחקרות: "החוויה הקשה ביותר היא לראות שאתה שונה... כולם לבנים ואני שחורה [...] גם אחרי 40 שנה... הצבע לא ירד בכביסה".

הניסיון מלמד שרב-תרבותיות עלולה לגרום לקשיים במחקר, באבחון ובטיפול, וכי שוני בין חוקר לבן לנחקר שחור עלול להקשות על מחקר.

תמר קנה (2009), שכתבה על תחנת הטלוויזיה האתיופית בישראל, מעלה על פני השטח את עניין "חוסר הצבע שלי" כאשר היא חוקרת עובדי תקשורת אתיופים: "... אין ספק שסומנתי בשדה המחקר בעקבות הצבע או 'חוסר הצבע' הפיגמנטים הסימבוליים שלי [...]"

הישראליות וה"לובן" שלי היו בעלי משמעות במחקר הנוכחי. מדי פעם עלו סוגיות אלה על פני השטח כמו בסוגיית הייצוג או בחשד להתנשאות שלי על יוצאי אתיופיה". ארגה, עורך בערוץ האתיופי היה שואל אותה מדי פעם "אם כבר סיפרתי לחברים שלי איך כולם כאן בערוץ לבושים בחצאיות קש ורוקדים את ריקוד הגשם".

גם בן-עזר, שעבודתו תוארה לעיל, מתאר את מגבלות מחקרו: "המרוויינים היו עולים חדשים מאתיופיה בשלבי קליטתם הראשונים בארץ ואילו המראיין היה יליד ישראל" (בן-עזר, 2007). לא ניכס בהרחבה לנושא טיפול אדם לבן בחולים או מטופלים שחורים, אולם נביא שתי דוגמאות בעניין:

כהן (2013) מספרת על רגשות שעלו בה במהלך טיפול באדם אתיופי: "בהיותו אתיופי, מלכתחילה יכולתי לחוות את תחושת העליונות שבי ולפגוש דרכה את קיומם של סטריאוטיפים", והיא שואלת את עצמה: "האם, ברוח התיאוריה של יונג, ניתן לנסח זאת כארכיטיפ של "ראש שחור" שנמצא אצל האדם הלבן...".

הפסיכולוגיה הבין-תרבותית מצביעה על כך שאי אפשר להניח שתפקודים פסיכולוגיים מתבטאים באותו אופן בכל תרבות

הפסיכיאטר הישראלי ד"ר אורי שורצמן מחפש דרכים להתמודד עם מציאות שבה רופא לבן מטפל בחולה שחור בספרו המרתק "רופא לבן אלים שחורים" (2007). ד"ר שורצמן מטפל בחולים בבית חולים מיסיונרי בגאנה. הוא מפעיל מרפאה ניידת שפעם בחודש יוצאת לכפרים ומסייעת לתושבים הזקוקים לטיפול נפשי, בצד מכשפות, כוהני דת ומגרשי דיבוק שנמצאים בשטח. ד"ר שורצמן מתאר מקרים שפגש, ומציג אותם מנקודת הראות האפריקאית וגם מנקודת הראות המערבית. הוא משתף את הקורא בתהליך שעבר מאז שהגיע לאפריקה כרופא הבטוח בעליונות הידע המערבי שלו, עד שלמד להכיר גם ביתרונות הרפואה המקומית. הוא לומד לקבל את שתי הדרכים כיכולות להיות זו לצד זו. הוא מתאר, למשל, איך חולי הנפש נקשרים בשרשראות ברזל לגזע עץ למשך חודשים. בהמשך הספר מוצג מחקר עולמי רב היקף שבדק את מצבם של חולי סכיזופרניה וקבע חד משמעית כי עדיף להיות חולה סכיזופרניה במדינות מתפתחות באפריקה או בהודו מאשר במדינה מערבית, הן מבחינת חומרת ההתקפים והן מבחינת יכולת התפקוד של החולה. ד"ר שורצמן שואל, "אם רופא-פסיכיאטר (או עובד בריאות הנפש אחר) שגדל, התחנך ולמד בתרבות המערבית, יכול לטפל בחולים מתרבות כל-כך שונה? מניסיוני, למרות הקשיים, התשובה היא כן." אך מעט אנשים ניחנו ביכולות האנושיות הנדירות בהן ניחן ד"ר אורי שורצמן.

אבחון ילדים אתיופים על-ידי פסיכולוגים בישראל

יהודי אתיופיה, ביתא ישראל, הגיעו לישראל בשני גלי עלייה עיקריים: "מבצע משה" בשנת 1984 שבמסגרתו הגיעו 8,000 נפשות ו"מבצע שלמה" בשנת 1991 שבמסגרתו הגיעו 14,000 עולים (סבירסקי וסבירסקי, 2002). בהמשך הועלו בשלבים עוד עולים מאתיופיה, חלקם יהודים במקור שהתנצרו בשלב כלשהו בחייהם (פלאשמורה).

15% מהתלמידים ממוצא אתיופי מופנים לחינוך מיוחד או לכיתות שילוב, וזאת לעומת 5.4% מאוכלוסיית התלמידים שאינם ממוצא אתיופי (המועצה הלאומית לשלום הילד, 2010).

ההסבר לשיעור הגבוה של ילדים ממוצא אתיופי בחינוך המיוחד

ובתקשורת הלא מילולית, וכתוצאה מכך הוא מתפקד הרבה פחות טוב משיכול היה.

בגלל התוצאות שנתפסות לא נכונות ועלולות לתייג את הילד ולהפנות לחינוך מיוחד, פעמים רבות הורי הילדים האתיופיים מביעים התנגדות לאבחון. התנגדות זו יוצרת אווירה בעייתית בתהליך האבחון גם כאשר הוא מתבצע, ועלולה להטות את הממצאים ולעוות אותם

מחקר שנערך על ידי בלר בשנת 2002 כחלק מעבודת מוסמך לאוניברסיטה העברית, מצא כי אבחונים שנערכו לתלמידים עולים מאתיופיה על ידי מאבחנים ישראלים ותיקים תקפים פחות ומהימנים פחות מאבחונים שנערכו לתלמידים ישראלים ותיקים, וכי המלצות להפניה למסגרות של חינוך מיוחד היו שכיחות יותר בעקבות אבחונים שנערכו לתלמידים עולים מאתיופיה. פרשנות והסברים להתנהגויות נעשים מתוך מודלים המשקפים את התרבות הישראלית, מתוך "בועה תרבותית". מטפלים מכחישים שהם מושפעים מסטריאוטיפים תרבותיים (סבר, 2004).

ה. התנגדותם של הורים לילדים יוצאי אתיופיה לאבחון. בגלל התוצאות שנתפסות לא נכונות ועלולות לתייג את הילד ולהפנות לחינוך מיוחד, פעמים רבות הורי הילדים האתיופיים מביעים התנגדות לאבחון. התנגדות זו יוצרת אווירה בעייתית בתהליך האבחון גם כאשר הוא מתבצע, ועלולה להטות את הממצאים ולעוות אותם. זהו מעגל קסמים שהולך ומתעצם, מכיוון שעמדות נגד האבחון הולכות ומתבססות בקהילה האתיופית. במחקר שנערך על דפוסי האינטראקציה בין עולי אתיופיה לשירותי הבריאות בישראל (בורגנה, 2007) נמצא שגם כלפי מקצועות הבריאות יש עדויות ליחס עוין של האוכלוסייה האתיופית כלפי המטפלים, בעיקר סמוך להגירה, עקב חשדנות כלפיהם בגלל השונות הגדולה.

העמדה נגד האבחון היא חלק מתחושה שבתהליך האבחון יש התכחשות גורפת לתרבות האתיופית, ושמשקנותיו תגרומנה עוול לילדים. פלד-אלחנן (2002) מביאה ריאיון עם שלושה תלמידים בכיתה ו'. מורה: "אתם חושבים שמנסים להשכיח מכם את התרבות שלכם?" שלושתם ביחד: "כן".

העמדה נגד האבחון היא חלק מתחושה שבתהליך האבחון יש התכחשות גורפת לתרבות האתיופית, ושמשקנותיו תגרומנה עוול לילדים

דוגמאות למסקנות שגויות שעוללים להסיק פסיכולוגים בתהליך אבחון לגבי ילדים ממוצא אתיופי
ננסה להצביע על טעויות שעוללים אנשי מקצוע לעשות בתהליך אבחון ילדים אתיופים. בתהליך הצגת מאפייני האוכלוסייה האתיופית, כדי להסביר מכשלות צפויות, אנחנו עלולים לטעות ולראות את

הוא בפער התרבותי והחינוכי הגדול בין הסוציאליזציה של ילד אתיופי לילדים שגדלו בישראל או בארצות ההגירה האחרות (ברית המועצות, למשל). המעבר הבין-תרבותי של יוצאי אתיופיה בישראל הוא קשה, מורכב וממושך יותר משל קהילות אחרות שעלו לארץ בעשורים האחרונים.

הסבר נוסף למספר הרב של הילדים ממוצא אתיופי הגדול בחינוך המיוחד, עניין שעליו נרחיב במאמרנו, הם הקשיים באבחון ילדים אתיופים על ידי אנשי מקצוע בישראל, שמשמשים בכלי אבחון הלקוחים מתרבות המערב. אוכלוסיית אנשי המקצוע היא מרקע תרבותי שונה, לעתים מנוכר לתרבות שממנה בא הילד, נעדרי ידע על תרבות המוצא ולעתים גם בעלי עמדות מתנשאות כלפיה. ככל שהמידע בידי איש המקצוע עמום יותר, הסטריאוטיפים מכריעים את התפיסה ואת ההתנהגות שלו (Artiles & Trent, 1994).

האבחון הפסיכולוגי-דידקטי הנהוג במערכת החינוך כיום, שניתן לו משקל מכריע בהפניה לחינוך המיוחד ובקביעת הזכאות לשירותיו, הוא כלי תלוי תרבות אשר אינו מזהה כראוי תלמידים ממוצא אתיופי הזקוקים לחינוך מיוחד לעומת אלה שאינם זקוקים לו. אומרת תובל (2006): "ההחלטה על שליחת ילד לאבחון הינה הסוואה להחלטה להוצאה לחינוך המיוחד, אחרי האבחון ההוצאה למסגרות החינוך מיוחד כמעט מובטחת. וכך ההחלטה על שליחה של ילד לאבחון הופכת לחופפת, אם כי באופן סמוי, להחלטה לשלוח ילד לחינוך מיוחד".

יש מקום להתייחס לנושא משלושה היבטים:

א. תקפות ומהימנות כלי האבחון ודרכי האבחון שבודקים אינטליגנציה ואישיות אצל ילדים ממוצא אתיופי. אבחון בין-תרבותי מתבסס על כלי האבחון שעברו הסבה מתרבות אחת לאחרת, בלי לעבור בדיקה ותיקוף. לעתים קרובות הם לא מצליחים לאתר יכולות או העדר יכולות אצל ילדים ממוצא אתיופי. הפסיכולוגיה הבין-תרבותית מצביעה על כך שאי אפשר להניח שתפקודים פסיכולוגיים מתבטאים באותו אופן בכל תרבות (מיטל 2007).

ב. הפירוש שניתן לממצאי האבחון והתצפית על הילד נעשה על ידי אנשי מקצוע בעלי שיוך חברתי והשכלה "ישראליים", חלקם בעלי דעות קדומות וחלקם נעדרי היכרות מעמיקה עם התרבות שממנה בא הילד. הילד מרגיש את זה בתגובות הגלויות וגם בהבעות הפנים

מראיינת: את הכרת את דרך החינוך האתיופית לפני שהכרת אותו?
מורה: אף פעם אף פעם לא.

הורים אתיופים מעבירים לילדיהם מסר חשדני כלפי איש המקצוע המאבחן, שאינו מוכר להם מתרבותם. הילדים קולטים את המסר ומפגינים ריחוק ואי אמון שעלולים להתפרש כתוקפנות וכחשדנות, גם לגבי רופאים. סבר (2004) מצאה שלעתים הורים מהגרים חווים מחסומים בקשר עם בית הספר. הם חשים כי הם נמצאים בעמדת נחיתות מול הסגל החינוכי או שאינם זוכים ליחס הולם.

בקרב בני העדה האתיופית אין מקום לבטא רגשות שליליים בכלל, ובפרט כלפי דמויות סמכות. הדרישה לאיפוק ולמופנמות בולטת עוד יותר לגבי בנות. פסיכולוגים עלולים לפרש דפוס רגשי זה כביטוי לניתוק רגשי

שפה

לשכת המדען הראשי במשרד החינוך הוגש בשנת 2006 דו"ח מסכם על מחקר שבו נבדקו היבטים שונים של רכישת השפה הכתובה בקרב ילדי העדה האתיופית בישראל שערכה ד"ר מיכל שני מהפקולטה לחינוך באוניברסיטת חיפה. המחקר הצביע על חסכים מובהקים בתחום הכישורים הלשוניים בכל שכבות הגיל שנבדקו (גן עד כיתה ו), וכתוצאה מכך, על פערים בינם לבין בני גילם ממגזרים אחרים. כך גם לגבי רמת המיומנות של התלמידים האתיופים בפתרון בעיות מורכבות. הסיבה לפערים נעוצה, לדעת החוקרת, במאפיינים הבאים של הורי התלמידים האתיופים:
א. שפת האם של רוב הילדים היא אמהרית. גם כאשר הילדים מדברים עברית, חלק ניכר מההורים משיבים באמהרית.
ב. רמת האוריינות הכתובה במשפחות אתיופיות עלולה להיות נמוכה. הקשר עם הילדים מבוסס בעיקר על השפה המדוברת ולא הכתובה, כיוון שהתרבות האתיופית התבססה על תורה שבעל פה.
ג. מרבית ההורים האתיופים אינם מציינים לילדיהם דרישות גבוהות בתחום השפה וממעטים לתרגל איתם משחקי לשון. חלק ניכר ממשפחות יוצאי אתיופיה נמנות עם המעמד החברתי הכלכלי הנמוך. מציאות זו עלולה להוות אבן נגף נוספת בהתפתחות האוריינות בבית, ועקב כך לתמוך בעיבוד התפתחות השפה הכתובה בקרב הילדים.
ד. בתי הספר באתיופיה התאפיינו בהוראה פרונטלית שהתבססה בעיקר על שינון חומר הלימוד. אלה שהתחנכו באתיופיה אפוא סובלים מחסך במיומנויות קריאה וכתובה בסיסיות.
כמו כן, בתרבות האתיופית יש נטייה לדבר באופן אסוציאטיבי ולא ישיר. הדבר עלול להתפרש על ידי איש המקצוע כקושי להתמקד, כבריחה בתרבות שמחשיבה ישירות, דיבור לא ישיר מתקבל בביקורת. לפיכך, העקרונות שנוטים אנשי מקצוע ליישם בנושא רמת שפה ואוריינות של ילדי הגירה אינו רלוונטי לגבי ילדים אתיופים. המסקנה שיליד פוטנציאל אורייני נמוך, מתבססת חלקית על מידע מוטעה, וייתכן שגם על אידיאולוגיה מוטעית, שקיימת אוריינות אחת, האוריינות המערבית, שמבוססת בעיקר על תרבות כתובה, ורק היא הקובעת. במקצוע העברית הפער של ילדי אתיופיה נסגר רק לאחר 10 או 11 שנות שהייה בארץ (לוי, שוהמי וספולסקי, 2003).

האוכלוסייה של העולים כהומוגנית, ולהכליל סטריאוטיפים גם על קבוצה חברתית זו. יש פער גדול בין משפחות ותיקות יחסית בארץ, לבין משפחות שעלו בשנים האחרונות. לא כל הילדים האתיופים ומשפחותיהם דומים, וכל תיאור פשטני עלול לגרום עוול. יש לציין שחסרים מחקרים רחבי היקף על ילדים אתיופים, וחלק מהעבודות הקיימות מבוסס על מקרים מעטים. אולם אין דרך להצביע על הקשיים בלי לתאר תיאור קצר שמבליט מאפיינים גם אם לא מתייחס באופן מעמיק למורכבות הדברים.

התייחסות לזמן

הזמן לא מילא תפקיד חשוב בחיי היהודים באתיופיה. הוא הוגדר על פי השמש ולא ניתנה חשיבות לדיוק בזמן. דברים נעשו לאט ועל פי הקצב האישי של המבוגר והילד. בתרבות המערבית, השלטת בישראל, לעומת זאת, ההתייחסות לזמן מדגישה את הערך הכלכלי: זמן שווה כסף. תכנון ועמידה בזמנים הם דרישה גורפת. בחברות מסורתיות תיתכן תפיסה והתייחסות שונה לגורם הזמן. בארץ העולים נתקלים בלוח זמנים נוקשה ומחייב, בקשר עם הממסד בכלל ועם הממסד החינוכי בפרט, מה שגורם לקשיים. בתהליך האבחון בא הדבר בא לידי ביטוי באיחור ההגעה לאבחון, ולעתים קרובות כלל לא מתאפשר אבחון אם האיחור גדול, גורם לכעס ומתפרש על ידי הפסיכולוג כמבטא התנגדות ואי קבלת סמכות, שנכללים בתיאור אישיות הילד והמשפחה.
במבחני אינטליגנציה יש לזמן התגובה חשיבות רבה. ילדים אתיופים גדלים בתרבות שבה אין צורך למהר, ואינם מתורגלים בתגובות מהירות. הניקוד שהם יקבלו במבחן כזה יפגע מאוד מהעדר התייחסות לזמן.

במבחני אינטליגנציה יש לזמן התגובה חשיבות רבה. ילדים אתיופים גדלים בתרבות שבה אין צורך למהר, ואינם מתורגלים בתגובות מהירות

התנהגות גלויה של ילדים אתיופים

בתרבות האתיופית ילדים מחונכים להשפיל מבט בשיח עם מבוגרים. "אין אומרים 'לא' לסמכות... הקוד התרבותי אינו מאפשר סירוב מילולי," האתיופים נוטים שלא לשאול שאלות ולא ליזום יוזמות, "האתיופים אינם רגילים לנדב מידע" (בן עזר, 1988). הדבר נמצא גם לגבי יחס לרופאים (בורגנה, 2007). במפגש עם בעל הסמכות, הילד האתיופי אינו יוזם ואינו שואל שאלות. על פי הקוד התרבותי הוא מצווה לענות בלבד. שאילת שאלות או הבעת יוזמה כלפי בעל הסמכות או המבוגר נתפסת כהתנהגות חצופה וחסרת בוש (בנדס-יעקב ופרידמן, 1999). פלד-אלחנן (2007) מצטטת את דויד, בן 14: "שם היית יודע מי זה מבוגר ומי זה ילד, לא כמו פה, שם יש כבוד אחד לשני".
לעתים עלולים לפרש את ההתנהגות של השפלת המבט כקושי בתקשורת, שמהווה סימן פתולוגי. האפוק מתפרש כפאסיביות פלד-אלחנן מביאה דוגמא לריאיון עם מורה לילד אתיופי:

מורה: אני אתחיל מהצורה החיצונית שלו או לפחות מתנועות הגוף. הוא מאוד סגור. אפילו לא מעז להרים את העיניים שלו כשהוא מסתכל על מורה. ואפילו שאני מנסה להרים לו את הפנים קדימה כלפי מעלה הוא ישר מסרב, מסובב את הראש.

ההיבט הביצועי באבחון

פסיכולוגים נוטים לראות במרכיב הביצועי של ילדים עולים מבחן שמספק תמונה אמינה יותר מאשר החלק המילולי, שבו מתקשה הילד שבביתו אין מדברים את השפה הבוחנת. החלק הביצועי נחשב כ-culture-free. אולם, לגבי ילדים ממוצא אתיופי, גם המבחן הביצועי לא מספק תמונה אמינה לחלוטין, שכן בתרבות האתיופית לא מדגישים ציורי ילדים, ולכן תפקודים שמבוססים על החזקת עיפרון עלולים להיות ברמה נמוכה מהפוטנציאל של הילד. ישנה סכנה של הטיית פריטים (test item bias) גם במבחנים ביצועיים. בתרבויות שונות ייתכנו משמעויות שונות למשימות האבחון גם כאשר המשימות אינן מילוליות. במטלות כמו סידור או השלמת תמונות ייתכן שתלמידים עולים יפרשו את התמונות באופן שונה על בסיס הרקע התרבותי. הצגת תמונות TAT שבהן ילד לבן מנגן בכינור, אינן מעודדות בהכרח ילד אתיופי להגיב.

לגבי ילדים ממוצא אתיופי, גם המבחן הביצועי לא מספק תמונה אמינה לחלוטין, שכן בתרבות האתיופית לא מדגישים ציורי ילדים, ולכן תפקודים שמבוססים על החזקת עיפרון עלולים להיות ברמה נמוכה מהפוטנציאל של הילד

הילד האתיופי לא משחק במשחקים שנועדו לפתח כישורים ויכולות, שנחשבים כמהותיים לפיתוח אינטליגנציה בתרבות המערבית כגון פאזלים, משחקי הרכבה, משחקי חשיבה וכדומה. בערוץ האתיופי יש המלצה להורים לגבי "משחקים וצעצועים חינוכיים המאפשרים התפתחות טובה של הילד" (קנה, 2009). הם מודעים לקושי שנגרם לילדים במערכת החינוך הישראלית הנובע מאי-היכרות עם משחקים וצעצועים חינוכיים.

הזנבלום, כץ ופרוש (1997) בדקו תפקוד ויזו-מוטורי של ילדים עולים חדשים מאתיופיה בהשוואה הן לילדים ותיקים מאתיופיה והן לילדים ישראלים. בקבוצת הגיל 6-8 נמצאו הבדלים מובהקים בביצוע בין העולים החדשים לוותיקים ולישראלים וגם בין הוותיקים לישראלים. בקבוצת הגיל 10-12 נמצא הבדל מובהק בין קבוצת החדשים לוותיקים. כמו כן, העדר מחשב בחלק גדול מאוד מהבתים גורם ל"פער דיגיטלי" שכתוצאה ממנו מתקשים הילדים גם בביצוע פעולות שאינן מילוליות.

הקושי באבחון מהימן של ילדים אתיופים הביא לכך שכמעט לא הצליחו לאבחן ילדים מחוננים אתיופים. לא כי אין מחוננים בין הילדים, אלא כי דרכי האבחון גורמות להם עול. רק לאחרונה נעשים מאמצים למצוא דרכי איתור אמינות יותר למחוננים מן העדה האתיופית.

ביטוי רגשות

קוד ההתנהגות האתיופי מטיף לאיפוק רגשי בכלל ולהדחקת רגשות שליליים בפרט. הבעת רגשות של כעס, קנאה ועוינות אסורה, בשונה מהתרבות הישראלית המעודדת החצנת רגשות. בקרב בני העדה האתיופית אין מקום לבטא רגשות שליליים בכלל, ובפרט כלפי דמויות סמכות. הדרשה לאיפוק ולמפונמות בולטת עוד יותר לגבי בנות. פסיכולוגים עלולים לפרש דפוס רגשי

זה כביטוי לניתוק רגשי. יותר בנות עלולות להיות, לכן, מסווגות כמאופקות באופן מדאיג. הילד האתיופי גדל בתרבות שבה גם לא חושפים סודות ברבים. הוא אינו מכיר את הנורמה לפיה חשיפת סודות משפחתיים בפני פסיכולוג היא מקובלת. אי-חשיפת הקשיים מתפרשת גם היא כהתנגדות וכניתוק.

דימוי עצמי

התרבות האתיופית היא תרבות קולקטיביסטית, שאינה מעודדת התבלטות. ילדים נוטים לא להתגאות ומתקשים לדבר על יתרונותיהם. הדבר עלול להתפרש כביטוי לחוסר ביטחון ולדימוי עצמי נמוך.

מגע בין הפרט לחברה

התאמה לקהילה היא ערך בתרבות האתיופית. היחיד לא צריך לבלוט, צריך להידמות לאחרים ולהצניע את זהותו הנפרדת. הוא נתפס תמיד כחלק מקולקטיב. התנהלות כזו עלולה להתפרש כתלות וכקונפורמיות.

מסקנות

"לדעתי האבחון נהפך לכלא מגביל כאשר הוא אינו נעשה על מנת להגביר את היכולת לקרבה, ליצירת קשר דרך הבנה עמוקה יותר של מי שנמצא מולי ומה שקורה לי מולו. האבחון חוטא ומגביל כאשר הוא רואה ומקבע את החסר..." (אפשטיין, 2013). באבחון ילדים אתיופים אנחנו חוזרים על טעויות שנעשו בעבר באבחון עולים מארצות המזרח. בסרט "סאלח שבת" (אפרים קישון, 1964) אומרת העובדת הסוציאלית לסאלח, עולה מארצות ערב שאינו מתפקד על פי הקוד הישראלי המקובל, ש"בעיותיו נובעות כנראה מטראומה שחוהה בילדותו".

הורים אתיופים מעבירים לילדיהם מסר חשדני כלפי איש המקצוע המאבחן, שאינו מוכר להם מתרבותם. הילדים קולטים את המסר ומפגינים ריחוק ואי אמון שעלולים להתפרש כתוקפנות וכחשדנות

יש מקום לחזור על הסכנה שבהכללת-יותר לגבי ילדים אתיופים ומשפחותיהם, וכן באמירה פשטנית שעלולה לחזק סטריאוטיפ לגביהם. עדיין חסרים מחקרים רחבי היקף בנושא, וחלק מהמידע מבוסס על עולים שנמצאים זמן קצר יחסית בישראל. אולם כדי לא לזוטר על המסרים העקרוניים וכדי להימנע מטעויות כבדות באבחון וכתוצאה מכך בטיפול חינוכי של ילדים ממוצא אתיופי, מוצעות ההמלצות הבאות:

א. חשובה התייחסות לגורמים אתנו-פסיכולוגיים, השונים בקרב אוכלוסיית יוצאי אתיופיה ביחס לכלל האוכלוסייה הישראלית. יש לפתח "אמפתיה תרבותית" בכדי לעבוד עם עולים מתוך כבוד אמיתי והתייחסות לשונות התרבותית. ראוי להתייחס לפער התרבותי לא כאל חסך אלא כאל שוני לגיטימי. למכלול ההתנהגויות של הילדים ממשפחות אתיופיות יש להתייחס בהקשר התרבותי-חברתי שממנו באו. הבנת ההתנהגויות וניתוחן צריכים להיעשות תוך התייחסות לאמות המידה המקובלות בחברה האתיופית. יש לראות שונות מבלי לאפיין אותן רק כפתולוגיות, ובמקביל, גם אין ליחס כל קושי להקשר התרבותי כ"פח זבל

דיאגנוסטי". ללא התייחסות זהירה בתיאור ובניתוח ההתנהגויות השונות של המטופל, עלולים לייחס חריגות לתופעות נורמטיביות על פי ערכים ונורמות של החברה הישראלית, וליצור סטיגמה על קבוצה חברתית (בורגנה, 2007). חשוב לפתח בקרב אנשי המקצוע Cultural Competence שכולל ידע על השפעות התרבות, מודעות לעמדות ולאמונות של עצמנו, מודעות להשקפות העולם של מקבלי השירות מתרבות אחרת ומיומנויות בעבודה עם אוכלוסיות מתרבות שונה (מי-טל וזוכטל, 2012).

בתרבות האתיופית יש נטייה לדבר באופן אסוציאטיבי ולא ישיר. הדבר עלול להתפרש על ידי איש המקצוע כקושי להתמקד, כבריחה. העקרונות שנוטים אנשי מקצוע ליישם בנושא רמת שפה ואוריינות של ילדי הגירה אינו רלוונטי לגבי ילדים אתיופים. המסקנה שלילד פוטנציאל אורייני נמוך, מתבססת חלקית על מידע מוטעה, וייתכן שגם על אידיאולוגיה מוטעית, שקיימת אוריינות אחת...

ב. מוצע לפתח מערך אבחון רב-תרבותי שכולל מבחנים באמהרית, וכן מבחנים דינמיים, שאינם מבוססים רק על ידע נרכש והישגים, אלא בודקים יכולת למידה תוך כדי תהליך המבחן. האבחון הדינמי בודק את תהליך הלמידה כדי לזהות את היכולת הפוטנציאלית של האדם. דרך אבחון זו שונה מן האבחון הסטטי בהיותה מתמקדת בתהליכים בעוד האבחון הסטטי ממוקד בתוצרים. המבחן מספק גם המלצות לדרכי עבודה ולא רק תיוג לרמה. יש לפתח מבדקים לפי גישות Response to intervention (VanDerHeyden, Witt & Barnett, 2005) שמבוססות על תהליך של בדיקת תגובת הפרט לתרגול ולמידה, במקום אבחונים שמתבססים על הכלים הפסיכולוגיים המקובלים. עוד מוצע לחפש דרכי הערכה חלופיות, ובהעדרן להתאים את כלי ההערכה הקיימים תוך ציון השינויים שהוכנסו לדו"ח הפסיכולוגי, לכלול תצפיות בילד כחלק חשוב באבחון, ולהתייחס לתפקודו לפני ההגירה אם מדובר בילד גדול, ולא רק לתפקודו העכשווי. כל קושי מוצע לבדוק בהקשרים שונים, כדי לוודא שלא מדובר בשוני על רקע תרבותי בלבד וכדי לתת תמונה מקיפה של אינטליגנציה. מסקנות האבחון צריכות להביא בחשבון את הזמן שהילד נמצא בארץ ואת שליטתו בשפה. על פי הנחיות משרד החינוך אין מקום לאבחון ילד במבחנים הסטנדרטיים אלא בתום ארבע שנים מאז עלייתו ארצה. ג. כמו כן, יש לתת מקום לתקשורת עם משפחתו של הילד לפני האבחון ותוך כדי אבחון, כדי להימנע מאווירה של חוסר אמון וחוסר שיתוף פעולה, וכדי שאפשר יהיה ליישם את תוצאות האבחון בלי התנגדות המשפחה. ההכנה לאבחון צריכה להיות תהליך של

רב תרבותיות במערכות חינוך בעולם

יש לפתח "אמפתיה תרבותית" בכדי לעבוד עם עולים מתוך כבוד אמיתי והתייחסות לשונות התרבותית. ראוי להתייחס לפער התרבותי לא כאל חסך אלא כאל שוני לגיטימי

ח. יש להגביר את פעילות ההסברה בתחום השונות התרבותית בקרב צוותי בתי הספר, כדי לעזור למורים להבין את התלמידים ולהיזהר מטעויות בהבנת הקשיים שאיתם הם מתמודדים. מודעות המורים להיבט הרב-תרבותי ימנע הפניה גורפת של ילדים לאבחון ולהעברה עודפת לחינוך המיוחד. היכרות עם התרבות האתיופית תאפשר למורים לקיים קשר טוב יותר עם הורי הילדים, מה שיתרום רבות להישגיהם ולדימוי העצמי שלהם.

ט. יש לשתף אנשי מקצוע מהקהילה (מגשרים, למשל) במערכת החינוך ובועדות המוניציפאליות שיעזרו הן להורים לבטא את עצמם בפני מוסדות החינוך והן לילדים בהליכי אבחון.

סיכום

אבחון ילדים בני תרבות אחרת מהווה קושי ניכר לאנשי בריאות הנפש ולאנשי הרפואה. אבחון מוטעה עלול לגרום עול כבד לילדים ולמשפחותיהם. פסיכולוגים, כפרטים וכקבוצה, צריכים להשקיע משאבים כדי לפתח Cultural Competence, וכדי שיהיו בידיהם מבחני אינטליגנציה ומבחני אישיות מהימנים ותקפים לאוכלוסייה זו. Global Consensus of Social Accountability דורש השקעת חשיבה ומשאבים מטרמיים. סוגיה זו מעלה על הפרק את הזוהרות הרבה שבה צריך להשתמש בכלי האבחון שבידנו בקביעת גורלו של ילד ושל מבוגר.

כל קושי מוצע לבדוק בהקשרים שונים, כדי לוודא שלא מדובר בשוני על רקע תרבותי בלבד וכדי לתת תמונה מקיפה של אינטליגנציה. מסקנות האבחון צריכות להביא בחשבון את הזמן שהילד נמצא בארץ ואת שליטתו בשפה

כמו כן, יש להקדיש חשיבות רבה להקניית רגישות וסובלנות תרבותית בחברה הישראלית הקולטת הגירה, דבר שיתרום לעולים מכל התרבויות, שמהווים יסוד מרכזי בקיום הישראלי. מחד גיסא, חשוב להכיר את המאפיינים של תרבות המוצא של הילדים וההורים, אך מאידך גיסא, אין להשתמש בהכללות סטיגמטיות עליהם.

יצירת קשר ואמון, ולא רק דיווח פורמלי או דיווח לא מדויק ומטעה. במקרים של קושי בקשר עם המשפחה יש לשקול לעבוד בעזרת מגשר שיתווך בין ההורים לבין איש המקצוע.

ד. משרד החינוך ומשרד הבריאות, המחלקות לפסיכולוגיה באוניברסיטאות עם הסתדרות הפסיכולוגים, כל אלה צריכים לחבור יחד ולהשקיע משאבים כדי לפתח כלי אבחון מתאימים לילדים יוצאי אתיופיה, וכן לילדים עולים אחרים. זהו תחום מאתגר הדורש מאמצים משולבים, השקעת זמן, כסף וחשיבה.

צעדים ראשונים בכיוון של התאמה בין-תרבותית של כלי אבחון נעשו על ידי פסיכיאטרים ישראלים שפיתחו כלי סינון פסיכיאטרי שנקרא Self Reporting Questionnaire או בקיצור S.R.Q. כלי זה מכיל התייחסות לתופעות שאופייניות לעולים מאתיופיה שאצלם אותרו מושגים כמו נמלול, בעירה בעור ועקצוץ. הוכנסו שאלות כמו: האם אתה מרגיש תחושת נימול מתחת לעור? האם אתה מרגיש תחושת בעירה בעור ראשך או בכל הגוף? שאלות שנוסחו לאחר היכרות עם מאפיינים פסיכוסומטיים שמוכרים אצל בני אתיופיה (יונגמן, 2002). בחברה האתיופית מוכרים מצבי סומטיזציה כדרך לבטא לחץ נפשי. גם אצל ילדים ייתכן מאוד שתופעות סומטיות הן איתות למצוקה רגשית.

ה. תוספת פסיכולוגים אתיופים למערכת החינוך. הכשרת פסיכולוגים חינוכיים מקרב יוצאי אתיופיה, המכירים את הקודים התרבותיים של בני הקהילה. לפני שנתיים התקבלה באוניברסיטת תל אביב סטודנטית ראשונה ממוצא אתיופי, ובמקביל גם בירושלים למדה סטודנטית אתיופית. גם השנה לומדת במגמה הקלינית ילד בתל אביב סטודנטית אתיופית. אין בידי נתונים על מוסדות אקדמיים אחרים, אך זוהי התחלה מעודדת.

הקושי באבחון מהימן של ילדים אתיופים הביא לכך שכמעט לא הצליחו לאבחון ילדים מחוננים אתיופים. לא כי אין מחוננים בין הילדים, אלא כי דרכי האבחון גורמות להם עוול

ו. הכנסת לימוד נושא הרב-תרבותיות למגמות קליניות באוניברסיטאות, וכן יש מקום להעצים את הכשרת הפסיכולוגים בשדה בתחום זה. בתוכנית הלימודים של המגמות הקלינית ילד יש מעט מאוד התייחסות לנושא הרב-תרבותיות. הוועדה המקצועית לפסיכולוגיה קלינית של מועצת הפסיכולוגים המליצה ביולי 2013 "לכלול במערך הקורסים הנוספים הניתנים במגמות הקליניות התייחסות להיבטים תרבותיים וחברתיים בטיפול ובאבחון והערכה". חשוב ליישם המלצות אלו.

www.health.gov.il/unitoffice/hd/mhealth/psychology/pages/default.aspx

ז. פסיכולוגים במערכות חינוכיות ובמערכות של בריאות הנפש צריכים לקבל הדרכה שוטפת בתחום. ישנם חומרים מצוינים שבהם אפשר להיעזר כגון "המחון (Best Practices) לעבודת שירותים פסיכולוגיים חינוכיים עם אוכלוסיות עולים" של מי-טל וווכטל (2012) שאותו הכנסתי כקריאת חובה לסטודנטים במגמת קלינית ילד באוניברסיטת תל אביב. פסיכולוגים במערכות חינוכיות צריכים ללמוד גם דרכי התערבות מערכתית בענייני רב-תרבותיות: עבודה עם מורים והטמעת מושגי השוני הבין-אישי ובין-תרבותי בקרב ילדים.

מקורות

1. אפשטיין, ש' (2013). "וגופך לי חלון וראי" - על גברים, מלחמות ופרדוקס האבחון בראי הפסיכותרפיה הגופנית ההתייחסותית. אתר פסיכולוגיה עברית. נובמבר 2013. www.hebpsy.net/articles.asp?id=3049.
2. בורגנה, ד' (אביב 2007). דפוסי אינטראקציה בין מטפל ומטופל במסגרת שירותי הבריאות בקרב עולי אתיופיה בישראל. הד האולפן החדש 91.
3. בלר, ק' (2002). בין הצהרה למעשה - מאבחים דידקטיים מפרשים אבחונים של תלמידים עולים יוצאי אתיופיה. חיבור לשם קבלת התואר מוסמך, האוניברסיטה העברית.
4. בן עזר, ג' (1988). פרופיל פסיכו-תרבותי של העולה הצעיר מאתיופיה. בתוך: ש' קניאל (עורך) אגדה של עלייה: יהודי אתיופיה וקליטתם הלשונית (עמ' 119-131). ירושלים: משרד החינוך התרבות והספורט.
5. בן עזר, ג' (2007). המסע: סיפורי המסע של יהודי אתיופיה לישראל 1977-1985. בן שמן: מודן.
6. בן עזר, ג' וגולן, י' (נובמבר 2012). ה"שחור" צובע את ה"לבן": תגובות בחברה הישראלית כלפי משפחות מעורבות שאחד מבני המשפחה ממוצא אתיופי. מגמות, מ"ח 3-4, 595-625.
7. בנדס-יעקב, א' ופרידמן, י' (1999). תלמידים בני העדה האתיופית בפנימיות של האגודה לקידום החינוך. מכון הנרייטה סולד, ר' זילבר, נ', קווה, נ', זרה, מ', וורקנה, פ', בקלה, י' וגיל, ר' (2002). פיתוח כלי סינון פסיכיאטרי, רגיש תרבות לאיתור בעיות נפשיות בקרב עולי אתיופיה בישראל. הרפואה, 141 א, 10-16.
8. כהן, ש' (2013). מטפל לבן מטופל שחור. אתר פסיכולוגיה עברית. www.hebpsy.net/articles.asp?id=3039.
9. ליון, ת', שוהמי, א' וספולסקי, ד' (2003). הישגים לימודיים של תלמידים עולים: ממצאים והמלצות למקבלי החלטות דוח מחקר. משרד החינוך, לשכת המדען הראשי.
10. המועצה הלאומית לשלום הילד, המרכז למחקר ופיתוח, עיבוד נתוני משרד החינוך ונתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, מ-3 באוגוסט, 2010.
11. מי-טל, ש' (יוני 2007). מבטים על העברה בין-תרבותית של כלי אבחון פסיכולוגיים. פסיכואקטואליה.
12. מי-טל, ש' וזוכטל, ט' (2012). מחוון (Best Practices) לעבודת שירותים פסיכולוגיים חינוכיים עם אוכלוסיות עולים. ירושלים: משרד החינוך שפ"ו.
13. סבירסקי, ש' וסבירסקי, ב' (2002). www.adva.org/default.asp?pageid=1001&itmid=170. היהודים יוצאי אתיופיה בישראל. מידע על שוויון 11, מרכז אדווה.
14. סבר, ר' (פברואר 2004א). מדיניות קליטת העלייה במערכת החינוך. מגמות, מ"ג 1, 145-169.
15. סבר, ר' (אביב 2004ב). מדיניות לשונית, משימה חולפת או מצב קיומי? אלטרנטיבה למדיניות הקליטה. הד האולפן החדש 87.
16. פישר, א' (חורף 2005). היבטים בקליטה - מחקר ומעשה בין אינג'ריר לפלאפל: קליטת עולי אתיופיה מנקודת מבטם של ותיקי העדה. הד האולפן החדש 88.
17. פלד-אלחנן, נ' (2002). ללמד פירושו לדבר עם ילדים. בתוך ש' בלום קולקה וא' וייצמן (עורכות): סקריפט 3-4. אוריינות: חקר, עיון ומעש. גיליון מיוחד: ילדים מדברים: אוריינות שיח בסוגות של השפה הדבורה. באר שבע: הוצאת מכללת קיי ואוניברסיטת באר שבע. 147-189.
18. קוד האתיקה המקצועית של הפסיכולוגים בישראל (2004). www.hebpsy.net/page.asp?id=57.
19. קנה, ת' (2009). ישראליות אתיופית בערוץ הישראלי האתיופי. חיבור לשם קבלת התואר מוסמך, אוניברסיטת חיפה.
20. רוזנבלום, ש', כץ, נ' ופרוש, ש' (1997). תפקוד ויזומטורי של ילדים עולים חדשים מאתיופיה בהשוואה לילדים ותיקים מאתיופיה וילידים ישראלים. עמותת ישראלית לריפוי בעיסוק 6, 1.
21. שורצמן, א' (2007). רופא לבן אלים שחורים. אריה ניר.
22. שני, מ' (ינואר 2006). רכישת השפה הכתובה בקרב ילדי העדה האתיופית בישראל, גיל הגנ'כיתיה ו': היבטים קוגניטיביים, אורייניים-סביבתיים ולשוניים. דו"ח מסכם מדעי ללשכת המדען הראשי במשרד החינוך. אוניברסיטת חיפה, הפקולטה לחינוך - החוג ללקויות למידה.
23. תובל, ס' (2006). האם האבחון הפסיכולוגי מקדם הכלה או הוצאה מבית הספר. portal.macam.ac.il/ArticlePage.aspx?id=1500.
24. Artiles, A.J. & Trent, S.C. (1994). Overrepresentation of minority students in special education: A continuing debate. *The Journal of Special Education*, 27, 410-437.
25. Nakash, O., Levav, I. & Gal G. (2012). Common mental disorders in immigrant and second-generation respondents: Results from the Israel-based World Mental Health Survey. *International Journal of Social Psychiatry* 1-8
26. VanDerHeyden, A.M., Witt, J.C. & Barnett, D.W. (2005). The emergence and possible futures of response to intervention. *Journal of Psychoeducational Assessment* 23, 4, 339-361.

עדכוני חקיקה והדגשים לשנת המס 2014

אריה דן*

על מעסיקים שלא פעלו בהתאם להוראות חוקי העבודה, נוכחנו לדעת כי ישנם מעבידים שאינם מודעים לחלק מההוראות כגון:

- בעת קבלה לעבודה חייב המעביד להמציא לעובד מכתב המפרט את תנאי עבודתו.
- המעביד חייב לנהל רישום של שעות העבודה של כל העובדים המועסקים אצלו.
- קיימת חובה לשלם תוספת שכר עבור עבודה בשעות נוספות.
- לא ניתן לשלם שכר שהוא פחות משכר המינימום (לשעה או לחודש).
- המעביד חייב לנהל רישום של ימי החופשה וימי המחלה שהעובד ניצל.
- קיימת חובה לשלם החזר הוצאות נסיעה.
- קיימת חובה לשלם דמי הבראה לעובד שעבד 12 חודשים לפחות.
- קיימת חובה בתשלום לקרן פנסיה או לביטוח מנהלים לכל עובד.

במסגרת המקדמות השנתיות או תוך 30 יום מתום השנה למי שאינו משלם מקדמות באופן שוטף.

חישוב מס נפרד לבני זוג העובדים באותו העסק (באותה החברה)

- החל משנת 2014 הוסרה המגבלה שהייתה קיימת לגבי השכר שאפשר לשלם לבן/בת הזוג. יחד עם זאת נקבעו המבחנים הבאים:
- מבחן "הנחיצות" וכלשון החוק: היגיעה האישית של כל אחד מבני הזוג נדרשת לייצור ההכנסה.
- מבחן "השכר הראוי" וכלשון החוק: כל אחד מבני הזוג מקבל הכנסה התואמת את תרומתו לייצור ההכנסה והיא עומדת ביחס ישיר לתרומתו לייצור ההכנסה.
- לאור האמור לעיל אנו בדעה שיש לשלם לבן הזוג או לבת הזוג שכר התואם את כישוריו, השכלתו וניסיונו. מומלץ לא לשלם יותר מאשר שכר המשולם לעובד אחר בחברה העוסק בתפקיד דומה, ולא יותר מאשר שכר שהיה משולם לעובד שאינו בן משפחה.

ציון מספר העוסק המורשה של הלקוח בחשבונות

החל משנת 2014 כל חשבונית שתוצא לעוסק מורשה בסכום של 5,000 ₪ ומעלה (לפני מע"מ) חייבת לכלול את מספר העוסק המורשה של הלקוח. (הכוונה רק לחשבוניות המוצאות לעוסקים מורשים ולא ללקוחות פרטיים).

הקפדה על קיום הוראות החוק בהעסקת עובדים

בעקבות ביקורות שנערכו על ידי פקחי משרד העבודה והטלת עיצומים כספיים

ברצוני להביא לידיעתכם שינויים חשובים שחלו לאחרונה בהוראות חוק שונות, וכמה עדכונים לגבי הוראות חוק קיימות שעליהם אנו ממליצים להקפיד:

פנסיה חובה

משנת 2008 קיימת החובה לערוך ביטוח פנסיוני לכל העובדים. שיעורי ההפרשה בשנת 2014 הוגדלו והם כדלקמן:

עובד:	5.5%
מעביד:	6.0%
מעביד פיצויים:	6.0%
סה"כ:	17.5%

מומלץ לדעתנו להפריש לפיצויים 8⅓% מהשכר ועל ידי כך להימנע מהצורך להשלים בעתיד סכומים לפיצויים במקרה של פיטורין.

עובד חדש שאין לו חשבון קודם בקרן פנסיה או בביטוח מנהלים, יהיה זכאי להפרשות לאחר חצי שנה. עובד שיש לו קרן פנסיה או ביטוח מנהלים ממקום עבודה קודם, זכאי להפרשות לאחר שלושה חודשים, אך רטרואקטיבית מיום העבודה הראשון.

עדכון בשיעור מס החברות

מס החברות בשנת 2014 הוא 26.5%. יש לזכור כי שיעור המס לדיבידנד לבעלי שליטה בחברה הועלה החל משנת 2012 ל-30% (במקום 25%).

עדכון בסכום ההכנסה הפטורה מהשכרה למגורים

הסכום הפטור ממס של השכרת דירת מגורים בשנת 2014 עומד על 5,080 ש"ח לחודש. על מנת ליהנות משיעור מס של 10% על הכנסה מהשכרה למגורים העולה על הסכום הנ"ל, יש לשלם את המס

*ר"ח אריה דן, רואה החשבון של הפ"י, משרד רואי חשבון סנדק, דן ושות'.

חשיפת חומר מטיפול ושיקום פסיכולוגי של מתלונן בעבירות מין בחקירות משטרה ובבית משפט

ברוך אברהמי*

עליהם, יגברו סיכויי של החשוד והנאשם להיחלץ מאישום. די בספק שיעלה מהדברים כדי לזכות את החשוד מחמת הספק. רבים מהמשפטים נגמרים בעסקת טיעון. יכולתם להגיע לעסקת טיעון מקלה תתחזק מאוד אם המתלוננים בעבירות מין יירתעו מלהעיד או אפילו לא יהיו מוכנים להעיד. או אז ייתכן גם שהתביעה לא תרצה להקשות עליהם ולחייב אותם לעמוד על דוכן העדים ולסבול פלישה נוספת לנפשם בחקירות נגדיות בבית המשפט.

דרכם של בתי המשפט

התמודדות לאורך שנים מלמדת כי פעם אחר פעם נסוג קו ההגנה שניתן לחיסיון הפסיכולוגי ולסוד השיח עם המטופל, שהוא כלי חשוב מאוד בטיפול הפסיכולוגי. עם זאת, יש לציין כי בתי המשפט היו ערים לצורך לשקול את החיסיון הפסיכולוגי ולשקול מה גובר על מה: האינטרס הציבורי לגלות את החומר ולהגיע בעזרתו לחקר האמת במשפט הפלילי או שמא האינטרס להשאיר החומר חסוי. בתי המשפט נתנו בפסקי הדין שלהם גם משקל לפרטיות של המתלוננים בעבירות מין. בנוסף לכך, בתי המשפט הכירו בצורך לאפשר לקורבנות עבירות מין להתלונן ללא רתיעה. ואולם, אם נבחן דרכם של בית המשפט להלכה ולמעשה, נטתה הכף לבסוף לגילוי החומר שבידי הפסיכולוג ולא להשארתו חסוי. פסקי דין רבים מלמדים על כך.

עיון בפסקי הדין מלמד גם על ניסיון סגורים להשתמש בסטראוטיפים, בתכונות אנוש ובדעות קדומות כדי לקעקע עדויותיהן של מתלוננות בעבירות מין. נעשו, למשל, ניסיונות לתאר את המתלוננות כנשים עם התנהגות מינית שהביאה אותן לנסיבות שבהן נטען כי בוצעה בהן תקיפה מינית. גם לשם כך נדקקו לחומרים שבידי הפסיכולוג או לשם ניסיון למצוא מניעים נסתרים, חוסר עקביות וסדקים בבניין

שנסוג מפני כללים אחרים (נא ראו סעיף 50 לפקודת הראיות תשל"א-1974 בעניין החיסיון הפסיכולוגי וכן סעיף 19 לחוק זכויות החולה תשנ"ו-1996).

הכרת פסיקת בתי המשפט לאורך שנים מביאה למסקנה שבעיני כותב שורות אלה אינה רצויה. יש לתת את הדעת כיצד נוהגים בתי המשפט למעשה. קורבן עבירות מין לא יכול לסמוך על כך שדברים שהוחלפו בינו לבין פסיכולוג מתוך יחסי אמון שיישמרו בסוד אכן יישארו כאלה. ההסתברות והסבירות היא כי החומר על כל הדברים האינטימיים, האישיים והרגשיים שלו ייחשף. גישה זו מכבידה לדעתי מאוד על קיום האינטרס הציבורי והחברתי לאפשר לקורבנות עבירות מין להיעזר בפסיכולוג. היא מכרסמת לדעתי גם בזכות האדם לקבל ייעוץ פסיכולוגי ועזרה מפסיכולוג ללא מורא וללא חשש ממציצנות, סטיגמות וחדירה לנפשו פנימה.

מגמות המשטרה והתביעה ומגמות הסנגוריה

אפשר להבין בנקל מדוע מנסות התביעה והמשטרה לפרוץ את החיסיון הפסיכולוגי ולפשפש בחומר רגיש ועדין זה, שכן לא פעם עבירות המין נעשות בחדרי חדרים ומול גרסת המתלונן או המתלוננת עומדת טענת החפות מפטע של החשוד. על פי רוב זו גרסה מול גרסה, עדות מול עדות. חיזוק ראייתי לכאן או לכאן יכריע את הכף וישלים את מסכת הראיות הדרושה במשפט הפלילי.

במקרים רבים אחרים האמינות של כל אחד מהשניים תכריע את גורל המשפט. כל חומר נוסף ששופך אור על אמינותם הופך להיות רלוונטי ובעל ערך ראייתי. מנגד, גם נטייתם של עורכי דין סגורים לחדור לחומר רגיש זה מובנת וטבעית. יודעים הם כי אם ימצאו שם חומר שיביך את המתלונן או המתלוננת או שיקשה

מהות הבעיה

ברשימה זו אני בא לבחון כיצד התייחסה מערכת המשפט בישראל לאחת הסוגיות הקשות והמורכבות מבחינה עקרונית, ערכית ומעשית. עד כמה זכה להגנה חומר שבידי פסיכולוג על שירות וטיפול של מתלוננת או מתלונן בעבירות מין במהלך חקירת משטרה ובמהלך משפטו של הנאשם בביצוע עבירות מין. המדובר לעתים בטיפול ובחומר שבידי הפסיכולוג הנוגע לזמן שלפני האירוע או האירועים שהיו נושא לתלונות. לעתים המדובר הוא בטיפול פסיכולוגי מיד לאחר אירועים אלה ואירועים בעקבותיהם. עד כמה הפסיכולוג והחומר אשר איתו נחשפו בהליך המשפטי בשעה שהמשטרה והתביעה ניסו למצוא בו סיוע לעדות המתלונן על עבירות מין, ואיך התייחסו לכך בתי המשפט כאשר הבקשה באה מהנאשמים ועורכי הדין שלהם שביקשו לעיין בחומר שבידי הפסיכולוג כדי למצוא בו חיזוק לטענות ההגנה שלהם. ויש לומר כבר בפתח הדברים כי בכל מקום שבו כותבים על מתלונן בעבירות מין בלשון זכר אף נקבה כמשמע ולהיפך.

פגיעה בחיסיון הפסיכולוגי של קורבנות עבירות מין

בכל אחד מסוגי המקרים שתוארו כרוך עניין החשיפה של החומר שנמצא בידי הפסיכולוג ופריצת החיסיון הפסיכולוגי. בתי המשפט התייחסו לכך בהחלטותיהם במשפטים פליליים כאשר נגד עיניהם עמדה החובה להגיע לחקר האמת. נוספה לכך ההכרה בזכותו החוקית של החשוד בחקירה והנאשם במשפט פלילי להתגונן מהנטען כלפיו. עקרונות משפטיים חזקים אלה הביאו לכך שפעמים רבות השיח בין הפסיכולוג לבין המטופל והחומר שנלווה לכך לא נותר חסוי ולא נשמרה הסודיות שלו. בתהליך נמשך ועקבי הפך החיסיון הפסיכולוגי יותר ויותר ליחסי ולחלקי

* עו"ד ברוך אברהמי, היועץ המשפטי להפ"י.

האישום של התביעה. בתי המשפט מנעו גילוי במקרים שבהם החומר המבוקש נראה היה רחוק מהמחלוקות שהתבררו בבית המשפט. בתי המשפט בחנו את מידת הרלוונטיות של החומר ואת נוסחת האיזון בין זכויות הנאשם מזה לבין זכויות הקורבן מזה, ואולם משנטענו טענות לגבי אמינות המתלוננים, דבר שהוא בבחינת שגרה במשפטים מעין אלה, נמנעו בתי המשפט מלהורות על שמירת החיסיון. הרצון לאפשר לחשוד או לנאשם להתגונן ולהגיע לחקר האמת בכל תיק ותיק פלילי גבר למעשה.

השוני בין חומר רפואי לבין חומר פסיכולוגי לעניין זה

פסק דין חשוב ומעניין נתן לאחרונה בית המשפט העליון מפי כבוד השופט יצחק עמית (בש"פ 8252/13 מדינת ישראל נ' ליאל שיינר, פורסם בבנו, ניתן ביום 23.1.14). השופט עמית דחה את הטענה כי כל נאשם זכאי לקבל כל חומר הנוגע לטיפול נפשי של מתלוננת בעבירות מין כשם שזכאי הוא לקבל חומר רפואי על טיפול שניתן לה למרות חיסיון רפואי מטופל. תזה זו נראתה לשופט עמית רחבה מדי ומרחיקת לכת מדי. אומר בית המשפט:

..אין להשוות את ממצאי הבדיקה הפיזית-רפואית שנערכת למתלוננת לאחר אירוע האינוס לבין טיפול נפשי. במצב הדברים הרגיל, החומר הנוגע לבדיקה הרפואית הוא בליבת חומר הראיות ולכן נמצא מלכתחילה בתיק החקירה. במצב הדברים הרגיל, אף נאמר למתלוננת, ולעיתים היא אף חותמת על כתב הסכמה, כי ידוע לה כי ממצאי הבדיקה ישמשו כראיה וכחלק מחומר החקירה (נוהל המכון לרפואה משפטית הנזכר בבש"פ 6740/13 הנ"ל).

לפי פסיקת בית המשפט לא כך לגבי הטיפול הנפשי, במיוחד לא טיפול נפשי שעוברת מתלוננת לאחר האירוע הטרומטי מושא כתב האישום. חשיפה של חומר הנוגע לטיפול הנפשי, חורגת מ"מתחם הציפיות" של המתלוננת.

אבחנה זו של כבוד השופט עמית צריכה לדעתי גם להנחות להמשך הדרך. כותב שורות אלה בדעה כי אכן גם בתחומי משפט אחרים אין לעשות היקש בין חומר של טיפול רפואי לבין חומר פסיכולוגי שאינו רפואי, כלומר שאינו עוסק באנשים חולים או שיש חשש לבריאותם אלא לאנשים בריאים לחלוטין. על כך ראוי לייחד רשימה אחרת ונוספת. אמנם יש לא מעט מהצד

השווה בין השניים אך יש גם שוני שיש להסיק ממנו מסקנות משפטיות.

הרגישות שחייבת להיות לבית המשפט בנושא הנדון

ביטוי להרגישות שצריכה להיות לבית המשפט בטרם יחליט על גילוי חרף החיסיון הפסיכולוגי יש בפסק הדין החשוב של שופט בית המשפט העליון אליקים רובינשטיין. וכך כתב בפסק דינו:

המטופל פותח בפני המטפל את סגור ליבו, וחושף בפניו את תחושותיו וחוויותיו באינטימיות ביותר. פתיחת גבולות החיסיון בכל מקרה שהמטופל חשף בפני המטפל דברים שחווה שיחס להשתלשלות האירועים, משמעה פגיעה ביכולתו או ברצונו של מטופל לדבר באופן חופשי עם מטפלו, שכן לעולם יקנן בו החשש כי סודותיו הכמוסים ביותר יהפכו לנחלתם של אחרים. עלול להיות בכך כדי לפגוע במערכת היחסים הרגישה בין המטפל למטופל, ואף באפקטיביות הטיפול כולו, ולהרתיע נפגעי עבירה מפני פניה לטיפול או מפני הגשת תלונה (ראו נא בשפ 8555/06 פלוני נ' מדינת ישראל).

הצורך והערך החברתי לאפשר טיפול פסיכולוגי ושיקומי בקורבנות עבירות מין

לדעתי אין לראות את הדברים רק בהקשר של משפט פלילי כזה או אחר אלא בראייה כוללת.

שבים אנו לפסק הדין החדש של בית המשפט העליון. פסק דין זה עומד על חשיבות השמירה על סוד שיחה של מתלוננת במהלך טיפול נפשי. אומר כבוד השופט עמית:

לחברה יש אינטרס כי נפגעת עבירה תעבור תהליך טיפולי-שיקומי. נקודת המוצא היא, שהקשר הטיפולי מבוסס על יחסי האמון בין המטפל למטופל, ומכאן הוראות הסודיות החלות על מטפל (סעיף 7 לחוק הפסיכולוגים, התשל"ז-1977; סעיף 8 לחוק העובדים הסוציאליים, התשנ"ו-1996). הדיסקרטיות והסודיות הן אבני הפינה של הקשר הטיפולי, מעין אקסיומה ביחסי מטופל-מטפל. יחסי האמון הכרחיים כדי שהמטופל יסכים להיחשף בפני המטפל, והחשיפה בתורה, הכרחית לשם איבחון והתערבות טיפולית. המטופל אינו רגיל לחשיפה של עולמו הפנימי, ונכונותו לחשוף את המעיק עליו, נושאים עליהם אינו מעז לדבר אף בינו לבין עצמו,

מבוססת על ההנחה שהדברים יישארו בינו לבין המטפל. בשל האופי המיוחד של ההליך הטיפולי, הוא מצריך הגנת-יתר, על מנת שיתאפשר למטופל לחשוף את הרגשות הכמוסים והאינטימיים ביותר שלו, את הפחדים, המצוקות, הפנטזיות. לא בכדי המטופל מצפה כי יישמר סוד שיחו עם המטפל, אשר מצידו, מעודד את המטופל לחשוף מידע פרטי ואישי, לעיתים אינטימי ביותר, תוך הבטחה לשמור על סודיות. ההנחה היא כי הטיפולים לא יינתנו כדבעי, אם המטופל לא יוכל לחשוף בפני המטפל באופן חופשי את צפונותיו. האמון שנוצר אצל המטופל, אשר שם מבטחו בכך ש"הסודיות מובטחת", היא קריטית כדי כך, שבלעדיה אין תקומה לקשר העדין והמורכב ביחסי מטפל-מטופל.

מוסיף כבוד השופט עמית ואומר דברים חשובים מעין כמותם:

כאשר בעבירות מין עסקינן, האינטרס של החברה הוא כפול - תפיסת העברין ושיקום הקרבן. הפרה של הסודיות והדיסקרטיות של טיפול נפשי שניתן בעקבות אירוע תקיפה מינית, כדבר שבשגרה, עלולה לפגוע באינטרס חברתי חשוב זה. מנגד, הגנה על סוד השיח שבין מתלוננת למטפל, מגן על הערך של ההליך הטיפולי ומעודד את המתלוננת לבקש טיפול כדי לקבל מזור לטראומה ולמצוקה שחוותה. שמירת הסודיות והחיסיון מחזקת אפוא את יכולתה של המתלוננת לשוחח בחופשיות עם המטפל, ללא חשש כי המטפל יתבקש להעיד על שיחות אלה, ומבלי לחוש אובדן שליטה על פרטיותה. אובדן השליטה, נתפס כיום כאחת הפגיעות הקשות בפרטיות ואף בחירות האנושית (פוגץ, טכסט לה"ש 21).

זאת ועוד. בבוא בית המשפט לאזן בין האינטרסים הנוגדים, יש לזכור כי הטיפול הנפשי בעקבות אירוע תקיפה מינית, אינו בגדר "חקירה" של המתלוננת על ידי המטפל. ברגיל, הטיפול הנפשי מתמקד בהשלכות של הפגיעה המינית במתלוננת על חייה, על רגשותיה ומצוקותיה, ולא בפרטים העובדתיים של האירוע - מי עשה מה, כמה, כיצד ומתי. רוצה לומר, כי לא רק שאין מקום לקביעת כלל לפיו יש לחשוף רישומים של טיפול נפשי של מתלוננת בעקבות תקיפה מינית, אלא שנקודת המוצא היא הפוכה. יש להניח כי רישומי הטיפול הנפשי אינם כוללים תיאור עובדתי מפורט של התקיפה המינית.

הגילים לא דנים בדיני נפשות אלא בעניינים פשוטים וקלים לאין שיעור. מדוע לאפשר שם חתימה על טופס ויתור שגרתו שאחריו מעשית לא נותר ולא כלום מכל החיסון הפסיכולוגי? (ונא ראו והשוו פסק הדין שניתן לאחרונה בבית הדין הארצי לעבודה בתיק עע (ארצי) 26828-09-13 קופת חולים כללית - מרפאת שיניים ש.ל.ה. נ' חנה גבאי).

על הבעייתיות שיש במצב זה אפשר ללמוד ממאמרם של הפסיכולוג הקליני צבי גיל וכותב שורות אלה "הרשומה הפסיכולוגית בבית המשפט בהליך אזרחי או: של מי הרשומה הזו?" שפורסם בכתב העת רפואה ומשפט גיליון מס' 45 בינואר 2012.

בנוסף לאמור, יש כאן קריאה לבתי המשפט לא רק להכיר בחשיבות הצורך לשמור בסוד את השיח עם הפסיכולוג. יש לצעוד צעד נוסף שלא ישאיר את קורבנות עבירות המין ואת הפסיכולוגים בעמימות, אי ודאות ואי בהירות של "איזונים" שונים שייעשו בדיעבד בכל מקרה ומקרה. לדעתי יש לצעוד צעד נוסף ולהכיר בקיומו של חיסון מלא שאינו ניתן להסרה בכל מקרה שבו טופל קורבן עבירות מין אשר נזקק לטיפול פסיכולוגי או לשיקום פסיכולוגי לאחר שהותקף מינית. אמנם, לפי החוק כיום החיסון הפסיכולוגי אינו מוחלט אלא יחסי. אך כבר היו דברים מעולם שחיסון נולד בפסיקת בית המשפט מבלי שהיה לו בכלל יסוד בחוק. כך היה לגבי החיסון העיתונאי (נא ראו בשם 298/86 בן ציון ציטרין נ' בית הדין המשמעתי של לשכת עורכי הדין במחוז תל אביב, מא (2) 337), וכך לדעתי יש לנהוג גם בנושא הנדון, והגיעה העת לכך.

ולבסוף נזכור ונזכיר: קורבנות עבירות מין מגיעים לטיפול פסיכולוגי בסמיכות למקרה המצער שאירע להם. אפשר לראות זאת כחלק מהאירוע עצמו. דומים הדברים מבחינה מסוימת גם לפנייה לעורך דין כדי להתייעץ עמו. החוק הכיר בכך שיש ערך חברתי וציבורי להגנת הזכות להתייעץ עם עורך דין ללא מורא וללא חשש ולכן עשה את החיסון של ההתייעצות עם עורך דין למוחלט, סופי ולא ניתן להסרה (נא ראו סעיף 48 לפקודת הראיות תשל"א-1971 שמדבר על חיסון עורך דין). וכך גם המשטרה אינה יכולה לחדור לסוד שיח זה. ללא סודיות אין התייעצות לשמה. יש היגיון רב וצידוק בהשוואה בין החסינויות, ואם לא "בחקיקה שיפוטית" כי אז בחקיקה של ממש.

ולמטופלים להשתמש בדברים אלה ולא לותר על החיסון הפסיכולוגי אלא לבקש שבות המשפט יכריע בנדון.

הצעה לבתי המשפט

תקוותי כי פסק דין זה יהווה תמרור דרך ויעצור את הסחף הנמשך בפריצת החיסון הפסיכולוגי ובוויתור הרחב עליו. באיזון בין זכויות הנאשם לבין זכויות הקורבן יש למזער ככל האפשר את הפגיעה בכבודם ובפרטיותם של המתלוננים על עבירות מין. יש לכבד את החיסון ואת סוד השיח עם הפסיכולוג ככל האפשר, וכל חשיפה למען הגנת הנאשמים צריכה להיות מידתית שלא מעבר לנדרש באופן ממשי וקפדני להגנת הנאשם.

יש להרחיב את שנאמר בפסק הדין לגבי תחומים אחרים. לדעתי, "האיזון" אינו איזון אם אין הוא נותן משקל רב לערך החברתי והציבורי בחיסון הפסיכולוג. בתביעות נגד מבטחים נהוג להסיר את החיסון הפסיכולוגי כדבר שבשגרה על יסוד טופס כתב ויתור שכל תובע של מבטח נדרש למלא באופן שגרתו, וכיוון שבמשפטים פליליים שם לכך בית המשפט גבולות, קל וחומר שיש לעשות זאת במשפטים אזרחיים. אחרי ככלות הכול במשפטים

המלצה לפסיכולוגים

על יסוד דברים אלה של בית המשפט העליון אציע לפסיכולוגים כי יימנעו ברישומיהם ככל האפשר מהתיאור העובדתי של אירועים בעלי אופי פלילי. הדבר יגרוור אותם ואת החומר שלהם לחקירה בבית משפט. על פי רוב אין הדבר נחוץ לרשומה הפסיכולוגית עצמה וכל המוסיף גורע.

הדבר עולה גם מפסיקה אחרת ארוכת שנים של בית המשפט לגבי חוות דעת של מומחים בכל תחומי החיים. אין זה מתפקידו של המומחה להיכנס לעובדות שבפני בית המשפט. זה תפקידו של בית המשפט. לא פעם נתפס הדבר כניסיון מצדו של המומחה להסיג גבולו של בית המשפט. מוטב להיות ער לכך. על פי רוב נראה כי אין ערך משפטי ואין ערך טיפולי בתיאור עובדות המקרה ככל שהפסיכולוג כמומחה ליקט אותם. מוצע, על כן, לפסיכולוג, כמו לכל מומחה אחר, להישאר בדי' אמות של מקצועו, ובנושא הנדון שבעתיים. בדרך זו לא יפתח פתח להשתמש בטיפול של הפסיכולוג ולהביא אותו ואת המטופל לחקירה נגדית במשפט הפלילי. לדעתי, לא לכך נועדו הפגישות עם הפסיכולוג. אפשר גם להמליץ לפסיכולוגים

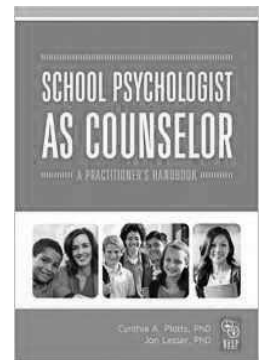

בעריכת ד"ר יוכי בן-נון

School Psychologist as Counselor, A practitioner's handbook. Cynthia A. Plotts, Jon Lasser. NASP Publication, 2013

בניגוד להתערבויות או לטיפולים בעלי אופי או מטרה נרחבים יותר. הספר מציג את עקרונות ההתערבות הממוקדת בכלל, וכן טכניקות ותיאוריות שונות כגון תיאוריית הבחירה, טיפול במשחק, טיפול בארגז חול, עבודה עם הצוותים החינוכיים, התערבות במקרי אבל ושכול, ייעוץ למשפחה ועוד. כמו כן נידונים אספקטים אתיים הכרוכים במקרי התערבות אופייניים. כל פרק כולל תיאור מקרה, וכן שאלות פתוחות לדיון. לכל פרק מקורות ביבליוגרפיה עשירים להרחבת הדעת. הספר כתוב בבחירות, באופן קריא ומעניין. הוא מרשים כספר בסיסי ונוח לכל פסיכולוג חינוכי בתחום עבודתו.

הספר מתמקד בהארת תפקיד הפסיכולוג במסגרת החינוכית בתחום הייעוץ. אין זה שתפקידיו האחרים של הפסיכולוג החינוכי כגון אבחון וטיפול נדחים, אלא שהעניין הוא בהצגת תפקידו המרכזי כיועץ למערכת. על פי ההגדרה בספר: "We use the term counseling to describe the interventions used by school psychologists (and other mental health professionals) to improve the social, emotional, and behavioral functioning of children and adolescents" (עמ' 4) וכן מוסיפים: "Counseling services are designed to meet specific, measurable goals and objectives" (עמ' 5). נראה כי הכוונה היא למה שמקובל כיום במחוזותינו כ"התערבות ממוקדת",

היומן הקליני. שנדור פרנצי. מגרמנית: אורנה וסרמן. עם עובד, סדרת פסיכואנליזה, 2013

מדעית, על עקרונותיה ועל יכולותיה התרפויטיות. לא פחות מעניינים הם מאמרי הפרשנות ליומן, מאת ג'ודית דופונט, חיונה גורביץ' ומייקל באלניט. כפי שטוענים גם המומחים, היומן קשה לקריאה עקב העומס הרגשי שהוא חושף, הכתיבה הלא-קוהרנטית, והניתוח העצמי והמקצועי החריף שמוצג בו. אך הוא ללא ספק ספר מאתגר ומעורר מחשבות, במיוחד בימים אלה, כשקרנה של הפסיכואנליזה בירידה.

רובו של הספר הוא יומנו האישי של הפסיכואנליטיקאי היהודי-הונגרי שנדור פרנצי, שנכתב ב-1932, כשנה לפני מותו מסרטן הדם. היומן משקף מגוון רחב של נושאים, אישיים, רגשיים ומקצועיים, אשר העסיקו את פרנצי באותה תקופה. אפשר למצוא בספר עדויות ליחסיו עם זיגמונד פרויד ותיאור השפעת יחסים אלו על התנהלותו, וכן מידע על עבודתו עם מטופלים, אשר העלו בו שאלות נוקבות לגבי הפסיכואנליזה כמקצוע, כדיסציפלינה

אני קופץ... סיפורים מאירועי היחידה למשא ומתן של משטרת ישראל. גיל עמית. סטימצקי - הוצאה לאור, 2013

גיל עמית הוא פסיכולוג חברתי-ארגוני במשטרה ביחידה למשא ומתן ובמחלקה למדעי ההתנהגות. בספרו הוא מעלה שורה ארוכה של אירועים שבהם היה מעורב, רובם עסקו בהצלת חיים במצבי משבר אישיים כגון ניסיונות אובדניים, או מעשים פליליים כגון חטיפות וסחיסות. נראה כי עמית אינו רק איש מקצוע אלא אף כותב מוכשר, והסיפורים שהוא מתעד הם פלסטיים,

בצעוניים ומלאי חיים. אנו נחשפים באמצעותם למקרים ולהתערבויות שאינם מוכרים לנו, באשר רובם אינם מגיעים לאור הזרקורים ולעיתונות. דרך סיפוריו מתגלה המורכבות במקרים אלה, והייחודיות של התפקוד הפסיכולוגי-מקצועי הנדרשת לשם הצלחה. ספר מרתק!!!

מה בסך הכול ביקשתי, סיפורי נפש. עליזה גולדשטיין. מטר, 2014

ספר שנולד מתוך תיעוד מקרים, הפעם בחדר הטיפולים המוכר של עמיתתנו, הפסיכולוגית הקלינית עליזה גולדשטיין. אין זה ספרה הראשון. ספריה הקודמים "רגש, מאג, קשר" ו"עכשיו, באמצע החיים", כבר הוכיחו את כשרונה הספרותי, ושוב את לבי. אין מדובר במקרים מורכבים. להיפך: מטופליה

הם אנשים כמונו, המגיעים לטיפול בשל דילמה או משבר מן הצפויים בחיינו, מחפשים מזור לכאבים שהם כמעט בשגרה בתקופתנו כגון משבר זוגי או מצוקות עבודה. ועם זאת, ההסתכלות עליהם, מתוך הכתיבה, יוצרת פרספקטיבה מקצועית אחרת ומאירה המאפשרת להגיע לתובנות חדשות. ספר מהנה ומעשיר.

שקרנים מלידה, מדוע איננו יכולים לחיות בלי שקר. איאן לסלי. מאנגלית: ימימה עברון. דבר, 2013

הונאה עצמית, שקר "לבן" וסילוף סיפורי חיים. התזה המרכזית של לסלי היא כי השקר הוא אחד מבסיסי חיינו ותפקודו במערכת חברתית, וכי הוא משרת צרכים בסיסיים שלנו, שאין לוותר עליהם, במיוחד כמנגנון הגנה שאי אפשר בלעדיו. הספר מתבסס על מקורות מידע עשירים, מבוססי מחקר, וכתוב בבהירות ובהומור, תוך דיון פסיכולוגי, פילוסופי ואתי, בתופעה זו.

איאן לסלי הוא עיתונאי וסופר בריטי, העוסק בעיקר בתופעות חברתיות ותרבותיות שאותן הוא חוקר לצורך כתיבת מאמריו ב"גארדיין" וב"טיימס". בפתח ספרו הוא מצטט את הציטוטים הבאים: "ללא שקרים האנושות תישמד מרוב ייאוש ושעמום", אנטול פראנס, "החיים בפרח". "תזכור - זה לא שקר אם אתה מאמין בזה", ג'ורג' קונסטנזה, "סיינפלד". לסלי סוקר סוגים שונים של שקרים המופיעים בחברתנו ובתרבותנו כגון שקרים של ילדים, שקרים של אמנים,

ספר מאלף!!!

חזיונות שווא. ברנלף. מהולנדית: רן הכהן. עם עובד, 2013

הסובבים אותו, מטלות פשוטות, תחושות, רגשות, מחשבות, זכרונות, טעמים וריחות. התמונה הנפרשת היא של מדרון, לעתים מדורג ולעתים חד, של הידרדרות קוגניטיבית, חיה ומחשית עד כאב, של קיום אנושי, פרטני, של חולה דמנטי. הצטמצמות והתפרקות עקבית של חוויית ה"אני" בגוף ובנפש, כפי שאנו מכירים אותה. מצד המטפל, והנה היא בגוף ראשון, מפי החולה. ספר חובה בעיני לכל איש מקצוע, ולגרונטולוגים בינו - על אחת כמה וכמה.

ברנלף (שם עט של הנדריק יאן מרסמן) הוא סופר הולנדי ידוע, שנפטר ב-2012. בחייו ראו אור עשרות רומנים, שירה ומסות פרי עטו, והוא זכה בפרסים בספרו זה הוא מפרט יומן של אדם בן 71, החולה בדמנציה וגולש לאט ובהדרגה לקראת מותו ממחלה זו. הספר מתאר בפרוטרוט את חווייתיו היומיומיות של הגיבור, בחיות מרגשת: אירועים קטנים של היומיום, הכרוכים בפעילות שגרתית ובמגע עם האנשים

פסיכולוגיה של הזדקנות וזקנה. עורכת: גתית קוה. האוניברסיטה הפתוחה, 2014

4. האינטראקציה בין אוכלוסיית הזקנים לחברה; 5. שיטות מחקר בתחום. כפסיכולוגים, המתעניינים בעיקר בתחום השינויים האישיים-אישיותיים-קוגניטיביים, אנו מוצאים גורמי פתולוגיה והחמרה, בצד - כמה משמח! - גם גורמים בוני חוסן. ספר בסיס חשוב ומשמעותי, במיוחד לכל המטפלים באוכלוסייה זו.

ההתעניינות בגרונטולוגיה, שהולכת וגוברת בשנים האחרונות מתוך הזדקנות האוכלוסייה, ותופעות שונות הכרוכות בכך, הולידה גם ספר זה, המנסה לסקור את החדשות בתחום. לספר כמה פרקים ונושאים: 1. הזדקנות האוכלוסייה; 2. הגדרות של זקנה וגילנות, כלומר "סוגי" גיל; 3. שינויים נורמטיביים ופתולוגיים הכרוכים בגיל; בגוף, בקוגניציה ובתחום הרגשי;

הוכחה לגן עדן - מסעו המופלא של מנתח מוח אל העולם הבא. ד"ר אבן אלכסנדר. מאנגלית: צילה אלעזר. ידיעות ספרים, 2013

לאחר שהחלים, ראה הרופא ואיש המדע חובה לעצמו לשתף את הקהילה המדעית בחווייתו, ובמיוחד, בשאלה העומדת מאחוריה: אם קיימות יכולות של חשיבה, דמיון וזכרונות במצב של מוח "מת כמעט", מהו מקור ההכרה והתודעה שלנו? האם ייתכן מצב הכרה וקיום תודעה שאינם נובעים מתפקוד המוח? שאלה שגם אנו, אנשי חקר התודעה, חייבים להתחבט בה.

זהו ספר יוצא-דופן, שנכתב על ידי נירו-כירורג שעבר אירוע מוחי מסיבי בגיל צעיר יחסית, היה חסר הכרה כשלושה שבועות, אך החלים, השתקם וחזר לפעילות מלאה. הספר מתאר את חווייתו של הרופא כחולה. במוקד הספר זכרונות של חווייתו במצב של חוסר הכרה, תמונות שראה (מגן העדן), אנשים שפגש (לאחר שהסתלקו כבר מעולם החיים) - מעין מסע שעבר במחוזות אחרים ומופלאים.

פנאטיות בפסיכואנליזה

על ספרה של מנואלה אוטרילה רובלס

Fanaticism in Psychoanalysis, Manuela Utrilla Robles, Karnac, 2013

הדסה לכמן*

מגמה קלינית, בית-ספר לפסיכותרפיה וכדומה. מאפייניה המרכזיים הם: מצד אחד אישיותו של נותן הטון העומד בראש הארגון (קווים אומניפוטנטיים, חוסר סובלנות לשונות וכן צורך בשליטה ובכוח), ומצד שני מאפייני הפרטים החברים בארגון (דרגת יציבות הערך העצמי, רמת האינדיבידואליזם והאוטונומיה של החברים ועוד). ספר זה מעורר מחשבה במיוחד, מכיוון שנסוגה לדפוס המתואר בו פוגעת הן ביכולות המטפל והן בחוויה של מטופליו. במצבים אלו האווירה בטיפול משתנה: במקום חיפוש, סקרנות וחירות ליצור משמעות מגיעים למצב של צייתנות וציפייה להתיישר בהתאם לפירוש ה"נכון". כוחה של ציפייה זו רב, שכן מי מאיתנו ומהמטופלים שלנו מוכן להסתכן ולהיות בצד ה"לא נכון", ה"לא שייך", ה"לא מפותח" וה"לא שווה". מחברת הספר רובלס מאירה ומתריעה מפני התפתחות זו, לא מתוך התרסה, אלא מתוך כבוד ואהבה לתחום. בהמשך היא מציעה דרכים להתמודד עם תופעה זו ולהישמר מפניה. בספר חמישה פרקים. פרק המבוא עוסק בתופעת הפנאטיות בארגונים פוליטיים ודתיים. הקריאה בספר קולחת והוא כתוב מתוך יושר אינטלקטואלי וידע תיאורטי ואישי נרחב.

הספר Fanaticism in Psychoanalysis מאת מנואלה אוטרילה רובלס פותח צוהר לסוגיה שאין מרבים לדבר בה. עניינו התפתחות בלתי רצויה של החפצת תיאוריה פסיכואנליטית שעלולה להתרחש במכוני ההכשרה הפסיכואנליטיים. מוסדות הכשרה אלו הייררכיים מטבעם, ומהווים בעבור החברים בהם מושא אידיאלי להזדהות. התזה המוצגת בספר היא שבנסיבות מסוימות כל תיאוריה פסיכואנליטית עלולה לעבור תהליך רגרסיבי של החפצה. דהיינו, מעבר מזווית מרחיבה להבנת האדם לכלי דוגמטי, פנאטי וכוחני, המייצר צייתנות ושליטה ומדכא חשיבה חופשית.

ספר זה מתייחס אמנם לקהילה הפסיכואנליטית, אך הדינמיקה המתוארת בו רלוונטית גם לתחומים אחרים של הפסיכולוגיה ולמכוני ההכשרה שלהם. מנואלה אוטרילה רובלס, מחברת הספר, אינה חושבת גלישה לדפוס בעייתית, בין שהוא גלוי או סמוי ובין שהוא בעוצמה גבוהה או נמוכה, תולדה של מצבים חריגים ופתולוגיים בלבד. לדעתה קיימת אצל כלנו, גם אחרי שנים של טיפול, פגיעות להתפתחות רגרסיבית מעין זו. היא תבוא לידי ביטוי בתנאים מסוימים, הנגזרים מדינמיקה קבוצתית ייחודית שעלולה להתפתח בין כותלי ארגון כלשהו כגון מכון פסיכואנליטי, מכון של הגשטאלט,

*הדסה לכמן, פסיכולוגית קלינית בכירה.

פרופסור אלחנן מאיר ז"ל 1936-2014

ממייסדי הפסיכולוגיה התעסוקתית בארץ

בעריכת שרית ארנון-לרנר*

פינת הפרופיל הפעם תהיה שונה ותוקדש לפרופסור אלחנן מאיר ז"ל שנפטר לאחרונה. יש לציין ששמו עלה כמועמד לפינת הפרופיל בשנה האחרונה, אך בסופו של דבר, עד כה הדבר לא יצא לפועל. הפעם לא הספקנו לקבל מידע מכלי ראשון ולכן ליקטתי אינפורמציה מבני המשפחה, מפרסומים אחרונים, מקולגות ומסטודנטים שעבדו עמו ואף כתבו בהמשך הפינה דברים לזכרו.

במקביל לקריירה האקדמית, שימש פרופסור אלחנן מאיר כגבאי בבית הכנסת 'יד תמר' בירושלים במשך 25 שנים, ובנוסף אירחו הוא ואשתו רחל עולים חדשים ואנשים בודדים בביתם.

בעקבות שיחה מקרית, כשנתיים לפני יציאתו לגמלאות, החליט מאיר ללמוד בישיבת עתניאל. בשנה הראשונה הוא לימד כמרצה מן החוץ באוניברסיטת בן-גוריון ובערבים למד עם חברותא בישיבה. בשנותיו האחרונות למד בישיבה כתלמיד מן המניין והעביר אחת לשבוע שיעור על פרשת השבוע.

כאשר ראה ששיעוריו מתקבלים בהתעניינות רבה, החליט להוציא את הדברים לקהל הרחב בסדרת החוברות "שבת וינפש - פרשיות השבוע בהיבט פסיכולוגי", בשיתוף פעולה של האקדמיה ובית המדרש: ההוצאה לאור הייתה על ידי הוצאת "גילוי" של ישיבת עתניאל, והמימון נעשה על ידי אוניברסיטת תל אביב, שהכירה בחוברות אלה כפרסום העומד בקריטריונים למימון מקרן ההשתלמות.

בנוסף לסדרה זו, הוציא פרופסור מאיר חוברת "דמויות משנה בספר בראשית: ניתוח פסיכולוגי", בה התמקד בדמויות פחות בולטות המופיעות בספר, דמויות שאין מרבים לעסוק בהן בדרך כלל.

על פרישה

יצחק ון לואן ראיין את פרופסור אלחנן מאיר לעיתון "בשבוע" בכתבה "בן שיבעים לתורה" שהתפרסמה בגיליון 236 בשנת 2007, כפסיכולוג תעסוקתי שפרש ונכון לשתף מניסיונו האישי:

כשפרופסור מאיר עובר לדבר על ניסיון חייו ביציאה לגמלאות, הוא מדבר מתוך כאב ושווקל כל מילה. ברור לכל מי שבא איתו במגע כי מאיר ראה אנשים שבזבו את חייהם, ושואף למנוע זאת אצל כל מי שעוד יכול לעשות דברים אחרת. "חשוב לי מאוד להעביר את המסר הזה שלי", מבקש פרופ' מאיר להדגיש. "אנשים

היתר היה אחראי על התוכניות המיוחדות באוניברסיטה ועוד תפקידים שונים. בסיום לימודיו לתואר שני לימד פרופסור אלחנן מאיר במשך סמסטר אחד באוניברסיטת בר-אילן וסמסטר נוסף באוניברסיטת תל אביב. באוניברסיטת תל אביב שאלו אותו אם ירצה להמשיך, וכך יצא שהשתלב דווקא שם.

במהלך עבודתו באוניברסיטה פרסם בשנת 2000 את הספר "סודות הסטטיסטיקה למדעי ההתנהגות", ועשרות מאמרים בכתבי עת נחשבים. בשנת 2007 פרסם כתב העת המדעי Journal of Vocational Behavior מאמר שבדק את כמות הפרסומים בתחום חקר הקריירה המקצועית במשך 34 השנים שקדמו לפרסום המאמר; אוניברסיטת תל אביב דורגה במקום הראשון בדירוג האוניברסיטאות, ופרופסור אלחנן מאיר דורג במקום הראשון בדירוג החוקרים המפרסמים.

פרופסור אלחנן מאיר כיהן כיושב ראש הסתדרות הפסיכולוגים בישראל במשך עשר שנים ולאחר מכן, במינוי של שר הבריאות, כיהן כיושב ראש מועצת הפסיכולוגים במשך שש שנים. בשנת 1996 עזב את עבודתו במכון הדסה. במהלך עבודתו באוניברסיטה הדרך 103 עבודות גמר; קרוב ל-40% מעבודות אלו פורסמו כמאמרים בכתבי עת בינלאומיים. הוא נישא בשנת 1963 לרחל ונולדו להם חמישה ילדים.

זכיתי להכיר וללמוד באופן אישי מפרופסור אלחנן מאיר לפני שנים רבות, כסטודנטית לתואר שני במגמה הייעוצית באוניברסיטת תל אביב, בקורסים לפסיכולוגיה התעסוקתית. זכור לי עד היום היטב המבחן על שאלון הרמ"ק - רשימת מקצועות, שאותו פיתח פרופסור אלחנן מאיר, ובו נאלצנו לשנן את מפתח המקצועות. זכור לי היטב גם כיצד הגיע למסקנות עמוקות לגבי הדרך המקצועית המתאימה לנועצים שונים, באמצעות ניתוח חד של תוצאות השאלון. כיום, כפסיכולוגית תעסוקתית העוסקת בייצוג בבחירת מקצוע, כלי זה משמש אותי מדי יום בעזרה לאנשים למצוא את דרכם המקצועית. תרומתו של פרופסור אלחנן מאיר לתחום באמצעות כלי זה ומחקרים נוספים, תמשיך ללוות עוד שנים ארוכות אחרי מותו פסיכולוגים תעסוקתיים ונועצים כאחד.

חייו

פרופסור אלחנן מאיר נולד בירושלים בשנת תרצ"ו (1936). לאחר סיום לימודיו בתיכון למד בישיבת קול תורה, במשך כחודשיים. הוא גויס לנח"ל והשתחרר בשנת 1956, לפני מבצע קדש. לאחר שחרורו מצה"ל למד באוניברסיטה העברית בירושלים. מכיוון שבאותה עת לא היה קיים באוניברסיטה העברית חוג לפסיכולוגיה, מאיר חשב ללמוד חינוך וסוציולוגיה. הכלכלן משה זכור שכנע אותו ללמוד סטטיסטיקה במקום חינוך. בשנה השנייה ללימודיו באוניברסיטה נפתח חוג לפסיכולוגיה באוניברסיטה העברית. מאיר נרשם לחוג זה ולמד בשלושת החוגים במקביל. במהלך לימודיו לתואר ראשון בפסיכולוגיה, סטטיסטיקה וסוציולוגיה, עבד בהכוננת נערים לעבודה בלשכת העבודה לנוער ולאחר מכן החל לעבוד במכון הדסה לייצוג, במחלקת המחקר במשרה חלקית. במכון הדסה עבד במשך 35 שנים. לאחר סיום לימודיו לתואר שני, לימד מאיר באוניברסיטת תל אביב במשך 39 שנים והגיע לדרגת פרופסור מן המניין. בין

* שרית ארנון-לרנר, פסיכולוגית תעסוקתית מומחית.

המלצות על פסיכולוגים מעניינים או בעלי תפקיד מעניין אפשר להעביר במייל לשרית ארנון לרנר sarit.arnon@gmail.com

יוצאים לפנסיה כי נמאס להם ממקום עבודתם, ואחרי זמן קצר בגמלאות הם מגלים שאין להם סיבה לקום מוקדם בבוקר. ואז אנשים מתחילים להעסיק את עצמם - לפעמים בבעיות רפואיות, צילומים ובדיקות מעבדה, ולפעמים הם מעסיקים את עצמם בדברים שאדם רגיל לא מתעסק איתם. אם צריך לכתוב מכתב, הגמלאי שלנו ילך לחנות לקנות בלוק מכתבים, לחנות נוספת כדי לקנות עט ולדואר כדי לקנות בולים ומעטפות... וכך הוא יעשה בכל דבר. פשוט חבל על בזבוז הזמן [...] הצעתי מתאימה לגברים וגם לנשים: שלוש שנים לפני גיל הפרישה, תתחילו לחשוב מה אתם רוצים לעשות בפרישה. ואל תסתפקו בהחלטה - תתחילו להתנסות בזה בפועל. כך, אם יתברר שזה לא מתאים - יהיה לכם עוד זמן להחליף כיוון. ואם הבחירה שלכם תתברר כבחירה הנכונה - שלא תתחילו בפנסיה בגיל זוט. [...] אדם כיום הוא מנהל בכיר, והוא מחליט שביציאה לגמלאות הוא ילמד חשמלאות. אז ביום הראשון שהוא יצא לפנסיה, ילמדו אותו מאיזה צד של הפנס מכניסים את הבטריות? זה יהיה עלבון לנשמתו. במקום זה, אם הוא יעבור את כל שלבי הביניים ויתמצא בתחום במשך שלוש השנים שלפני פרישתו, הוא יגיע לגיל הפרישה עם המיומנות והיכולות להשתלב במקצוע שבוחר בתפקיד מוכבד יותר, ולא משנה אם במשרה מלאה או במשרה חלקית. כדי לפנות את הזמן ולמצוא את הכיוון המתאים ליציאה לפנסיה, שווה לאנשים אפילו לוותר על השעות הנוספות שיש להם במקום עבודתם [...] בהחלט חשוב מבחינה פסיכולוגית לנסות ולבדוק אם הרעיון שלהם זה מה שבאמת מתאים להם. אולי הכיוון מתאים אבל לא נפח המשרה, או גודל המפעל, או המיקום הגיאוגרפי? אם הבחירה היא בכיוון של לימוד תורה, אולי יתאים יותר לאדם ללמוד הלכה, ואולי דווקא ה'דף היומי' [...] מדובר בהכונה מקצועית כמו בשלב המוקדם יותר, בכניסה לשוק העבודה. וכמו שאז, בגילאי 15 עד 22 אדם בוחר קריירה מקצועית, מה ילמד ובמה יעסוק, כך ביציאה משוק העבודה הרגיל - גם את זה צריך לעשות בשיקול דעת. כך הסיכוי שהכיוון יתאים הוא יותר גדול. בבחינת 'זכור את בוראך בימי בחורותיך'. תתכן את ההמשך כשאתה עדיין צעיר. [...] הסנדלר לא חייב ללכת יחף... לא חייב להיות שרופא ימות ממחלות, ולא חייב להיות שפסיכולוג תעסוקתי יעשה את כל השיגאות האפשריות כשהוא פורש. אז ברוך ה' יישמתי את מה שאמרת, וראיתי בכך ברכה - ולכן אני ממליץ כל-כך על הדרך הזאת. [...] חשוב לי גם להדגיש שאינני מדבר בהכרח על כיוון של לימוד תורה. לי הכיוון הזה נתן המון סיפוק, אבל

אני לא בטוח שזה ייתן אותו הסיפוק לכל אחד אחר [...] יש אחד שאוהב לנצל את מה שיש לו בין האוזניים, יש אחר שאוהב לנצל את מה שיש לו בידיים ויש עוד אחרים שאוהבים לשלב בין השניים. אם אתה לא מתכנן את זה לא תעשה את זה, ואחר-כך הצרות עלולות לבוא עליך בגדול מדי. [...] במקרה שלי, ניסיתי את לימודי הקודש במינון קטן ובדקתי מה מתאים לי יותר - ואני מודה לקדוש ברוך הוא שהחלטתי לעשות את הדברים בצורה שכזו. אחרי תקופה של ארבע שנים בעולם התורה הגעתי למצב שאני יכול להכין שיעור בפרשת השבוע בהתראה יחסית קצרה, על רוב פרשיות השבוע. אבל לפני ארבע שנים הייתי במקום אחר בכלל. [...] ואם יהיו כמה מהם [מהקוראים ש] יאמצו לעצמם את המודל של 'סוף מעשה במחשבה תחילה', של תכנון מראש - זה יקל עליהם את המעבר הטוב והיעיל לתוך תקופת הפרישה.

על שינוי מקצוע

פרופסור מאיר ממשיך ומספר באותו מאמר ליצחק ון לואן מ"בשבוע" על שינוי במקצוע:

השינויים באים לפעמים כאשר האדם נמצא באותו המקצוע, אבל הטכנולוגיה כופה עליו שינויים והסתגלות. לפעמים לאדם נמאס מעבודתו, הוא מרגיש שהגיע לשחיקה ורוצה לעשות משהו אחר. ייתכן שהתפתחות המקצוע תדרוש התמחויות והתפצלויות, ואדם אחד לא יהיה מסוגל לכסות את כל התחומים. ולפעמים ישפיעו גורמים כלכליים - מפעל שנסגר, תחרות עסקית שגוברת עד שאי אפשר לעמוד בה. במקרים אחרים הגורמים יהיו שינויים גיאוגרפיים ומשפחתיים, או אפילו אידיאולוגיים - אם אדם עובר לגור בהתיישבות ובשל כך הוא עובר למקום עבודה חדש. [...] מסיבות אלו ונוספות, השתנתה לגמרי הגישה בעולם ההכונה התעסוקתית. לפני שלושים שנה היינו מייצעים לאדם על כיוון מקצועי בבחינת 'כזה ראה וקדש'. כיום המגמה היא לגרום לאדם להבין למה הוא מתאים, וגם להבין שישירותו ויכולותיו מתפתחים ומשתנים כל הזמן, ויכול להיות שבמהמשך חייו הוא יתאים לדברים אחרים לגמרי.

לזכרו

דברים לזכרו של

פרופסור אלחנן מאיר

מאת פרופסור איתמר גתי, המחלקה לחינוך ופסיכולוגיה, האוניברסיטה העברית
הכרתי את אלחנן ז"ל לפני למעלה מ-40 שנה,

כשהגשתי מועמדות לעבודה במדור מחקר במכון הדסה לייצוץ עם סיום לימודי התואר הראשון. במקביל לעבודה לקחתי סמינר בפסיכולוגיה התעסוקתית במסגרת לימודי שנה ראשונה לתואר השני באוניברסיטה העברית, שאותו העביר אלחנן במקביל לשיעורים שלימד באוניברסיטת תל אביב. אלחנן ייסד את תחום הפסיכולוגיה התעסוקתית בארץ ועל כך יעידו תלמידיו הרבים, אשר חלקם השתלבו בקריירה אקדמית באחת האוניברסיטאות בתחילת הדרך ובשנים האחרונות גם במכללות האקדמיות.

קשה לסקור בקצרה את תרומתו המקצועית, שבאה לידי ביטוי במגוון מישורים: החל מהצגת הגישות התיאורטיות שהיוו את הבסיס לפסיכולוגיה התעסוקתית בשנות ה-60, כולל את גישתם של אן-ראו ושל ג'ון הולנד, דרך פיתוח שאלוני נטיות ייחודיים לישראל - הרמ"ק והקורסים, וכלה במגוון מחקרים מעניינים וחדשניים בתחומים אלה. ההכרה בתרומתו המחקרית באה לידי ביטוי, בין היתר, בציטוט בסקירה שנערכה בכתב העת המרכזי בתחום התעסוקתי Journal of Vocational Behavior שבו תואר כאחד המובילים בתחום, וכיחיד מישראל לאור תרומתו לתחום. מעבר להיקף המחקר ראוי לציין גם את המקוריות של מחקריו, שכללו בין היתר את חקר חשיבות ההלימה בקרב חיילים ביחידות מתנדבים, בשינויים בנטיית ובהסתגלות לסביבה בקרב עובדי בנקים. שני מאמרים מקיפים שלו הסוקרים מחקרי הלימה משנת 1987 ומשנת 2000 זכו לבלוטות רבה, וקיימים מעל 500 מאמרים המצטטים אותם.

מעבר לכך, אלה שזכו לעבוד איתו למדו גם דרכי עבודה יסודיות ושיטתיות, וכן דרכי דיווח מדוקדק ומדויק. כמובן יכלו ללמוד גם מהיעילות, ההוגנות והשקיפות שאפיינו את אלחנן בניהול ההוראה והמחקר, כמו גם את דרך ההובלה שלו בתחום המנהל האקדמי. השילוב שבין עבודה ומחקר באקדמיה יחד עם היישום בתחום הייצוץ בבחירת מקצוע נוצל על ידי אלחנן לקידום שני התחומים. מצד אחד המחקר התיאורטי ופיתוח הכלים אפשרו את השימוש בכלים מקצועיים שנבחנו ותוקפו אמפירית, ומצד שני השימוש בכלים אפשר את הרחבת האופק התיאורטי של הבנת תרומת הנטיות וההלימה שבין נטיותיו של אדם לבין סביבתו והשלכות ההלימה על שביעות הרצון המקצועית שלו ועל איכות החיים שלו בכלל.

אלחנן השפיע ישירות על חייהם של עשרות רבות של תלמידיו ועמיתיו, ובעקיפין על מאות אלפים שנתרמו מהכלים אותם פיתח. יהי זכרו ברוך.

פרופסור אלחנן מאיר ז"ל

מאת פרופסור שושנה שילה, המחלקה למדעי הפסיכולוגיה, אוניברסיטת תל אביב

פרופסור אלחנן מאיר, אלחנן, כפי שביקש מתלמידיו לכנותו, העמיד דורות רבים של תלמידים בחוג לפסיכולוגיה באוניברסיטת תל אביב. לפני כמה שבועות הלך לעולמו, לאחר מאבק ממושך במחלתו. כדרכו, הישיר עיניו למוות הקרב, הכין עצמו ומשפחתו לבלתי נמנע, בענווה, במסירות ובאהבה לאין קץ. בקהל הגדול שליווה אותו בדרכו האחרונה בהר המנוחות בירושלים, ניתן היה להבחין בצירוף המיוחד שאפיין את אלחנן בחייו: משפחה גדולה, אנשי שכונת רחביה בירושלים, רבני ישיבת עתניאל שבה למד מאז פרישתו מהאוניברסיטה ותלמידיה, פסיכולוגים וחברי סגל אקדמי.

ההיכרות בין אלחנן וביני החלה בשנה א' באוניברסיטת תל אביב, בקורס לסטטיסטיקה, נמשכה בסמינריון אמפירי בלימודי הבי-א, ובליווי המאסטר במגמה התעסוקתית, במחזור הראשון שלה, שבמהלכם הדרך אותי בתזה. לקראת סיום הלימודים הציע לי אלחנן משרה ב"מכון הדסה לייצוג בבחירת מקצוע", שאותה קיבלתי בשמחה, ומשרה זו הובילה אותי לעבודה משותפת איתו במשך תשע שנים במדור המחקר שניהל במכון הדסה. לאחר שחזרתי לאוניברסיטה, כמראה, קלט אותי מחדש כחברת סגל חדשה במגמה, שבעת הצטרפותי הפכה ל"ייעוצית". מאז, ניהלנו יחד את המגמה מבחינה אקדמית, וגם את המאבקים שנכרכו סביבה, בהרמוניה ובתיאום מרביים. אני יודעת, שאני אחת מני רבים, שאלחנן הטביע חותם בחייהם, ושהקריירה המקצועית שלהם עוצבה במפגש הנמשך איתו.

הישגיו האקדמיים של אלחנן ותרומתו המדעית לפסיכולוגיה התעסוקתית בארץ ובעולם, באים לידי ביטוי בפרסומיו הרבים ובציוני ההוקרה שקיבל. אך לא עליהם ברצוני לכתוב. אני רוצה לציין דווקא את תרומתו לחוג לפסיכולוגיה - כאדם. אנחנו באקדמיה נוהגים לציין שפלורליזם, שונות בגישות, בהשקפות ובערכים, חשובים ביותר לגירוי המחשבה, לתסיסה אינטלקטואלית, לפיתוח הרגישות ולביסוס הסובלנות. נדמה לי שלא אטעה אם אומר שסביבתנו אחרי פרישתו של אלחנן הפכה הומוגנית יותר, ופחות מאתגרת על ידי הדוגמא שהציב לנו.

אלחנן היה מחויב באופן מוחלט לערכים האוניברסליים של האמת והמתודה המדעית. אבל, שלא כמו רבים, בהשקפתו ובהתנהגותו היה מחויב וייצג גם ערכים פרטיקולאריים - יהודיים. למשל, הוא ציין את התאריך העברי על תזכורת ומכתבים, ונהג לבקש סליחה מעמיתיו בערב יום הכיפורים. חברים שונים התייחסו לכך בדרכים שונות, אך לעולם לא באדישות. ברור שהתזכורת האלו הוסיפו נופך של מסורת יהודית לחוג ותרמו לאותה שונות בינו, המעוררת הרהורים ותהיות על

היות ועל מהות, שקל יותר להימנע מהם בסביבה הומוגנית.

אלחנן ייצג ערכים נוספים עם "טעם של פעם", שאנחנו נוטים להתרפק עליהם בנוסטלגיה, אבל ממעטים לפעול לפיהם. הוא, לעומת זאת, המשיך לקיים, בבחינת "נאה דורש ונאה מקיים". די אם אזכיר ערכים כמו הסתפקות במועט - הסתפקות במשרד הקטן שבחוג, שלא תאם את דרגתו האקדמית; או אחווה ושיתוף - מי לא טעם שוקולדים לרגל הולדת נכדיו, וזכה לברכת יום הולדת מפתיעה במסדרון או בטלפון. ומה לגבי התנדבות ופעולה למען הכלל? אלחנן הקדיש במשך שנים מזמנו ומרצו לפעילות פרופסיונלית לקידום הפסיכולוגיה בארץ, בוועדות מקצועיות של מועצת הפסיכולוגים וכיושב ראש מועצת הפסיכולוגים. בכך שימש כמודל מדרבן והניע את הסביבה לפעול, ולא רק לדבר.

גם בתחום מומחיותו, כפסיכולוג תעסוקתי, לא הסתפק אלחנן בייצוג לאחרים. מושג ה"הלימה", שפיתח בעבודתו המדעית, היה נר לרגלו. אמונתו ומעשיו היו בהלימה מלאה. לעת פרישה הכין לעצמו קריירה נוספת, עמוסה בלימוד תורה, בהוראה, בהתנדבות ובתרומה לקהילה. מוקד הכוח שלו היה המשפחה, ובמיוחד רעייתו רחל, שאותה העריך, ושאת הישיבה ומעלותיה לא פסק מלהזכיר, גם לעמיתיו וגם לתלמידיו. חייו של אלחנן היו מלאים ועשירים בלימוד ובמעשים, וזו נחמתם של בני משפחתו ושל תלמידיו.

יהי זכרו ברוך.

פרופסור אלחנן מאיר ז"ל

דברים לזכרו מאת פרופסור שמואל מלמד, המכללה האקדמית תל-אביב-יפו והפקולטה לרפואה, אוניברסיטת תל אביב

קשה לי לכתוב על אלחנן בזמן עבר. הוא היה איש רב פעלים ותרומתו האישית והמדעית הייתה כל-כך מגוונת שקצרה היריעה מלהקיף אותה בנשימה אחת. לכן, אני בוחר להתמקד בפעילותו המדעית ובמיוחד לשיתוף הפעולה המחקרי בינינו.

אקדים ואומר שהחשוב מכל הוא שאלחנן היה נעים הליכות, חברותי, צנוע, מסביר פנים, פתוח לרעיונות, מעניין ומתעניין. איש אקדמיה ויישום. הוא היה אדם יצירתי ושופע רעיונות בצד היותו אדם מאוד תכליתי. יכולת הארגון שלו הייתה מדהימה וכשר ניהול הזמן שלו היה למופת ומושא לחיקוי. לא פלא שאלחנן הספיק המון ועסק בפעילויות שונות במקביל. בצד פעילותו הציבורית בעבר כראש הסתדרות הפסיכולוגים, יו"ר מועצת הפסיכולוגים, חברות בוועדות שונות באוניברסיטה תל אביב ועיסוקיו במכון הדסה הוא הקדיש זמן להוראה ולמחקר מבלי להזניח את לימוד התורה. נכונותו לעזור לקולגות שלו כמו גם לסטודנטים הייתה

צמומה. הוא הביע עניין בכל סטודנט שלמד במגמה התעסוקתית ועקב אחרי התפתחותו מתחילת הלימודים ועד לסיומם. אחר כך המשיך לעקוב אחרי הקריירה המקצועית שלו ואף לעזור במקרה הצורך. לרבים מהסטודנטים עזר למצוא עבודה. הוא ראה בזה את המשך שליחותו המקצועית.

אהבתי לבלות בחברתו ולשוחח עמו על נושאים רחבים מעל ומעבר לעניין המקצועי המשותף שלנו. המשכנו להיות בקשר גם לאחר שאלחנן יצא לגמלאות. בכל שנה ביום הולדתו, טרח להתקשר ולברך אותי. כל פעם שוחחנו שעה ארוכה. מעולם הוא לא התלונן על מצבו הבריאותי.

תרומתו של אלחנן לקידום הפסיכולוגיה התעסוקתית הייתה צמומה הן מבחינה פרקטית והן מבחינה תיאורטית. הוא פיתח, למשל, את שאלוני הנטייה הרמ"ק והקורסים כולל את הגישה לייצוג תעסוקתי המבוססת על שאלונים אלה. כאמור קצרה היריעה מלמנות את תחומי התרומה שלו. רק אציין שבתקופה מסוימת הוא פרסם את מספר המאמרים הרב ביותר בעיתון המקצועי הנפוץ ביותר בתחום - Journal of Vocational Behavior.

יחד עסקנו בפסיכולוגיה של הפנאי, בבחירה של עיסוקי פנאי ובחקר התרומה של עיסוקי הפנאי להנאה מהפנאי ולקידום הרוחה הנפשית של האדם ושיעור רצונו מהחיים. במיוחד התמקדנו בהלימת פנאי, דהיינו במידה שבה האדם בוחר בעיסוקי פנאי ההולמים את הנטייה המקצועית שלו. הראינו כמה חשובה הלימת פנאי לשיעור הרצון מהפנאי ולתחושה של איכות חיים. פרסמנו יחד מספר מאמרים חלוציים בנושא, והדרכנו במשותף מספר רב של עבודות גמר.

כשאלחנן פרש ועבר ללמוד בישיבת עתניאל הוא הדגים בפועל את מה שהטיף לו במשך השנים, הפיכת עיסוק הפנאי לעיסוק מרכזי בחיים. הוא לא חדל לספר כמה הוא נהנה מהלימודים, מהחברותא, יכולתו לתקשר עם אנשים צעירים בהרבה ממנו, ומהאתגרים האינטלקטואליים החדשים, כולל חיבור הפסיכולוגיה לנושאי פרשת השבוע. זה כבר עולם אחר. מופלא בפני עצמו.

אלחנן הטביע את חותמו האישי והמקצועי בתחומים רבים כולל בתחום של הפסיכולוגיה התעסוקתית בארץ, כמו גם בענף הפסיכולוגיה בכלל. תרומתו מתועדת ותישאר לתמיד. הקשר עמו יחסר לי. יהי זכרו ברוך.

אלחנן י' מאיר

דברים לזכרו מאת ניצן צדוק, פסיכולוג שיקומי ומדריך בפסיכולוגיה חינוכית, עובד בשפ"ח כפר סבא ובקליניקה פרטית

הכרתי את אלחנן כסטודנט וכעוזר הוראה שלו במגמה לפסיכולוגיה ייעוצית באוניברסיטת תל-אביב.

זכיתי להכיר את הקשרים הקרובים ואת האנושיות והכבוד הרבים שבהם נהג כלפי הזולת. כבר כשהודיע לי על קבלתי ללימודי התואר השני, הוא התקשר בעצמו לברך אותי והפגין שמחה ויחס של אב גאה. במפגשי הבוקר שלנו (אלחנן נהג לקבוע פגישות גם בשבש בבוקר) ראיתי אותו לא אחת משוחח שיחות עמוקות על כוס קפה עם איש הניקיון שעבד במסדרונות המחלקה לפסיכולוגיה. כשיצאתי לשיחות מילואים בן כמה שבועות דאג אלחנן לרכז עבורי את חומרי הלמידה בקורסים שאותם החמצתי, ואמר: "אתה שמרת עלינו, וכשיו תורנו לשמור עליך". בכל יום הולדת נהג להתקשר אלי ולברך בשיר. לעתים זה היה מבוך, כי מרבינתו לא מורגלים ליחס שכזה מצד מרצים, לדיבור בגובה העיניים עם הפרופסור, אולם עד מהרה המבוכה התחלפה בהערכה על האומץ - האומץ לתת, לשתף, להיות קרוב, לשדר אכפתיות, להיות אמיתי וכן, ובהדרגה נבנו יחסים של קרבה ושיתוף. כעוזר הוראה ביקש ממני שאבדוק את הבחינות בתוך 48 שעות, כדי למנוע מהסטודנטים את המתח בצפייה לציון. וכך נהג גם הוא - את עבודת התזה שהגשתי לו בדק בתוך יום.

זכיתי להכיר איש חכם, בעל ידע עולם רחב בתחומים רבים, אדם שראה את העולם והתעניין, היה פתוח לשמוע דעות שונות משלו ולהשמיע את דעותיו, מעמיק, יסודי, איש ספר ותרבות.

זכיתי להכיר אדם שגאה בעמו ובזהותו היהודית והציונית. הוא פעל מתוך תחושת שליחות כלפי האדם וכלפי המדינה - בעשייה בצה"ל ובטיפול הדור הצעיר, שבהם טמון עתידה של המדינה. בתקופה שאחרי רצח רבין חידד את הצורך בהקשבה לזולת מתוך כבוד לדעתו, ותוך עמידה איתנה על ערכיך ותפיסת עולמך. הוא השכיל להבין שהפתרון אינו בהקצנה אלא בהידיברות.

זכיתי גם להכיר איש משפחה חם, אוהב ואכפתי - תמונת המשפחה עם רעייתו, ילדיו ונכדיו, שהונחה על מדף במשרדו, ומפעם לפעם סיפור קטן על מי מהם.

זכיתי להכיר אדם מסור לאנשים, למקצוע, להוראה, למחקר, לעם ולמשפחה.

בכל אלה, היווה עבורי ועבור רבים אחרים מודל, דמות חינוכית מעצבת. מורה לחיים! יהי זכרו ברוך.

פרופסור אלחנן מאיר

דברים לזכרו מאת אמיר רובין, פסיכולוג מנכ"ל משותף ביוזאטה HR

את פרופסור אלחנן מאיר הכרתי במהלך לימודי התואר השני במגמה הייעוצית. הייתי עוזר המחקר שלו, ובהמשך את התזה עשיתי תחת הנחייתו.

לאחר סיום לימודי, כמו אחרים כמוני, אלחנן שמר אותי על קשר והזמין אותי מדי פעם להרצות בפני סטודנטים לתואר שני שאותם

לימד. תמיד בחיור, בקבלת פנים, בגאווה גדולה על חניך שבגר, ובהכרת תודה שדבר אינו מובן מאליו.

הקפדנות שאיננה יודעת פשרות, לצד אמפתיה עמוקה למי שאתה, הפכו אותו בעיני לאדם כה מיוחד. הצניעות האמיתית שלו לוותה בסגפנות שכבר לא קיימת במקומותינו. בתוכו בער הדחף לחנך, ללמד, לפתח את הסטודנטים שלא יהיו רק בעלי ידע, אלא גם בעלי דרך ארץ וכבוד לאדם.

היו לנו שעות משותפות לא מעטות ביחד ולאור היותו תמיד עסוק, טרוד באין סוף מטלות, פתקים, דברים לסדר, טלפונים להחזיר, מחקרים לבצע, מאמרים לערוך, סטודנטים להדריך, הרצאות לתת - לעתים הפגישות שלנו גלשו לשעות מאוחרות. מול הלחץ הזה נוצרו גם רגעים קומיים. במיוחד זכורה לי אפשרות שק השינה. הפרופסור שחונך אותי בתזה ואת שיעוריו אני מתרגל, מציע לעצמו לישון בחדרו עם שק שינה כי למחרת בבוקר יש לנו רק את שעה 07:30 להיפגש. וכמובן שהדבר איננו סובל דיחוי. להצעתי המנומסת שיתארח בביתי, הוא התייחס בביטול של אדם מבוגר היודע את מקומו.

ולעתים, בלי באמת לרצות בכך גלשנו לשיחות על פוליטיקה. שם התהווה בינינו הייתה עמוקה. 'התל אביבי השמאלן' משוחח עם 'הירושלמי המתנחל'. מה שאני זוכר מהשיחות הללו, הוא את הכאב שאלחנן הקרין. הכאב - על אי ההבנה ושנאת החינם. ועדיין, היכולת שלו לשוחח על נושא כל כך טעון ללא פטרונות והתנשאות, ללא התלהמות והתחסדות, אלא כדמות של מורה המכבד את תלמידו ועדיין מנסה לשכנע ולשנות.

גם לא היה פשוט ללכת איתו בקו ישר במסדרון המתארך ולעמוד בקצב שלו - הבן אדם עבד 24/7 אך האנגריות שלו היו בלתי נדלות, הקצב שלו מתסכל והמשמעת העצמית והמיקוד במטרה מושא לקנאה.

והדבר החשוב ביותר שאזכור מאלחנן זהו כבוד האדם, והכבוד האישי שהוא נתן בכל שיחה. כבוד לא מיופה, כבוד שאיננו מבקש בתמורה דבר מלבד טובת העניין, כבוד שדורש ממך את הכי טוב שאתה יכול לתת ולא מוכן לעגל דבר. כבוד שדווקא בשל היותו אמיתי, גלוי וכן, מוציא ממך את המקסימום ומאפשר לך לתת אותו בכוונה רבה.

תודה לפרופסור אלחנן מאיר

דברים לזכרו מאת שבתאי מג'ר, פסיכולוג ייעוצי תעסוקתי מומחה, קליניקה פרטית, יעוץ בארגונים, הדרכה, הנחיית כתיבה

פרופסור אלחנן מאיר בשבילי הוא מורה. במילה הזאת יצוקים ערכים עשירים בחומר חי, במעשה וברוח, שמניעים אנשים וחברות קדימה, בדרך כלל אל עבר מטרת טובות ומועילות. המרכיבים האלה מהווים מהות

שבכוחה להניע בראש ובראשונה יחידים, וכך גם אותי.

דמותו הזקופה, הצנומה, ארשת פניו החייכנית, דיבורו היציב והקולח, חדרו הצנוע והמסודר, הפרטים שבהם הקפיד, הזמנים, והדגשים ששנה והגיד, כל אלה נחקקו בחינוך המקצועי והאנושי שהשרה עלינו ואפשר בכיתה הקטנה והאינטימית שלנו באוניברסיטת תל אביב, במגמה לפסיכולוגיה ייעוצית תעסוקתית.

בדרכו, ידע להתבדח, כשם שהפליא בהרבצת החומר הלימודי - שינוי, וחרש, והדגים; שלח אותנו למשימות חיפוש עצמאיות וטרח במלוא תשומת הלב להקשיב ולהיענות לכל שאלה.

הוא היה עבורי מושא להערכה רבה על עומק ידיעותיו ושליטתו בתיאוריה, וכן על דרכו היבשה המקצועית והאישית כאחד, שילוב יוצא דופן. למדתי ממנו שמירה על דרך וכיוון, ללא התפשרות וללא החלקות; ולמדתי איתו גמישות חשיבה, התחשבות בנתונים והרחבת גבול הענקת האפשרות להמשיך לחקור וללמוד. זכיתי באופן אישי לקבל ממנו ובאישורו אתנחתא ברצף הלימודים, שהייתה לי חיונית ביותר, ואפשר שאלמלא האישור הזה לא הייתי מסיים את לימודי לתואר המוסמך.

דמותו, רוחו ותמיכתו, כמו כלל אישיותו, מלווים אותי בדרכי המקצועית כתלמיד וכמתמחה, ואחר כך, ועד היום, כמנחה, מטפל, מדריך ומורה. זו לא העתקה של אחד לאחד. יש בינינו הבדלים רבים; אני רחוק ממנו בגישה שלי ובנטייתו המקצועית. כישורים רבים שהיו לו, אצלי חסרים או מתונים ביותר. אופי עבודתי שונה והקריירה שפיתחתי פנתה לכיוונים אחרים. אבל יש בי תחושה ברורה שברשותי יסודות חזקים ומלאים, שרכשתי ממנו ובזכותו בשנים שהייתי תלמידו בתל אביב.

גם בכתיבת שירה, עיסוק שמתרחב ומעמיק אצלי בשנים האחרונות, אני מוצא סימנים וקולות מהשיח שהיה לנו עם אלחנן, ומהעקרונות שהתוותה לי דרכו, ובמיוחד הדיוק במילים. לחסוך במילים היכן שאפשר, ולחזק את הטיעון באמירה ישירה ומדויקת. מעקרונות הבסיס בשירה: מיטב המילים במיטב סדרן.

אני מוצא בו אישיות, ואולי נשמה, גלויה. הוא הילך איתנו בגלוי. אמר את שהיה לומר, דרש את שהיה נחוץ, הרפה כשהתגלה צורך. האמין בנו והתגאה בנו. ראינו כיצד התגאה בבוגרי המגמה, שעליהם סיפר ואף הזמין מעת לעת להרצות בפנינו.

באותה רוח ובאותה חיוניות קיבל את פני כמורה במגמה. כמובן מאליו, עם החיור והעידוד האישי, והגאווה על חניך שבגר, ובא לעבוד לצדו, באמונו המלא.

בהוקרה רבה, בתודה עמוקה על שזכיתי להכיר וללמוד ולהתפתח במחיצתו.

המכללה האקדמית

אחווה

ACHVA Academic College

الكلية الأكاديمية أحفا

מרכז לשונות ורב-תרבותיות

עושים טוב נותנים תקווה
הקרון לידידות
INTERNATIONAL FELLOWSHIP OF CHRISTIANS AND JEWS

באחווה ובידידות

הכנס השנתי לשונות ורב-תרבותיות

22.5.14

במעמד שר החינוך הרב שי פירון

	בתכנית
התכנסות ורישום	9:00-8:30
מושב פתיחה	10:30-9:00
ברכות	
הרצאת פתיחה	
מושב ראשון	12:00-10:30
חסמים בשילובם של אנשים עם צרכים מיוחדים	
הפסקת קפה	12:15-12:00
מושב שני	13:30-12:15
אוכלוסיות מודרות בישראל - מאפיינים, אתגרים ועשייה ציבורית	
ארוחת צהריים	14:15-13:30
מושב שלישי	16:00-14:15
שונות ושוויון הזדמנויות בשוק התעסוקה	
מושב נעילה	16:30-16:00
סיכום והצגת משימות לפעולה	

לפרטים: יפעת 08-8588058 yifat_v@achva.ac.il

אופקים חדשים לקבוצה שלם

המרכז למקצועות הטיפול של מכללת סמינר הקיבוצים מזמין אתכם לגלות מגוון גישות טיפוליות. תכניות הלימוד שלנו, ממוזגות למידת תיאוריה טיפולית וידע מקצועי עם דגש מיוחד על הווייתו האנושית של המטפל. צוות המרצים כולל אנשי טיפול מן השורה הראשונה, המתמחים בטיפול בכלל ובגישה הרלוונטית לתכנית הלימוד בפרט.

פסיכותרפיה אנליטית יונגיאנית

תכנית תלת-שנתית שמטרתה לחשוף מטפלים לפרקטיקה הקלינית של הפסיכולוגיה האנליטית יונגיאנית ולדרך המחשבה הסימבולית.

פסיכותרפיה בילדים ונוער

תכנית תלת-שנתית המתמקדת בתחום הטיפול הדינמי בילדים, נוער והוריהם. **התכנית הדו-שנתית** לטיפול דינמי בילדים ונוער.

פסיכותרפיה ויעוץ אקזיסטנציאליסטי

תכנית תלת-שנתית להכשרת מטפלים בגישה אקזיסטנציאליסטית, גישה המתמקדת במפגש הבלתי נמנע עם שאלות קיומיות.

טיפול דיאדי

תכנית חד-שנתית לטיפול דיאדי בו ההורה והילד נמצאים בחדר הטיפול בו זמנית והמטופל "המזוהה" הוא למעשה הקשר ביניהם.

לפרטים והרשמה: 03-6901200

סמינר הקיבוצים. להצליח ולהישאר בן-אדם | דרך נמיר 149, ת"א | www.smkb.ac.il

המכללה לחינוך
טכנולוגיה ולאמנויות